

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΝΤΙΡΡΗΣΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Σπουδάστριες:

Μόσχου – Χατζώκου Δάφνη
Σταμελιά Χρυσούλα
Τότη Αικατερίνη

Εποπτεύων Καθηγητής:

Παπαχριστόπουλος Νικόλαος

ΠΑΤΡΑ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛΙΔΕΣ
DISSERTATION SUMMARY	σελ 5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	σελ 6
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙΣ	σελ 8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
1.1 Εισαγωγή	σελ 9
1.2 Ορισμοί	σελ 10
1.3 Σκοπός της Μελέτης	σελ 11
1.4 Ιστορική αναδρομή	σελ 12
1.4.1. Ιστορική αναδρομή της αντίρρησης συνείδησης στην Ευρώπη	σελ 12
1.4.2. Ιστορική ανασκόπηση από τη δεκαετία του 1910 έως τη το 1996	σελ 17
1.4.3. Ιστορική ανασκόπηση από το 1997 μέχρι σήμερα	σελ 22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΜΟΡΦΕΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

2.1. Κατηγοριοποίηση σύμφωνα με τους λόγους της αντίρρησης συνείδησης	σελ 29
2.1.1. Ιδεολογικοί αντιρρησίες συνείδησης	σελ 29
2.1.2. Θρησκευτικοί αντιρρησίες συνείδησης	σελ 37
2.2. Κατηγοριοποίηση σύμφωνα με την πρακτική αντίρρησης συνείδησης	σελ 40
2.2.1. Μη ολική άρνηση στράτευσης	σελ 40
2.2.2. Ολική άρνηση στράτευσης	σελ 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1. Νομοθεσία	σελ 47
3.2. Οργανώσεις και φορείς προάσπισης του δικαιώματος της αντίρρησης συνείδησης	σελ 56
3.2.1 Διεθνής Αμνηστία	σελ 56
3.2.2. Διεθνής Αντιπολεμική (War Resisters' International)	σελ 57
3.2.3. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου	σελ 58
3.2.4. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	σελ 60
3.2.5. Ευρωπαϊκό Γραφείο για την Αντίρρηση Συνείδησης (EBCO)	σελ 61
3.2.6. Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης	σελ 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ

4.1. Επιπτώσεις στην προσωπική και κοινωνική
ζωή του αντιρρησία	σελ 64
4.2 Επιπτώσεις που προκύπτουν από την ποινική
δίωξη της αντίρρησης συνείδησης	σελ 75
4.3. Το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	σελ 80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

5.1 Αντιμετώπιση του κοινωνικού στιγματισμού
και της προκατάληψης	σελ 87
5.1.1. Καταπολέμηση- πρόληψη	σελ 87
5.1.2 Αντιμετώπιση των επιπτώσεων και
ψυχοκοινωνική υποστήριξη	σελ 89
5.1.2.1. Κοινωνική εργασία με άτομα	σελ 90
5.1.2.2. Κοινωνική εργασία με οικογένεια	σελ 93
5.2 Αντιμετώπιση επιπτώσεων εγκλεισμού	σελ 95
5.2.1 Η κοινωνική υπηρεσία των φυλακών	σελ 96
5.2.2 Προγράμματα παρέμβασης στις φυλακές	σελ 99
5.2.3. Προγράμματα επανένταξης αποφυλακισμένων	σελ 101

ατόμων

5.3 Διεκδικήσεις αναφορικά με τα ανθρώπινα
δικαιώματα και την αντίρρηση συνείδησης

σελ 103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Συμπεράσματα

σελ 107

Προτάσεις

σελ 109

Βιβλιογραφία

σελ 111

Dissertation Summary

This dissertation is a bibliographical study that attempts a theoretical approach to the issue of conscientious objection. The subject is placed into historical context, its various forms are analysed, and reference is made to the legal and institutional framework, to its consequences in the life of conscientious objectors and to interventions aiming at confronting them.

More precisely in the first chapter, the subject is introduced and placed in historical retrospect. As conscientious objection is a phenomenon that first appeared during the 20th century, useful information is presented about the birth and the evolution of the phenomenon, helping to understand the present situation.

In the second chapter, the various forms of conscientious objection are presented. In particular, there is a presentation of the reasons that the objectors refer to, when they refuse to enlist in the army, as well as their practices, according to their ideological background.

In the third chapter, the relevant legislation is presented followed by the agencies dealing with objectors and the organisations supporting them. As conscientious objection has both penal and administrative sanctions, it is important to know its legal and institutional context, in order to better understand the phenomenon.

The fourth chapter includes a study of the consequences of the conscientious objection in the lives of the objectors. Apart from penal sanctions, there are also social consequences that have a special significance regarding the psychological and social situation of conscientious objectors. In this chapter reference is also made to the issue of human rights, as international legal texts and organisations condemn Greece for infringement of human rights of the objectors.

The fifth chapter refers to the confrontation of the above consequences. A very crucial point of this chapter is the reference to the role of the social worker, as despite the fact that there is not such a service to which the objectors could refer to, a social worker could actually contact them via other agencies or services where they are employed.

Finally the sixth chapter contains conclusions and proposals regarding the issue of conscientious objection in Greece

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική μελέτη που επιδιώκει να προσεγγίσει θεωρητικά το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης. Για την ανάλυση του θέματος γίνεται ιστορική πλαισίωση του, ανάλυση των διαφόρων μορφών του, αναφορά στο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο καθώς επίσης επισημαίνονται οι επιπτώσεις στη ζωή των αντιρρησιών συνείδησης και οι παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση τους.

Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εισαγωγή στο θέμα και στην ιστορική ανασκόπηση του. Καθώς η αντίρρηση συνείδησης είναι φαινόμενο του εικοστού αιώνα, η ιστορική αναδρομή δίνει πολλές χρήσιμες πληροφορίες για την γένεση και την εξέλιξη του φαινομένου, που βοηθούν στη κατανόηση της παρούσας κατάστασης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζονται οι διάφορες μορφές αντίρρησης συνείδησης. Παρουσιάζονται δηλαδή οι αιτίες και οι λόγοι τους οποίους επικαλούμενοι οι αντιρρησίες αρνούνται να στρατευθούν, καθώς επίσης και οι πρακτικές που ακολουθούνται ανάλογα με το ιδεολογικό υπόβαθρο του αντιρρησία.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σχετική νομοθεσία και οι φορείς και οι οργανώσεις υποστήριξης των αντιρρησιών. Εφόσον η αντίρρηση συνείδησης υπόκειται σε ποινικές αλλά και διοικητικές κυρώσεις, η γνώση του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου είναι απαραίτητη για την κατανόηση του φαινομένου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ερευνώνται οι επιπτώσεις αυτής της επιλογής στη ζωή των αντιρρησιών. Πέραν των ποινικών κυρώσεων, υπάρχουν και

κοινωνικές επιπτώσεις που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για την ψυχολογική και κοινωνική κατάσταση των αντιρρησιών. Στο κεφάλαιο αυτό προσεγγίζεται και το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς διεθνή κείμενα και οργανισμοί καταγγέλλουν την Ελλάδα για καταπάτηση των δικαιωμάτων των αντιρρησιών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η αντιμετώπιση των προαναφερθέντων επιπτώσεων. Σημαντικό σημείο στο κεφάλαιο αυτό είναι ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού, γιατί παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποια υπηρεσία που να απευθύνεται συγκεκριμένα στους αντιρρησίες, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να έρθει σε επαφή μαζί μέσω διάφορων φορέων που εργάζεται.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα καθώς και οι προτάσεις μας γύρω από το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης στην Ελλάδα.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙΣ

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας ήταν καίρια η συμβολή ορισμένων ατόμων, τα οποία και θέλουμε να ευχαριστήσουμε.

Κατ' αρχήν θα θέλαμε να πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ στο κύριο Σπύρο Ψύχα, μέλος του συνδέσμου αντιρρησιών συνείδησης για την πολύτιμη βοήθεια του στην συλλογή πληροφοριών καθώς και στην κυρία Καλλιόπη Λυκοβαρδή, ειδική επιστήμονα στο συνήγορο του πολίτη.

Επίσης θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον κύριο Ανδρέα Κυριακόπουλο και την κυρία Χαρά Παλαιολόγου για την ιδιαίτερα σημαντική συμβολή τους στην εκπόνηση του έργου μας, καθώς επίσης όλους όσους μας συμπαραστάθηκαν και μας ενθάρρυναν όλο αυτό το καιρό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1.Εισαγωγή

Η αντίρρηση συνείδησης αποτελεί ένα, όχι νέο αλλά μη ευρέως γνωστό στη κοινή γνώμη, ζήτημα. Παρά το γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχουν αντιρρησίες συνείδησης για σχεδόν ένα αιώνα, η πλειοψηφία των πολιτών γνωρίζει ελάχιστα για αυτούς, ενώ δεν είναι λίγοι εκείνοι που αγνοούν παντελώς την ύπαρξη τους.

Αυτή η παραμονή του ζητήματος στην αφάνεια ενδεχομένως να μην είναι τυχαία. Οι αντιρρησίες συνείδησης έρχονται σε ρήξη με έναν από τους βασικότερους θεσμούς του κράτους, αυτόν του στρατού. Συνεπώς όσο μεγαλύτερες διαστάσεις παίρνει το θέμα, τόσο ο θεσμός αυτός κινδυνεύει να χάσει το κύρος και την κοινωνική του ισχύ. Παραμένοντας λοιπόν η αντίρρηση συνείδησης στο σκοτάδι, πέρα από την σκληρή ποινικοποίηση που δέχεται αποκτά παράλληλα τα χαρακτηριστικά του άγνωστου και του ξένου και έτσι στιγματίζεται.

Ένα από τα καίρια ζητήματα που προκύπτει από την κατάσταση αυτή, είναι η αδυναμία ερευνητικής μελέτης του φαινομένου. Συνεπώς ενώ οι κοινωνικές του διαστάσεις είναι τέτοιες που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο των κοινωνικών επιστημών, τελικά δεν υπάρχει κάποιος κοινωνικός προγραμματισμός που να απευθύνεται συγκεκριμένα στους αντιρρησίες συνείδησης.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να επισημάνει μεταξύ άλλων τα κοινωνικά χαρακτηριστικά της αντίρρησης συνείδησης, καθώς αφορούν την κοινωνική εργασία, παρά το γεγονός ότι μέχρι στιγμής δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο της.

1.2.Ορισμοί

Στρατός: είναι το σύνολο των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας, που αποτελείται από το στρατό ξηράς, από το ναυτικό και από την αεροπορία. (www.greek-language.gr)

Αντίρρηση συνείδησης: Ο όρος «αντίρρησης συνείδησης», ή πιο ολοκληρωμένα «αντίρρηση συνείδησης στην στρατιωτική θητεία», χρησιμοποιείται για να περιγράψει την στάση που επιλέγουν όσοι αρνούνται να στρατευθούν για λόγους που επιβάλλει η συνείδηση τους (War Resisters' International, 1997)

Αντιρρησία συνείδησης: είναι κάθε άτομο που για λόγους που του επιβάλλει η συνείδηση του ή οι φιλοσοφικές, ανθρωπιστικές, ιδεολογικές, πολιτικές, ηθικές, θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις του αρνείται την εκπλήρωση της στρατιωτικής του θητείας, είτε τη συμμετοχή του σε στρατιωτικά προγράμματα και δραστηριότητες (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Εναλλακτική θητεία- πολιτική υπηρεσία: Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται για την θητεία που πρέπει να υπηρετήσει ο αντιρρησίας συνείδησης αντί αυτή της στρατιωτικής θητείας.

(War Resisters' International, 1997)

Ολική άρνηση: Αυτός ο όρος χρησιμοποιείται για τους αντιρρησίες συνείδησης που αρνούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική θητεία ή οποιαδήποτε άλλη θητεία. (War Resisters' International, 1997)

1.3.Σκοπός της μελέτης

Η μελέτη αυτή έχει σαν σκοπό να ερευνήσει βιβλιογραφικά το φαινόμενο της αντίρρησης συνείδησης στην Ελλάδα.

Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται να μελετηθούν οι εξής επιμέρους στόχοι:

- Η εξέλιξη της αντίρρησης συνείδησης μέσα στον εικοστό και εικοστό πρώτο αιώνα
- Οι συνειδησιακοί λόγοι που οδηγούν τους αντιρρησίες σε αυτή την επιλογή
- Οι πρακτικές που ακολουθούν οι αντιρρησίες συνείδησης και οι διαφορές που υπάρχουν μεταξύ τους
- Η νομοθεσία που αφορά την αντίρρηση συνείδησης
- Οι οργανώσεις και οι φορείς που υπερασπίζονται τα δικαιώματα των αντιρρησιών και οι πρακτικές που ακολουθούν
- Οι επιπτώσεις στη ζωή των αντιρρησιών που προκύπτουν από την ποινική δίωξη και τον κοινωνικό στιγματισμό της αντίρρησης συνείδησης
- Το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που σχετίζονται με την αντίρρηση συνείδησης
- Οι αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων που επέρχονται με την επιλογή της αντίρρησης συνείδησης και η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού

1.4. Ιστορική αναδρομή

1.4.1 Ιστορική αναδρομή της αντίρρησης συνείδησης στην Ευρώπη

Η θέση των αντιρρησιών συνείδησης και η αναγνώριση του δικαιώματος της άρνησης στράτευσης δεν καθορίζονται μόνο από το καθεστώς και την εσωτερική κατάσταση μιας χώρας, αλλά και από τις διεθνείς πολιτικές συνθήκες. Συνεπώς για να κατανοηθεί καλύτερα η κατάσταση των αντιρρησιών στην Ελλάδα πρέπει να προηγηθεί μια ανασκόπηση της κατάστασης τους στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η αναγνώριση της άρνησης στράτευσης ως δικαίωμα στην Ευρώπη, αλλά και διεθνώς, είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Έκανε, δηλαδή, την εμφάνιση του στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και έγινε πιο έντονο μετά από τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. (Biesemans S., 1995)

Παρ' όλα αυτά, έχει ιστορικές ρίζες του πηγαίνουν πολύ πιο πίσω στο χρόνο και συνδέονται με θρησκευτικές κινητοποιήσεις που άφησαν το σημάδι τους στην ιστορία της Ευρώπης. Γίνεται σαφές λοιπόν πως και στην Ευρώπη, όπως και στην Ελλάδα, η αντίρρηση συνείδησης αρχικά συνδεόταν με άτομα που αρνούσαν για θρησκευτικούς λόγους να στρατευθούν. (Biesemans S., 1995)

Οι χώρες που θεωρούνταν προτεσταντικές ήταν οι πρώτες που ασχολήθηκαν ενεργά με το θέμα της αντίρρησης συνείδησης και που ψήφισαν νόμους που να επιτρέπουν στους αντιρρησίες να ζουν σε αρμονία με τη μη βίαη συνείδηση τους. Η πρώτη εκπλήρωση εναλλακτικής υπηρεσίας ήταν στην Ολλανδία το 1549 και το 1580.

(Biesemans S., 1995)

Τον Νοέμβριο του 1660, οι Κουακέροι έκαναν μια δημόσια δήλωση δυσαρέσκειας στον βασιλιά της Αγγλίας Τσαρλς τον 2^ο, στην οποία έλεγαν

πως δεν θέλησαν ποτέ να πάρουν μέρος σε πόλεμο ή μάχη, ούτε για το βασίλειο του Χριστού ούτε για οποιοδήποτε άλλο βασίλειο του κόσμου. (Biesemans S., 1995)

Οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης ήταν οι πρώτες που αναγνώρισαν αυτό το δικαίωμα στην νομοθεσία τους κατά τη διάρκεια ή λίγο μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Η Νορβηγία προηγήθηκε αισθητά προβλέποντας σχετική ρύθμιση ήδη από το 1900. Ακολούθησαν η Αγγλία το 1916, η Γερμανία το 1917, η Σουηδία το 1920 και η Ολλανδία το έγραψε και στο σύνταγμα της το 1922. Τη περίοδο εκείνη έκαναν και την εμφάνιση τους οι μη θρησκευτικοί αντιρρησίες. Η ύπαρξη τους εκφράστηκε με πολλούς τρόπους, ιδιαίτερα το 1921 που η War Resister International, σε επίσημο δημοσιευμένο έγγραφο της, διακήρυττε τα εξής : «Ο πόλεμος είναι ένα έγκλημα ενάντια στην ανθρωπότητα. Γι αυτό το λόγο είμαστε αποφασισμένοι να μην υποστηρίξουμε κανένα είδος πολέμου και να εργαστούμε για την καταπολέμηση όλων των αιτιών του πολέμου.» (Biesemans S., 1995)

Οι καθολικές χώρες αφ' ετέρου, χρειάστηκαν περίπου μισό αιώνα για να αναγνωρίσουν το δικαίωμα της αντίρρησης συνείδησης. Το Βέλγιο για παράδειγμα νομιμοποίησε την άρνηση στράτευσης το 1964, μόλις ένα χρόνο μετά τη Γαλλία, ενώ η Ιταλία το 1972 και η Ισπανία το 1976. Η Πορτογαλία περιέλαβε αυτό το δικαίωμα στο νέο της σύνταγμα το 1976. (Biesemans S., 1995)

Αυτή η διαφορά μεταξύ των χωρών με Προτεσταντική και καθολική παράδοση μπορεί να εξηγηθεί από τη διαφορετική θεολογική προσέγγιση του ρόλου της πίστης και της σχέσης των πιστών με τη θρησκεία τους. Οι Προτεστάντες δηλαδή θεωρείται ότι έχουν μια απευθείας σχέση με το Θεό, είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους και τη συνείδηση τους και θα κριθούν μόνο από τον ίδιο το Θεό την ημέρα της Τελευταίας Κρίσης. Αντιθέτως οι Καθολικοί μπορούν να εξομολογηθούν σε ένα παπά και συνεπώς να

«εξαγνίσουν» τις αμαρτίες τους κατά τη διάρκεια της ζωής τους.

Συνεπάγεται λοιπόν πως οι Προτεστάντες δεν μπορούν, εξίσου εύκολα με τους καθολικούς, να συμμετέχουν σε πόλεμο ή/και στη προετοιμασία του, καθώς θα κριθούν γι' αυτό από τον ίδιο το Θεό.(Biesemans S., 1995)

Στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, μπορεί να παρατηρηθεί ότι κατά τη διάρκεια ισχύος κομμουνιστικών πολιτευμάτων, η αντίρρηση συνείδησης δεν ήταν επιτρεπτή. Οι ανάγκες ενός ολοκληρωτικού, στρατιωτικού κράτους ήταν αντίθετες με την αναγνώριση της ελευθερίας των πολιτών, οι οποίοι εξέφραζαν απόψεις που διέφεραν από την επίσημη και κρατούσα θέση, όπως στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης. Η πτώση των καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη οδήγησε σε κάποια φιλελευθεροποίησης και τα θέματα στρατού. Όμως παρά τα αρχικά σημάδια, όπως η μείωση της σημασίας του στρατού και αναφορά στο δικαίωμα της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης στα νέα συντάγματα, στα μέσα της δεκαετίας εμφανίστηκε μια αντίστροφη τάση καθώς ο στρατός άρχισε να αποκτά ξανά σημασία για διάφορους πολιτικούς λόγους ενώ οι νέοι νόμοι για τους αντιρρησίες περισσότερο κάλυπταν την ανάγκη για ύπαρξη σχετικής νομοθεσίας παρά την κατοχύρωση ενός ανθρώπινου δικαιώματος. Για το λόγο αυτό η Διεθνής Αμνηστία ξεκίνησε στις 15 Απριλίου του 1997 από τη Μόσχα μια μεγάλη διεθνή καμπάνια για την αναγνώριση του δικαιώματος της αντίρρησης συνείδησης με τίτλο «Πέρα από τα σύνορα». (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Οι εξελίξεις πάντως σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες ήταν και είναι ραγδαίες. Στο του 20^{ου} αιώνα κάποιες χώρες δεν είχαν καθόλου στρατό, όπως η τέλος Ισλανδία, ενώ κάποιες άλλες κατήργησαν την υποχρεωτική στράτευση, όπως η Αγγλία και το Λουξεμβούργο. Σε πολλές άλλες χώρες που συνέχισε να υπάρχει η στρατιωτική θητεία, καταχτήθηκε από τους αντιρρησίες ισόχρονη διάρκεια της κοινωνικής θητείας με αυτή

της στρατιωτικής, όπως στην Ιταλία και την Ισπανία όπου οι εκτελούντες κοινωνική θητεία υπερέβησαν κάποιες χρονιές τους εκτελούντες κανονική θητεία. Υπήρχαν βέβαια και περιπτώσεις όπου η κοινωνική θητεία παρέμενε μεγαλύτερης διάρκειας, όπως στη Πορτογαλία και την Ουγγαρία, ή και που δεν αναγνωριζόταν καθόλου το δικαίωμα στην άρνηση στράτευσης, όπως στην Λευκορωσία και την Κύπρο. (www.amnesty.org)

Στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο κάθε στρατεύσιμος ενημερώνεται έγκαιρα με ειδικά έντυπα από το στρατολογικό γραφείο και την οργάνωση των αντιρρησιών για τις δυνατότητες που έχει να αρνηθεί τη στρατιωτική θητεία και να επιλέξει μια άλλη κοινωνικού χαρακτήρα. Στα έντυπα των αντιρρησιών μπορεί κανείς να βρει μέχρι και αγγελίες για το που μπορεί να προσφέρει κοινωνική υπηρεσία, ενώ στα γραφεία τους εργάζεται και ένας αριθμός από αντιρρησίες που εκπληρώνει εναλλακτική θητεία ενημερώνοντας τους νέους για την δυνατότητα άρνησης της στρατιωτικής θητείας. (www.amnesty.org)

Σήμερα η κατάσταση έχει αλλάξει ακόμα περισσότερο και πλέον δεν υπάρχει καμία χώρα στην Ευρώπη που να μην αναγνωρίζει τους αντιρρησίες. Σε αυτό βέβαια έχουν συμβάλει ιδιαίτερα τόσο οι διεκδικήσεις των ίδιων των αντιρρησιών όσο και οι κινητοποιήσεις των διάφορων υποστηρικτών οργανώσεων, όπως της Διεθνούς Αμνηστίας, της War Resistant International και του European Bureau for Consientious Objection. Πιο αναλυτικά η κατάσταση παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Υποχρεωτική στράτευση και αντίρρηση συνείδησης στην Ε.Ε.¹

ΚΡΑΤΟΣ-ΜΕΛΟΣ Ε.Ε.	ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ	ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ Α.Σ.	ΑΡΜΟΔΙΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
Αυστρία	Ναι	6 μήνες	9 μήνες	Από το 1974	Εσωτερικών	Τυπική Μόνο αίτηση
Βέλγιο	Όχι (από το 1982)	-	-	-	-	-
Βουλγαρία **	Όχι (από το 2008)	-	-	-	-	-
Γαλλία	Όχι (από το 2001)	-	-	-	-	-
Γερμανία	Ναι	9 μήνες	9 μήνες	Από το 1949	Οικογένειας, Ηλικιωμένων, Γυναίκων και Νεολαίας	Τυπική Μόνο αίτηση
Δανία	Ναι	4 μήνες	4 μήνες	Από το 1917	Εσωτερικών	Τυπική Μόνο αίτηση
Ελλάδα	Ναι	9 μήνες	17 μήνες	Από το 1997	Εθνικής Άμυνας	Αίτηση και συνέντευξη
Εσθονία *	Ναι	8 μήνες	16 μήνες	Από το 1994	Εθνικής Άμυνας	Αίτηση και συνέντευξη
Ηνωμένο Βασίλειο	Όχι (από το 1960)	-	-	-	-	-
Ιρλανδία	Όχι (ανέκαθεν)	-	-	-	-	-
Ισπανία	Όχι (από το 2001)	-	-	-	-	-
Ιταλία	Όχι (από το 2004)	-	-	-	-	-
Κύπρος *	Ναι	24 μήνες	33 μήνες	Από το 2007	Εθνικής Άμυνας	Αίτηση και συνέντευξη
Λετονία *	Όχι (από το 2007)	-	-	-	-	-
Λιθουανία *	Όχι (από το 2009)	-	-	-	-	-
Λουξεμβούργο	Όχι (από το 1967)	-	-	-	-	-
Μάλτα *	Όχι (ανέκαθεν)	-	-	-	-	-
Ολλανδία	Όχι (από το 1998)	-	-	-	-	-
Ουγγαρία *	Όχι (από το 2004)	-	-	-	-	-
Πολωνία *	Ναι (ως το 2010)	9 μήνες	18 μήνες	Από το 1988	Εργασίας	Αίτηση και συνέντευξη
Πορτογαλία	Όχι (από το 2004)	-	-	-	-	-
Ρουμανία **	Όχι (από το 2008)	-	-	-	-	-
Σλοβακία *	Όχι (από το 2005)	-	-	-	-	-
Σλοβενία *	Όχι (από το 2003)	-	-	-	-	-
Σουηδία	Όχι (από το 2009)	-	-	-	-	-
Τσεχία *	Όχι (από το 2004)	-	-	-	-	-
Φινλανδία	Ναι	6/9/12 μήνες	12 μήνες	Από το 1931	Εργασίας	Τυπική Μόνο αίτηση

* Νέα Κράτη Μέλη της ΕΕ μετά τη διεύρυνση της 1^η Μαΐου 2004

** Νέα Κράτη Μέλη της ΕΕ μετά τη διεύρυνση της 1^η Ιανουαρίου 2007

¹ Ο πίνακας αυτός συντάχθηκε με βάση την έκθεση "Το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης στην Ευρώπη: Μια ανασκόπηση της παρούσας κατάστασης", Συμβούλιο Κοσάκερων για Ευρωπαϊκές Υποθέσεις, Απρίλιος 2005, και ενημερώθηκε τον Ιούλιο του 2009 χρησιμοποιώντας πληροφορίες από επίσημες κυβερνητικές πηγές και άλλες οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

εν γίνεται αναφορά στις χώρες του υπόλοιπου κόσμου, επειδή θα ήταν πλεονασμός. Είναι όμως απαραίτητο να καταγραφεί πως το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης είναι πολύ επίκαιρο σε χώρες όπως το Ιράκ, που βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση, στην οποία αρκετοί άνθρωποι αρνούνται, για λόγους συνείδησης, να εμπλακούν. Σκεπτόμενος κανείς τη κατάσταση σε αυτές τις χώρες μπορεί να κατανοήσει πόσο επιτακτικό και φλέγον μπορεί να γίνει το ζήτημα της άρνησης στρατεύσης.(www.antirrisies.gr)

1.4.2. Ιστορική αναδρομή στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1910 έως τη το 1996

Η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία αποτελεί στοιχείο της νεωτερικότητας. Ο μαζικός στρατός κληρωτών είναι χαρακτηριστικό του έθνους-κράτους, στυλοβάτης του αλλά και διαδικασία ομογενοποίησης των διάφορων προεθνικών ή μειονοτικών ομάδων. Παράλληλα συνδέεται με την άνοδο του βιομηχανικού καπιταλισμού και την αστικοποίηση. Ο θεσμός, λοιπόν, της υποχρεωτικής στρατεύσης εισήχθη στην Ελλάδα το 1911, λίγο καιρό πριν την εμπλοκή της χώρας σε μια σειρά διαδοχικών πολέμων: οι Βαλκανικοί πόλεμοι(1912-1913), ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (1917-1918), η εκστρατεία στην Ουκρανία(1919) και οι επιχειρήσεις στη Μικρά Ασία (1920). Εξ' αιτίας της μακράς διάρκειας αυτής της εμπλοκής- πάνω από μια δεκαετία- και της συνεπακόλουθης εξάντλησης των στρατιωτών, έκανε την εμφάνιση του το πρώτο μαζικό κύμα λιποταξιών στον ελληνικό στρατό. Παράλληλα έγινε και η πρώτη εμφάνιση αντιρρησιών συνείδησης, εκ των οποίων καταγεγραμμένοι ήταν μόνο δύο μάρτυρες του Ιεχωβά που αρνήθηκαν να στρατευθούν κατά τη

διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, ενώ υπήρξε και νωρίτερα άλλος ένας αντιρρησίας, ο οποίος δεν ήταν μάρτυρας του Ιεχωβά και ο οποίος αρνήθηκε να επιστρατευθεί το 1912 στον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Παρά λοιπόν το γεγονός ότι το ζήτημα της άρνησης στράτευσης και της αντίρρησης συνείδησης εμφανίστηκε πολύ νωρίς, παρέμεινε για πολλές δεκαετίες άγνωστο στην ελληνική κοινωνία και ανύπαρκτο στη νομοθεσία. Για τα επόμενα εξήντα χρόνια αρνητές στράτευσης για λόγους συνείδησης ήταν αποκλειστικά οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, οι οποίοι κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου(1946-1949) καταδικάστηκαν είτε σε θάνατο είτε σε ισόβια κάθειρξη.

(Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Το Σεπτέμβρη του 1977, κάτω από την πίεση διεθνών οργανισμών και ιδιαίτερα του Συμβουλίου της Ευρώπης ψηφίζεται ο νόμος 731, με τον οποίο όσοι αρνούνταν να στρατευτούν για θρησκευτικούς λόγους μπορούσαν είτε να εκπληρώσουν τετραετή άοπλη θητεία σε στρατόπεδο είτε να φυλακιστούν για τέσσερα χρόνια σε στρατιωτικές φυλακές. Συνεπώς τέθηκε τέλος στη διαρκή παραμονή των αντιρρησιών στη φυλακή για την έκτιση ποινής που σχετιζόταν ουσιαστικά με το ίδιο αδίκημα. Ωστόσο, η δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης θητείας δεν προσέλκυσε τους αντιρρησίες και κατέστη απολύτως ανεπαρκής να επιλύσει τη, διεθνώς πλέον αποδοκιμασμένη, πρακτική επιβολής ποινής για λόγους πεποιθήσεων. (el.wikipedia.org)

Τη δεκαετία του 1980 άρχισε μια ιδιαίτερα ενεργή κινητοποίηση των κινημάτων για το σεβασμό των δικαιωμάτων των στρατιωτών, αλλά η άρνηση στράτευσης για λόγους μη θρησκευτικούς αποτελούσε ακόμα θέμα ταμπού. Η κορύφωση της παραγωγής και χρήσης πολεμικών εξοπλισμών στο διεθνές περιβάλλον και κυρίως ο κίνδυνος για μια πυρηνική σύγκρουση στην Ευρώπη, έδωσαν το έναυσμα για την κινητοποίηση ενός

φιλειρηνικού τμήματος της ελληνικής κοινής γνώμης. Ως αποτέλεσμα της έξαρσης αναφορικά με τους εξοπλισμούς, ήταν η δημιουργία ή η αναζωογόνηση αρκετών οργανωμένων κινήσεων ειρήνης σε όλη τη χώρα. Δραστηριοποιείται δηλαδή η Επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη, η Κίνηση για την Εθνική Ανεξαρτησία και τη Διεθνή Ειρήνη και Αφοπλισμό, όπως και η Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης. Μέσα σε αυτό το κλίμα, των διεκδικήσεων του ειρηνιστικού κινήματος και των πολιτικών διλημάτων της εποχής, έγινε η εμφάνιση των πρώτων επιτροπών για τα δικαιώματα των φαντάρων στο στρατό. Δημιουργήθηκαν δηλαδή μικρές, άτυπες ομάδες μέσα σε κάποιες στρατιωτικές μονάδες, με συνέπεια να διευκολύνεται το να γίνονται καταγγελίες για το τι συμβαίνει μέσα στα στρατόπεδα.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Από το 1980 έως το 1986 οι επιτροπές για τα δικαιώματα στο στρατό ήταν ισχυρές, παρ' όλο που ποτέ δεν έθεσαν το ζήτημα της κατάργησης του στρατού ή της στρατιωτικής θητείας. Οι πρώτες σποραδικές δημόσιες αναφορές στο θέμα της αντίρρησης συνείδησης τοποθετούνται γύρω στο 1982-1984. Τη περίοδο αυτή η «Οικολογική Εφημερίδα» και το περιοδικό «Αρνούμαι», που εκδόθηκε από την «Οικολογική Κίνηση Θεσσαλονίκης» και αποτελούσε έκδοση υπέρ της ενημέρωσης και των δικαιωμάτων των αντιρρησιών συνείδησης, προσανατόλισαν το νέο κίνημα υποστήριξης της αντίρρησης συνείδησης για κοινωνικοπολιτικούς λόγους. Το περιοδικό διαπραγματευόταν τη μη βία, τον αντιμιλιταρισμό, την άρνηση στράτευσης, την πολεμική βιομηχανία καθώς και το εμπόριο όπλων. Το 1983 ιδρύεται η Ελληνική Επιτροπή για την Αναγνώριση του Δικαιώματος στην Αντίρρηση Συνείδησης. Σταδιακά οι διεθνείς σχέσεις αναπτύχθηκαν, οι εκδηλώσεις και τα σχετικά άρθρα άρχισαν να πληθαίνουν και συγκεκριμενοποιήθηκαν οι άμεσοι στόχοι: δηλαδή αποφυλάκιση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, παύση των διώξεων, νομοθεσία για εναλλακτική

κοινωνική υπηρεσία. Το ζήτημα της στρατιωτικής θητείας είχε πλέον τεθεί και στην Ελλάδα. Η πολιτική αμφισβήτησης της υποχρεωτικής θητείας ξεκίνησε από ορισμένες οικολογικές ομάδες της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας, από τους κύκλους των ανυπότακτων, από μερίδα του αντιεξουσιαστικού χώρου, από κάποια μέλη των ειρηνιστικών οργανώσεων και ακόμα από μέλη της Διεθνούς Αμνηστίας. Το Νοέμβριο του 1983 έγινε η πρώτη ελληνική συμμετοχή σε διεθνή συνάντηση αντιρρησιών συνείδησης, στο Ομπέρ της Αλσατίας. Το 1986, την παγκόσμια ημέρα των Αντιρρησιών Συνείδησης, διοργανώνονται για πρώτη φορά διαδηλώσεις διαμαρτυρίας έξω από τις ελληνικές πρεσβείες στο Παρίσι και τη Μαδρίτη. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους διοργανώθηκε στην Ελλάδα η ετήσια Διεθνής Συνάντηση Αντιρρησιών Συνείδησης. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Το 1986 γίνεται η πρώτη δημόσια εμφάνιση του αντιρρησία συνείδησης Μ.Μ. για μη θρησκευτικούς λόγους, σε διεθνές συνέδριο για την ειρήνη. Μετά από λίγους μήνες ο Μ.Μ. συλλαμβάνεται και καταδικάζεται σε τέσσερα χρόνια φυλάκισης, ενώ παράλληλα υιοθετείται η σύσταση R(87)8 της επιτροπής των υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης όπου επικυρώνεται το δικαίωμα απαλλαγής κάθε ατόμου από τη στράτευση για λόγους συνείδησης. Το Δεκέμβριο του 1987 ιδρύεται ο Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, ο οποίος λειτουργεί ουσιαστικά από το τέλος του 1989 και μετά, όταν διαλύεται η Επιτροπή Συμπαράστασης στους Αντιρρησίες συνείδησης, που είχε δημιουργηθεί μετά τη σύλληψη του Μ.Μ. Πλέον η αντίρρηση συνείδησης εμφανίζεται ως κίνημα, καθώς αναδεικνύονται ολοένα και περισσότεροι μη θρησκευτικοί αντιρρησίες συνείδησης, των οποίων οι δηλώσεις είναι ανατρεπτικές, έχουν ανθρωπιστικό χαρακτήρα, δεν περιορίζουν την άρνηση σε ένα είδος στρατού ή πολιτικού συστήματος, προωθούν τη Μη-Βία και την κοινωνική ανυπακοή. Οι φυλακίσεις συνεχίζονται, καθώς και άλλες κυρώσεις όπως η

στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, ακόμα και μετά την έκτιση της ποινής της φυλάκισης.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Το Μάιο του 1988, δυο κρατούμενοι αντιρρησίες συνείδησης, που δεν είναι Μάρτυρες του Ιεχωβά, έκαναν απεργία πείνας απαιτώντας την αποφυλάκιση όλων των κρατούμενων αντιρρησιών συνείδησης και τη θέσπιση εναλλακτικής κοινωνικής θητείας στην Ελλάδα. Η απεργία πείνας που έκαναν, συνεχίστηκε πάνω από μήνα και προκάλεσε αρκετή ανησυχία τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, πράγμα που έφερε την Κυβέρνηση κάτω από τρομερή πίεση. Κατά τη διάρκεια της φυλάκισης τους αναπτύσσεται μια τεράστια διεθνής καμπάνια αποστολής χιλιάδων επιστολών συμπαράστασης, που φέρνει σε θέση άμυνας την κυβέρνηση και στην Ελλάδα οργανώνονται δεκάδες συναυλίες και εκδηλώσεις συμπαράστασης. Ως αποτέλεσμα των πιέσεων που ασκούνται κατατέθηκε στη Βουλή το 1988 σχέδιο νόμου που προέβλεπε την κοινωνική θητεία. Οι δύο αντιρρησίες συνείδησης αποφυλακίστηκαν το 1989. Αυτή η νομοθεσία, όμως, δεν ψηφίστηκε ποτέ.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Ενώ ολοένα και περισσότερα κράτη στην Ευρώπη αναγνώριζαν το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία και έκαναν βήματα εναρμόνισης της νομοθεσίας τους με τις διεθνείς προδιαγραφές, η κατάσταση στην Ελλάδα φαινόταν σε ολοένα πιο αυξημένο βαθμό να μη συμβαδίζει με τους καιρούς. Σε υιοθετημένο ψήφισμα για ανθρώπινα δικαιώματα μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα(ΕΚ), το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταδίκασε «την πρακτική της Ελλάδας να μεταχειρίζεται τους αντιρρησίες συνείδησης ως κακοποιούς και να τους καταδικάζει σε μακρές ποινές φυλάκισης σε στρατιωτικές φυλακές». Τον Οκτώβριο του 1992, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους έκρινε ομόφωνα ότι η εναλλακτική κοινωνική θητεία είναι αντισυνταγματική. Μετά απ' αυτή την

απόφαση, η Ελληνική Κυβέρνηση πληροφόρησε όλους τους ενδιαφερόμενους, περιλαμβανομένων και των Ελληνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, Μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τη Διεθνή Αμνηστία, ότι στο φως της απόφασης του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, δεν ήταν σε θέση να θεσπίσει την εναλλακτική κοινωνική θητεία. Η συνεχιζόμενη φυλάκιση των αρνητών της στρατιωτικής θητείας για λόγους συνείδησης, που οφειλόταν στην έλλειψη κάποιας εναλλακτικής κοινωνικής θητείας, ήταν αντίθετη προς τις διεθνείς προδιαγραφές που υιοθετήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και τη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Ανάλογη νομοθεσία που θα αντανakλούσε αυτά τα δεδομένα θα έπρεπε να θεσπιστεί και από την Ελληνική Κυβέρνηση. (el.wikipedia.org)

1.4.3. Ιστορική αναδρομή στην Ελλάδα από το 1997 μέχρι σήμερα

Το 1997 και με καθυστέρηση δεκαετιών σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, ψηφίζεται τελικά στην Ελλάδα ο νόμος 2510, που εισάγει για τους αντιρρησίες συνείδησης μια μορφή πολιτικής κοινωνικής υπηρεσίας ως εναλλακτική της στρατιωτικής θητείας με διάρκεια 18 μηνών επιπλέον. Ο όρος αντιρρησίας συνείδησης αναφέρεται για πρώτη φορά σε νομικό κείμενο, χωρίς βέβαια αυτό να σηματοδοτεί την τυπική αναγνώριση ενός ανθρώπινου δικαιώματος. Αυτό γίνεται προφανές και από την εισηγητική έκθεση του νόμου, στην οποία αναφέρεται πως "η αντιμετώπιση του σχετικού ζητήματος των αντιρρησιών συνείδησης, με σεβασμό πάντα στον υποχρεωτικό και καθολικό χαρακτήρα της στρατιωτικής θητείας είναι

αναγκαία και για τη συμμόρφωση της χώρας προς υποχρεώσεις που έχει αναλάβει από διεθνείς συνθήκες". Από πολλούς θεωρήθηκε πως τόσο η μεγάλης διάρκειας κοινωνική θητεία, όσο και η ουσιαστική επιβάρυνση των αντιρρησιών με τα έξοδα διαβίωσης, θεσπίστηκαν με σκοπό να λειτουργήσουν ως αντικίνητρα για το θεσμό αυτόν. Ωστόσο η Διεθνής Αμνηστία, όπως και ένα μεγάλο μέρος των οργανώσεων για τα δικαιώματα των αντιρρησιών συνείδησης, καλωσόρισαν τον νέο νόμο ως θετικό βήμα, τονίζοντας όμως πως δεν αποτελεί δίκαιη λύση γιατί κάνει σοβαρές διακρίσεις εις βάρος των αντιρρησιών συνείδησης. Η έναρξη εφαρμογής του ν.2510/97 συμπίπτει χρονικά με την έναρξη λειτουργίας του Συνηγόρου του Πολίτη, Θεσμού με αρμοδιότητα την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών, τον έλεγχο της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας. Ο Συνήγορος του Πολίτη γίνεται αποδέκτης σειράς αναφορών ιδεολογικών και θρησκευτικών αντιρρησιών, οι οποίοι επιχειρούν να υπαχθούν στο νέο νομοθετικό καθεστώς. Τα προβλήματα που τέθηκαν υπ' όψιν του Συνηγόρου ποικίλλουν και σχετίζονται τόσο με το θεσμικό καθεστώς (φορέας υπηρεσίας, διάρκεια υπηρεσίας κ.λ.π.), όσο και με τους όρους εκπλήρωσης (υπερωρίες, υγειονομική κάλυψη κ.λ.π.). Σειρά σοβαρών ελλείψεων και αδυναμιών του νόμου, καθώς και δυσλειτουργίες κατά την εφαρμογή του φαίνονται άμεσα συνδεδεμένες με μια λανθάνουσα αλλά διάχυτη αντίληψη, ότι η νομοθετική αναγνώριση της εναλλακτικής υπηρεσίας, δεν αποτελεί υλοποίηση της υποχρέωσης του κράτους να σέβεται την ηθική και θρησκευτική συνείδηση των πολιτών του, αλλά απλό ευεργέτημα. (el.wikipedia.org)

Η στάση του στρατού σκλήρυνε πολύ αμέσως μετά την ψήφιση του νόμου. Οι πρώτοι Μάρτυρες του Ιεχωβά που αρνούνται να εκπληρώσουν εναλλακτική υπηρεσία καταδικάστηκαν σε έξι χρόνια φυλάκιση (το διπλάσιο της τότε ισχύουσας εναλλακτικής), ενώ δύο μη θρησκευτικοί αντιρρησίες προσέφυγαν ενάντια στην υπερβολικά μεγάλη διάρκεια και τις

συνθήκες εκπλήρωσης του θεσμού. Όταν τελικά τέθηκε σε εφαρμογή αποδεκτά η εναλλακτική υπηρεσία, υπήρξε πλήθος κρουσμάτων απάνθρωπης μεταχείρισης σε βάρος των αντιρρησιών που υπηρετούσαν σε δημόσιες υπηρεσίες. Υπήρξαν μάλιστα και ακραίες αντιδράσεις, όπως η προσφυγή της διοίκησης μιας υπηρεσίας στο Συμβούλιο Επικρατείας, με αίτημα την απομάκρυνση του αντιρρησία Γ.Κ. επειδή ήταν αλλόδοξος και κατά συνέπεια δεν μπορούσε να υπηρετεί σε ένα ορθόδοξο ίδρυμα. Βάση για τέτοιου είδους μεταχείριση αποτέλεσε το γεγονός ότι τις ατομικές αποφάσεις διάθεσης των αντιρρησιών συνείδησης στους Οργανισμούς του Δημόσιου Τομέα συνόδευε μια ερμηνευτική εγκύκλιος η οποία έτεινε να ανατρέψει στη πράξη το περιεχόμενο της ρύθμισης της εναλλακτικής θητείας. Δηλαδή, ενώ οι διατάξεις του νόμου προέβλεπαν ρητά ότι, αφενός, ο αντιρρησίας έχει τη νομική ιδιότητα του πολίτη και όχι του στρατιώτη (Άρθρο 21 παρ.3 εδ.α) και , αφετέρου, ότι υπάρχει πλήρης εξομοίωση του αντιρρησία προς τους υπαλλήλους του φορέα, σε ό,τι αφορά τη διοικητική μέριμνα (όπως ορίζεται στο άρθρο 21 παρ.3 εδ.γ), οι οδηγίες της εγκυκλίου προς τους οργανισμούς ανέφεραν ρητά ότι «δεν θα πρέπει να τηρείται το ωράριο εργασίας» και ότι, γενικά, «δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ο αντιρρησίας ως υπάλληλος». Αξίζει δε να αναφερθεί ότι η γεωγραφική κατανομή των αντιρρησιών ανά επικράτεια, υπακούει μέχρι και σήμερα, μάλλον σε κριτήρια στρατιωτικού χαρακτήρα, καθώς σχεδόν όλοι τοποθετούνται σε θέσεις που βρίσκονται πολύ μακριά από τον τόπο διαμονής τους. (el.wikipedia.org)

Από το 1998 μέχρι σήμερα έχουν εκπληρώσει ή εκπληρώνουν εναλλακτική πολιτική υπηρεσία πάνω από 1.000 αντιρρησίες, η πορεία υλοποίησης όμως του θεσμού έχει αναδείξει μια σειρά δυσλειτουργίες και προβλήματα, για τα οποία χρειάζονται συμπληρωματικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Οι ρυθμίσεις αυτές έχουν επαρκώς αναλυθεί στην έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη (1999) καθώς και στις προτάσεις της Εθνικής

Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι προτάσεις του Συνηγόρου, περιλάμβαναν μεταξύ άλλων την αποστρατικοποίηση του θεσμού, προκειμένου να έρθει υπό την εποπτεία του υπουργείου Εσωτερικών, να ισχύουν και για τους αντιρρησίες τα ευεργετήματα που ισχύουν και στους στρατευόμενους (π.χ. μείωση θητείας σε ειδικές κατηγορίες), να ισχύει κανονικό οκτάωρο και πενθήμερη εργασία, καθώς και η προβλεπόμενη άδεια. (el.wikipedia.org)

Αποφάσεις διεθνών οργανισμών

Μαζί με την ανάπτυξη της ιδέας της άρνησης στράτευσης στην Ελλάδα παρατηρείται μια έντονη κινητικότητα στην έκδοση ψηφισμάτων από πλευράς διεθνών οργανισμών. Το θέμα τίθεται ως ανθρώπινο δικαίωμα που πηγάζει από την εξάσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Έτσι μετά το ψήφισμα της κοινοβουλευτικής συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (337 του 1967) και την υπερψήφιση της έκθεσης Macciocchi από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Φεβρουάριος 1983) ακολουθούν:

-Το ψήφισμα της 10/3/87 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε.

-Η σύσταση R(87) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης

-Το Ψήφισμα 1989/59 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε.

-Διαδοχικά ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθεί και η αποδοχή από τον ΟΑΣΕ του δικαιώματος στην άρνηση στράτευσης, στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης τον Ιούνιο του 1990. (www.antirrisies.gr)

Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στα ψηφίσματα A4-0034/98 και A4-0468/98, καθώς αυτά εκδόθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μετά

την ψήφιση του ελληνικού νόμου. Στα ψηφίσματα αυτά η Ελλάδα καλείται να άρει τις τιμωρητικές διατάξεις του νόμου, να αμνηστεύσει τους αντιρρησίες σε βάρος των οποίων εκκρεμούν ποινικές διώξεις και να απαλλάξει πλήρως ή εν μέρει όσους είχαν δημόσια δηλώσει την άρνησή τους να στρατευτούν πριν την ψήφιση του νόμου. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί και η δέσμευση της Διεθνούς Αμνηστίας να υιοθετήσει ως κρατούμενο συνείδησης όποιον δεν ενταχτεί στο νόμο λόγω των τιμωρητικών του διατάξεων. . (www.antirrisies.gr)

Εξίσου σημαντική είναι η τεκμηρίωση από το Συμβούλιο της Ευρώπης της παραβίασης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη από την Ελλάδα για τη διακριτική μεταχείριση που επιβάλλει στους αντιρρησίες συνείδησης (2001) και η, για πρώτη φορά, υιοθέτηση σχετικής έκθεσης (Μάρτης 2001) από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η πρακτική επίσης της Ελλάδας να ασκεί συνεχείς και επαναλαμβανόμενες διώξεις για το ίδιο ουσιαστικά αδίκημα μπήκε στο στόχαστρο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε. στην πρόσφατη συνεδρίασή της (Μάρτης 2005), καθώς αντιβαίνει ρητά στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. . (www.antirrisies.gr)

Σήμερα

Στη διάρκεια των χρόνων που κύλησαν από τη θέσπιση της εναλλακτικής υπηρεσίας μέχρι σήμερα, μπορεί να θεωρηθεί ο τι ο θεσμός λειτουργεί μεν, με ελλείψεις δε. Έτσι, ενώ οι θρησκευτικοί αντιρρησίες αναγνωρίζονται πλέον σχεδόν αυτόματα, η πλειοψηφία των ιδεολογικών αντιρρησιών συναντά προβλήματα και απορρίψεις. Η διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας έχει μικρύνει αλλά παραμένει τιμωρητική. Οι συνθήκες έχουν εξορθολογιστεί σε σχέση με παλαιότερα, αλλά η

τοποθέτηση των αντιρρησιών στους ανάλογους φορείς παραμένει ακόμα στη δικαιοδοσία του ΓΕΕΘΑ. (el.wikipedia.org)

Στο παρόντα χρόνο οι αντιρρησίες συνείδησης έχουν δύο επιλογές: Είτε να υπηρετήσουν άοπλη στρατιωτική θητεία είτε να υπηρετήσουν εναλλακτική κοινωνική υπηρεσία σε υπηρεσίες και δημόσιους φορείς, της οποίας η διάρκεια παραμένει διπλάσια αυτής της στρατιωτικής θητείας, πλην ενός μηνός. (el.wikipedia.org)

Κύριοι στόχοι, λοιπόν, πλέον, των αντιρρησιών συνείδησης είναι ο σεβασμός των δικαιωμάτων όσων επιλέγουν να την εκπληρώσουν, η αποφυγή των διακρίσεων σε βάρος τους, η πληροφόρηση για την άρνηση στράτευσης, την αντιμιλιταριστική δράση και την προώθηση της αντίρρησης συνείδησης ως στάσης μέσα στην κοινωνία, η αποποινικοποίησή της ολικής άρνησης στράτευσης, η διεκδίκηση του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης σε κάθε μορφής υποστήριξη που ο πολίτης καλείται να προσφέρει στο στρατό κα. Οι δικαστικές περιπέτειες των αντιρρησιών συνείδησης δεν τελειώνουν, έχοντας προκαλέσει για άλλη μια φορά το ενδιαφέρον της Ευρώπης, ενώ η War Resisters International, η διεθνής οργάνωση των αρνητών στράτευσης, αποφάσισε να αφιερώσει το έτος 2005 στην Ελλάδα, πραγματοποιώντας μια εβδομάδα εκδηλώσεων στην Θεσσαλονίκη από 09 έως 15 Μάη. (www.antirrisies.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΟΡΦΕΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Σύμφωνα με την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία, οι λόγοι αντίρρησης συνείδησης θεωρούνται ότι σχετίζονται με μια γενική αντίληψη περί ζωής, βασισμένη σε συνειδητές θρησκευτικές, φιλοσοφικές ή ηθικές πεποιθήσεις που εκφράζονται από το άτομο απαράβαρα και εκδηλώνονται με τήρηση ανάλογης συμπεριφοράς. Με κριτήριο λοιπόν το λόγο της άρνησης στράτευσης, ο οποίος όμως είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την συνείδηση του αρνητή, οι αντιρρησίες χωρίζονται σε δύο μορφές: τους θρησκευτικούς αντιρρησίες και τους ιδεολογικούς. Παράλληλα, υπάρχει άλλη μια κατηγοριοποίηση της άρνησης στράτευσης, που γεννά δυο νέες μορφές και αφορά στο τρόπο με τον οποίο δρα ο αντιρρησίας. Προκύπτουν βάση αυτού του κριτηρίου η ολική άρνηση και η μη ολική. Πρέπει να τονιστεί πως οι δύο κατηγορίες, αυτή του λόγου άρνησης και αυτή του τρόπου δράσης είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και συνυπάρχουν ταυτόχρονα. Μπορεί δηλαδή ο ιδεολογικός αντιρρησίας να είναι ολικός αρνητής ή να είναι μη ολικός, όπως το ίδιο ισχύει και για τον θρησκευτικό. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η ανάλυση- επεξήγηση των μορφών γίνεται για δύο λόγους. Αφ' ενός για να κατανοηθούν καλύτερα τα αίτια που οδηγούν τους αντιρρησίες σε αυτή τους την επιλογή. Αφ' ετέρου για να γίνει ο διαχωρισμός σε σχέση με την αντιμετώπιση που τυγχάνει ο κάθε αντιρρησίας, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκει.

2.1.Κατηγοριοποίηση σύμφωνα με τους λόγους αντίρρησης συνείδησης

2.1.1. Ιδεολογικοί αντιρρησίες συνείδησης

Ως ιδεολογία ορίζεται ένα διαρθρωμένο σύστημα ιδεών και αντιλήψεων που δεσπόζει στο πνεύμα των ατόμων μιας κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας. Κάθε ιδεολογία είναι ένα σύνολο δοξασιών και εννοιών πραγματικών ή και δεοντολογικών. Η ιδεολογία ως σύνολο συγκεκριμένων πεποιθήσεων είναι ένα σώμα πεποιθήσεων οργανωμένο γύρω από ορισμένες κεντρικές αξίες.

(Abercrombie N., Hill S., Turner B., 1991)

Με τον όρο ιδεολογικοί αντιρρησίες συνείδησης, λοιπόν, αναφερόμαστε σε όλους εκείνους που αρνούνται να εκπληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία για λόγους που προέρχονται από ιδεολογικές, πολιτικές, ηθικές ή άλλες πεποιθήσεις τους. Οι εν λόγω αντιρρησίες συχνά χαρακτηρίζονται και ως μη θρησκευτικοί αντιρρησίες συνείδησης. Μια σημαντική διαφορά των ιδεολογικών με των θρησκευτικών είναι η στάση την οποία κρατούν όταν κληθούν για κατάταξη. Οι ιδεολογικοί αντιρρησίες ακολουθούν το δρόμο της ανυποταξίας, δηλαδή όταν κληθούν δεν παρουσιάζονται για κατάταξη και συνεπώς χαρακτηρίζονται ως ανυπότακτοι, ενώ οι θρησκευτικοί αντιρρησίες ακολουθούν άλλη πρακτική η οποία αναφέρεται παρακάτω. Η άλλη θεμελιώδης αντίθεση με τους θρησκευτικούς αντιρρησίες, είναι ότι οι ιδεολογικοί δεν έχουν όλοι μια ενιαία ιδεολογία, βάση της οποίας αρνούνται να πάνε στρατό, αλλά έχει ο καθένας τους προσωπικούς του λόγους που προκύπτουν από τις αρχές και τη συνείδηση του. Έχουν δηλαδή ο καθένας κάποιες πεποιθήσεις, οργανωμένες γύρω από μια κεντρική ιδέα, κοινή για όλους: αυτή της άρνησης αποδοχής υπηρετήσης στρατιωτικής θητείας. Οι πεποιθήσεις αυτές έχουν ως αφετηρία προσωπικούς λόγους του κάθε αρνητή αλλά είναι

δυνατό, μέσα από την πορεία και την ιστορική ανάλυση του φαινομένου της αντίρρησης συνείδησης, να διακρίνουμε κάποια βασικά ρεύματα και ιδεολογικά κινήματα τα οποία συντέλεσαν στη διαμόρφωση ιδεολογικών πυρήνων αντίθετων με την κατάταξη στο στρατό, όπως επίσης και ορισμένες θεμελιώδεις απόψεις που εκφράζουν ένα μεγάλο μέρος των αντιρρησιών. .(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Τα ρεύματα και οι κρατούσες αυτές απόψεις, αξίζει να αναφερθούν ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητά τα αίτια που οδηγούν στην άρνηση της στράτευσης.

▼ οικολογία

Η οικολογία είναι ο βιολογικός κλάδος που εξετάζει τις αλληλεπιδράσεις των φυτών ή/και των ζώων μεταξύ τους και σε σχέση με τον άνθρωπο και το περιβάλλον στο οποίο ζουν.

(Βασιλείου Θ., Σταματάκης Ν., 1992)

Η οικολογία εμφανίζεται ως κλάδος της δημογραφίας και της κοινωνιολογίας, που εξετάζει τις αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στις ανθρώπινες κοινότητες και το φυσικό περιβάλλον τους, που δεν είναι μόνο γεωγραφικό, αλλά αποτελείται από σύνολα και άλλων βιολογικών οργανισμών, με τα οποία η ανθρώπινη κοινότητα συνυπάρχει και βρίσκεται σε σχέσεις αλληλοεπηρεασμού και αλληλεπίδρασης.

(Ορφανίδης Χ., 1987)

Το περιβάλλον αντικρίζεται κοινωνιοκεντρικά, σε σχέση με την ωφέλεια και την ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας, η οποία αντλεί τους πόρους της από αυτό, για να αναπτύξει την οικονομία και τον πολιτισμό της. Η διατήρηση και ανάπτυξη όμως της κοινωνίας εξαρτάται από το σεβασμό της απέναντι στο περιβάλλον και από τη φροντίδα για την προστασία του. Είναι πλέον φανερό η ύπαρξη οξυμένων προβλημάτων που απειλούν το μέλλον της ανθρωπότητας γενικά αλλά και ειδικά στην

Ελλάδα, τα οποία έχει συσσωρεύσει η βιομηχανική κοινωνία με τον καταναλωτισμό, την αλόγιστη χρήση των πρώτων υλών και των πηγών ενέργειας, τη μόλυνση κ.τ.λ. Συνεπώς η τεχνολογική και βιομηχανική ανάπτυξη, που αποτελούν βασικό μοχλό εξέλιξης της κοινωνίας, αποτελούν ταυτόχρονα και ένα εκ των μεγαλύτερων κινδύνων του φυσικού περιβάλλοντος. (Ορφανίδης Χ., 1987)

Κυρίαρχος παράγοντας της εν λόγω ανάπτυξης, που δρα καταστροφικά για το περιβάλλον, αποτελεί η στρατιωτική και πολεμική βιομηχανία. Αφ' ενός γιατί η παραγωγή όπλων ενισχύει σημαντικά τη βαριά βιομηχανία και συνεπώς τη ρύπανση που αυτή προκαλεί. Αφ' ετέρου γιατί η κατασκευή αλλά και η χρήση των διαφόρων όπλων επιβαρύνουν σε τεράστιο βαθμό τη περιβαλλοντική καταστροφή. Η αλλοίωση δηλαδή και η καταστροφή των οικολογικών συστημάτων που προκαλείται από την πολεμική βιομηχανία ξεπερνά κατά πολύ την χρονική διάρκεια ενός πολέμου, καθώς προκαλείται και κατά τις διαδικασίες προετοιμασίας του. (Άκο Π., 1991)

Πιο συγκεκριμένα η μαζική παραγωγή πυρηνικών όπλων και μέσω των εκτόξευσης τους, προκαλεί ζημιά στο περιβάλλον στα στάδια της παραγωγής, δοκιμής, εναποθήκευσης και αντικατάστασής τους, καθώς δημιουργεί ένα τεράστιο δίκτυο βιομηχανικών εγκαταστάσεων, που μολύνουν πολλαπλώς έδαφος, υπέδαφος, ατμόσφαιρα, θάλασσες, λίμνες, ποτάμια, χλωρίδα και πανίδα. Οι δοκιμαστικές εκρήξεις υπογείως, επιφανειακά αλλά και ψηλά στην ατμόσφαιρα, δημιουργούν μιαιμετακινούμενη μάζα διασκορπιζόμενης ακτινοβολίας, ή ακόμη και άμεσης μόλυνσης των υπόγειων στρωμάτων και αποθεμάτων νερού. Για να γίνει κατανοητή η επιβάρυνση του περιβάλλοντος από την κατασκευή αυτών των όπλων παραθέτετε το εξής παράδειγμα(που αποτελεί μόνο μια εκ των παραμέτρων επιβάρυνσης που προκαλεί η κατασκευή χημικών όπλων): για να κατασκευαστεί μια πυρηνική βόμβα χρειάζεται σχάσιμο

υλικό. Όμως το Ουράνιο 235 στη φύση περιέχεται μόνο κατά 0,7 %. Για μια πυρηνική βόμβα απαιτούνται 15 κιλά Ουράνιο καθαρότητας 99% .
(Δήμου Δ., 2000)

Εξίσου επιβλαβή θεωρούνται και τα χημικά και τα βιολογικά όπλα. Τα χημικά γιατί διασπείρονται πολύ εύκολα και με πολλές μεθόδους. (Ψεκασμό, αεροζόλ, σκόνη, βλήματα, Ρουκέτες, βόμβες αέρος, κλπ). και τα βιολογικά γιατί εξαπολύουν ιούς εγκεφαλίτιδας, αιμορραγιών, πυρετού κλπ. Ο μη εύκολος εντοπισμός τους σε περίπτωση διαρροής από τους χώρους εναποθήκευσης και η δυνατότητα μαζικής προσβολής ανθρώπων, ζώων, φυτών και τροφών, τα καθιστά πολύ επικίνδυνα για το περιβάλλον. Ακόμη και τα άχρηστα πυρομαχικά καταλήγουν να απορρίπτονται στη θάλασσα, μολύνοντας έτσι το θαλάσσιο περιβάλλον.(Δήμου Δ., 2000)

Μεγάλων διαστάσεων είναι και η περιβαλλοντική μόλυνση που προκαλείται από τα ραδιενεργά κατάλοιπα , τα οποία με την τοξικότητα τους, το μέγεθος της εξάπλωσης τους και την αθροιστική τους δράση αποτελούν πολύ επικίνδυνη μορφή ρύπανσης για τα ζώα, τα φυτά, αλλά και τους ανθρώπους. Οι πηγές τους εστιάζονται στις περιοχές που γίνονται πυρηνικές δοκιμές και εκρήξεις και εκεί που είναι εγκαταστημένες ή φυλάσσονται πυρηνικά όπλα και ραδιενεργά υλικά. Τα τοξικά αυτά χημικά, ακόμα και όταν δεν μεταφέρονται σε δεξαμενές, αλλά είναι συσκευασμένα σε βαρέλια, αποτελούν πρόβλημα για το περιβάλλον καθώς συχνά οι κακές καιρικές συνθήκες έχουν ως αποτέλεσμα την απώλεια κάποιου φορτίου.
(Κουσούρης Θ., Αθανασάκης Α., 1995)

Λόγω, λοιπόν, της σημαντικής αυτής συντέλεσης της στρατιωτικής βιομηχανίας και του στρατού κατ' επέκταση, στη ρύπανση του περιβάλλοντος, το οικολογικό κίνημα εναντιώθηκε στο πόλεμο και στο στρατό γενικά, αλλά και στη στράτευση ειδικότερα. Αναλυτικότερα, ο χώρος των οικολόγων από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, μέσω της κοινωνικής οικολογίας εξέτεινε την κριτική του , πέρα από την

οικολογική ισορροπία και τη προστασία του περιβάλλοντος, στο τρόπο ζωής, την παραγωγή και την κατανάλωση. Το 1986 εξ' αιτίας του Τσερνομπίλ υπήρξαν συνεργασίες ανάμεσα σε κάποιες αντιπυρηνικές επιτροπές και τον χώρο της οικολογίας και συγκεκριμένα της «κοινωνικής οικολογίας». Από τότε και έπειτα ο χώρος των οικολόγων άρχισε να έχει όλο και πιο ενεργή στάση κατά του πολέμου και της στράτευσης. Στα πλαίσια δηλαδή ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής, που όχι μόνο να μην επιβαρύνει αλλά και να ωφελεί τον άνθρωπο και το περιβάλλον, πολλοί προερχόμενοι από τον ευρύτερο χώρο των οικολόγων, ή και ορισμένα ανεξάρτητα άτομα που είχαν ισχυρή οικολογική συνείδηση, επέλεξαν να αρνηθούν να στρατευθούν, θεωρώντας πως μια τέτοια ενέργεια εκ μέρους τους σημαίνει αυτομάτως πως συμβάλλουν στη καταπολέμηση των βλαβών που προκαλεί ο στρατός στο περιβάλλον. (www.ecology-salonika.org)

▼ Αναρχισμός

Από ένα σύνολο ανθρώπων ο στρατός θεωρείται ότι διασφαλίζει την εξουσία των κυρίαρχων ομάδων, εφόσον βρίσκεται υπό τον έλεγχο τους. Αποκτά έτσι μια ταξική πλευρά, ενώ ταυτόχρονα παραμένει ο κύριος ένοπλος μηχανισμός που αποτελεί τον τοποτηρητή της κυρίαρχης τάξης πραγμάτων. Το σύνολο των ανθρώπων αυτών αποτελείται κατά ένα μεγάλο μέρος του από αναρχικούς, οι οποίοι ήταν πάντοτε αντίθετοι με τον πόλεμο, αν και δεν ήταν όλοι αντίθετοι με τη βία.

(Γούντγουορθ Φ., Χάρβευ Ε., Ουώλτερ Ν., 1985)

Οι αναρχικοί είναι αντιμιλιταριστές αλλά όχι αναγκαστικά ειρηνιστές. Για εκείνους ο πόλεμος και ο στρατός κατ' επέκταση, είναι το ανώτατο παράδειγμα εξουσίας από μια κοινωνία και συγχρόνως μια τεράστια ισχυροποίηση της εξουσίας μέσα στη κοινωνία. Η οργανωμένη βία είναι μια μεγενθυμένη, για τους αναρχικούς, έκφραση της άτοπης βίας του

κράτους. Το αναρχικό κίνημα έχει μια ισχυρή παράδοση αντίστασης στο πόλεμο και στις προετοιμασίες του, δηλαδή το στρατό. Κατά πρώτον γιατί θεωρεί την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία θεσμό που αναλαμβάνει την ένταξη του ατόμου στο υπάρχον σύστημα, με το οποίο οι αναρχικοί είναι αντίθετοι. Για τους αναρχικούς ο στρατός, όπως και το σχολείο και η εκκλησία, αποτελούν βασικούς θεσμούς του ισχύοντος συστήματος, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται έμμεσα η καταστολή των αντιδραστικών χαρακτηριστικών των ατόμων και οι αντιθέσεις τους προς την κρατούσα τάξη. Οι θεσμοί αυτοί, μέσω ενός συνόλου κανόνων και τιμωριών σε τυχόν παράβαση τους, αναγκάζουν τα άτομα να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους στα δεδομένα που είναι κοινωνικά αποδεκτά και διασφαλίζουν τη διατήρηση της ισχύουσας κοινωνικής και ταξικής κατάστασης. Επίσης, σύμφωνα πάντα με τα πιστεύω των αναρχικών, ο στρατός καλλιεργεί έντονα την ιεραρχία, την υποτακτικότητα, την πειθαρχία, όπως επίσης και την απόλυτη ομοιομορφία, μέσα από την οποία χάνονται εντελώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε προσωπικότητας. Ο στρατός δηλαδή βασιζέται σε ένα σύστημα επικράτησης του έχοντος την περισσότερη εξουσία σε αυτόν που έχει τη λιγότερη, αδιαφορώντας για τις ιδιαιτερότητες του κάθε στρατευόμενου. Τέλος το γεγονός ότι ο στρατός εξυπηρετεί την άρχουσα τάξη, η οποία σε διάφορες ιστορικές περιπτώσεις τον έχει χρησιμοποιήσει για τα δικά της συμφέροντα ακόμα κι αν αυτά αντιτίθενται σε αυτά των πολιτών(π.χ. επί χούντας), είναι ένας ακόμα λόγος για τον οποίο οι αναρχικοί με αυτόν.

(Γούντγουορθ Φ., Χάρβεϋ Ε., Ουώλτερ Ν., 1985)

Όντας λοιπόν αντίθετοι στα προαναφερθέντα που, κατά τη γνώμη τους επιφέρει ο στρατός και θεωρώντας πως εκείνο που ασκούν τη βία είναι εκείνοι που εξασκούν την εξουσία, υιοθέτησαν ως πάγια σχεδόν τακτική τους να αρνούνται να στρατευθούν. Οι λόγοι αυτής τους της άρνησης, όπως προκύπτει και από τα προαναφερθέντα, είναι λόγοι

συνείδησης και όχι προσωπικού συμφέροντος, που πηγάζουν από επιλογές που έχουν κάνει στη ζωή τους στο σύνολο της.

(Γούντγουορθ Φ., Χάρβευ Ε., Ουώλτερ Ν., 1985)

▼ Ειρηνισμός-μη βία

Η μεταπολεμική Ευρώπη δονήθηκε από 4 ειρηνιστικές καμπάνες. Η κατηγοριοποίηση αυτή, χωρίς βέβαια να έχει απόλυτα όρια, δίνει πολύτιμες πληροφορίες προκειμένου να γίνουν αντιληπτές οι επιρροές, που έρχονται από το εξωτερικό και τροφοδοτούν τις ειρηνιστικό κίνημα της χώρας.

(Ψωμάς Σ., 1992)

Το πρώτο κύμα για την ειρήνη εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 1940, με αφορμή την πυρηνική απειλή που αρχίζει να εμφανίζεται. Το δεύτερο κύμα ξεσπά στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και πάλι ενάντια στους πυρηνικούς εξοπλισμούς που γίνονται απειλητικότεροι. Αυτό το δεύτερο κύμα θα σηματοδοτήσει την γένεση των πρώτων οργανωμένων ειρηνιστικών ομάδων, γιατί μέχρι τότε οι διαμαρτυρίες ήταν περισσότερο αυθόρμητα ξεσπάσματα του κόσμου. Το τρίτο κύμα ξεκίνησε στις Η.Π.Α. με αφορμή τον πόλεμο του Βιετνάμ, γρήγορα όμως εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Το αντιπολεμικό κίνημα εκείνης της εποχής ήταν το μεγαλύτερο και το πιο ζωντανό που γνώρισε η ανθρωπότητα. Προήγαγε τις ιδέες της μη βίας, της κοινωνικής άμυνας, των πολιτικών δικαιωμάτων, της αντίρρησης συνείδησης και των εναλλακτικών τρόπων ζωής. Αυτό που πυροδότησε τη γένεση του τέταρτου κύματος ήταν η απόφαση των υπουργών εξωτερικών και άμυνας των χωρών του Νάτο, το Δεκέμβριο του 1979, να εγκατασταθούν 572 νέοι πύραυλοι σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες. Η αποσαφήνιση των στόχων αυτού του κύματος έγιναν το 1982 στις Βρυξέλες, όπου έγινε το πρώτο Ευρωπαϊκό Συνέδριο για την Ειρήνη. Τη δεκαετία του 1980 δημιουργήθηκαν και έδρασαν πολλές επιτροπές ειρήνης και ειρηνιστικές κινήσεις. (Ψωμάς Σ., 1992)

Οι αντιρρησίες συνείδησης επηρεάστηκαν σημαντικά από το ειρηνιστικό κίνημα, το οποίο αποτέλεσε χώρο προέλευσης πολλών αρνητών στράτευσης. Το κίνημα αυτό αποδέχθηκε ορισμένες απόψεις περί «μη βίας», των οποίων βασικός εισηγητής ήταν ο Mahatma Gandhi. Σύμφωνα με τον Gandhi σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει κάποιος να σκοτώσει έναν άλλο άνθρωπο. Για τους ειρηνιστές αυτούς, που υποστηρίζουν τον απόλυτο ειρηνισμό, το ζητούμενο είναι η αγάπη προς τον άνθρωπο και τη ζωή και επιδιώκουν να προστατέψουν τις αξίες αυτές ερχόμενοι σε ρήξη με νοοτροπίες που στηρίζονται στη βία. (Ψωμάς Σ., 1992)

Είναι φανερό λοιπόν το γιατί οι ειρηνιστές και οι οπαδοί της μη βίας αντιτίθενται στην ύπαρξη στρατού και στη στράτευση ειδικότερα. Το ερώτημα όμως που εύλογα γεννάται είναι το γιατί όχι στη βία. Συνοψίζοντας τις απόψεις που έχουν εν γένει διατυπωθεί, προκύπτουν οι παρακάτω λόγοι:

- i. Η παρατεινόμενη και συστηματική άσκηση βίας έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα που την εξασκούν να συνηθίζουν σε αυτήν με τον καιρό και να την θεωρούν σαν το μόνο τρόπο άσκησης πολιτικής
- ii. Η άσκηση βίας έχει ως αποτέλεσμα την πτώχευση του ηθικού περιεχόμενου των ιδεών που επικαλούνται και στο όνομα των οποίων αγωνίζονται οι ασκούντες την
- iii. Η χρησιμοποίηση βίας οδηγεί στη διάπλαση αυταρχικών προσωπικοτήτων και ομάδων
- iv. Οι θεσμοί που παγιώνονται σε σχέση με την ένοπλη πάλη (στρατός, αστυνομία) αποκτούν σταδιακά ευρύτερες εξουσίες και είναι δυνατό να στραφούν εναντίον της κοινωνίας που έχουν κληθεί να υπηρετούν(π.χ. περίοδος χούντας)

Οι παραπάνω λόγοι αποτελούν και βάση για την ανάπτυξη ιδεολογιών που αρνούνται τη βία, οι οπαδοί των οποίων, εξίσου αυτονόητα με τους ειρηνιστές, αρνούνται να στρατευθούν.

(Γεωργόπουλος Α., 1999)

▼ Η αντίθεση με τις στρατιωτικές δαπάνες

Η παρακάτω άποψη δεν αποτέλεσε ποτέ βάση για κάποιο κίνημα, υποστηρίζεται όμως από ένα σύνολο ανθρώπων και αποτελεί λόγο για αυτούς για να αρνηθούν να στρατευθούν. (Ψύχας Σ., 1998)

Το ζήτημα λοιπόν που τίθεται είναι οι δαπάνες που γίνονται για την ύπαρξη και διατήρηση του στρατού, ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζεται ως «καταστροφή κεφαλαίου» από κάποιους οικονομολόγους, καθώς το κράτος θέτει ως προτεραιότητα τον στρατιωτικό εξοπλισμό ενώ υπάρχουν μια σειρά άλλων θεμάτων, όπως της περίθαλψης και της παιδείας, για τα οποία δεν επαρκούν τα χρήματα που προσφέρονται και έτσι φτάνουν να αποτελούν μείζονα κοινωνικά προβλήματα. (Ψύχας Σ., 1998)

Όσοι βασίζουν την άρνηση τους να στρατευθούν στην προαναφερθείσα άποψη, κρίνουν πως δρώντας κατά αυτό ο τρόπο μπορούν να επιστήσουν τη προσοχή του κράτους σε ζητήματα που είναι καίρια για τους πολίτες και να «εξαναγκάσουν» την επίδοση ποσών για άμεσα προβλήματα που τους απασχολούν, όπως π.χ. σε τομείς της υγείας και πρόνοιας. (Ψύχας Σ., 1998)

2.1.2.Θρησκευτικοί αντιρρησίες

Με τον όρο θρησκευτικοί αντιρρησίες συνείδησης γίνεται αναφορά σε εκείνους που για λόγους που προκύπτουν από τη θρησκεία στη οποία πιστεύουν, αρνούνται να υπηρετήσουν. Στην κατηγορία αυτή μπορούν να

υπαχθούν πιστοί οποιουδήποτε θρησκευματος, όταν αυτό έρχεται σε αντίθεση με τη βία ή τον πόλεμο και τις προετοιμασίες του. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι θρησκευτικοί ήταν οι πρώτοι αντιρρησίες στην Ελλάδα αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Συνεπώς το γεγονός της άρνησης της στράτευσης αρχικά αντιμετωπίστηκε ως συνδεδεμένο άμεσα με τη θρησκεία. Για το λόγο αυτό σημαντικό ρόλο στην καθυστέρηση της αναγνώρισης τους και των δικαιωμάτων τους, είχε το επίσημο θρήσκευμα της Ελλάδας, καθώς η ορθόδοξη εκκλησία δεν υποστήριξε ποτέ τους θρησκευτικούς αντιρρησίες. (Biessemans S., 1995)

Στην Ελλάδα η θρησκευτικοί αντιρρησίες είναι κατά κύριο λόγο Μάρτυρες του Ιεχωβά, των οποίων το θρήσκευμα εμπεριέχει τα εξής λόγια του προφήτη Ησαΐα(κεφ2 εδ4): «Θέλουσι σφυρηλατήσει τας μάχαιρας αυτών δια υνία και τας λόγχας δια δρέπανα. Δεν θέλει σηκώσει μάχαιραν έθνος εναντίον έθνους, ουδέ θέλουσι πλέον τον πόλεμο». Λόγω αυτής της θρησκευτικής τους πεποίθησης αρνούνται να υπηρετήσουν το στρατό. Σε επίσημο κείμενο για την αντίρρηση συνείδησης εκδιδόμενο από τους ίδιους, υποστηρίζεται ότι ο λόγος που αρνούνται να πάρουν όπλο είναι γιατί εκτελούν κατά γράμμα τις εντολές του Χριστού. (Ρέππας Θ., Ενωτιάδης Σ., 1995)

Οι Μάρτυρες του Ιεχωβά σήμερα ενεργούν με δύο τρόπους για να εκφράσουν την άρνηση τους στη στράτευση: Είτε καταθέτουν τα χαρτιά τους για να υπαχθούν στο θεσμό της εναλλακτικής υπηρεσίας, είτε όσοι δεν επιθυμούν κάτι τέτοιο παρουσιάζονται για κατάταξη όταν κληθούν, αλλά αμέσως μετά αρνούνται να εκτελέσουν οποιαδήποτε διαταγή (να πάρουν όπλο, να ντυθούν, να χαιρετήσουν στρατιωτικά). Αυτό τους διαφοροποιεί από τους ιδεολογικούς αντιρρησίες που υποπίπτουν σε ανυποταξία όπως προαναφέρθηκε, εφόσον εκείνοι με την τακτική που ακολουθούν υποπίπτουν σε ανυπακοή. (www.antirrisies.gr)

Η άλλη ειδοποιός διαφορά μεταξύ θρησκευτικών και μη αντιρρησιών είναι η θεολογική θεμελίωση της αντίρρησης συνείδησης των πρώτων. Η άρνηση στράτευσης δηλαδή για αυτούς δεν έγκειται σε προσωπικές ιδεολογικές πεποιθήσεις αλλά σε ένα θρησκευτικό δόγμα. Αυτό έχει ένα πλεονέκτημα και ένα μειονέκτημα για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες σε σχέση με τους ιδεολογικούς.
(Ρέππας Θ., Ενωτιάδης Σ., 1995)

Το μειονέκτημα αφορά στην έντονες διαφωνίες της ορθόδοξης ελληνικής εκκλησίας σε σχέση με τους Μάρτυρες του Ιεχωβά. Η ύπαρξη αυτών των διαφωνιών δεν της έδωσε κανένα περιθώριο να εκφραστεί υπέρ μιας λύσης του θέματος, από τα χρόνια που οι αντιρρησίες αντιμετώπιζαν φυλάκιση και θανατικές ποινές μέχρι και σήμερα. Αντιθέτως η στάση που κράτησε και κρατά ακόμα δυσχεραίνει περισσότερο την ήδη προβληματική κατάσταση. Πολλές φορές μέσω συγκυκλιών, άρθρων και δηλώσεων η ορθόδοξη εκκλησία έχει αντιδράσει σε οποιαδήποτε λύση πέραν του εκτελεστικού αποσπάσματος και της πολυετούς φυλάκισης. Σύμφωνα με τους ίδιους τους μάρτυρες του Ιεχωβά η ορθόδοξη εκκλησία έχει αποτελέσει εμπόδιο στις διεκδικήσεις τους όλα αυτά τα χρόνια. Ουσιαστικά, αυτό που έχει γίνει διατυπωθεί όχι μόνο από τους ίδιους αλλά και από τις οργανώσεις που δρουν υπέρ των δικαιωμάτων των αντιρρησιών, είναι πως το γεγονός ότι είναι αλλόθρησκοι(συγκριτικά με την πλειονότητα των Ελλήνων πολιτών) τους δημιουργεί επιπλέον προβλήματα, ειδικά στην Ελλάδα όπου η ορθόδοξη εκκλησία έχει φανεί πιο σκληρή και απόλυτη από ότι αυτές των άλλων ευρωπαϊκών χωρών(καθολική, προτεσταντική). (Ρέππας Θ., Ενωτιάδης Σ., 1995)

Το πλεονέκτημα αφορά στην άμεση πιστοποίηση των συνειδησιακών λόγων που οδηγούν στην άρνηση στράτευσης κατά τη διαδικασία εξέτασης της συνείδησης από την επιτροπή αναγνώρισης των αντιρρησιών που ορίζει η σχετική νομοθεσία. Η προσχώρηση τους στο

δόγμα όπου ανήκουν είναι αντικειμενικό γεγονός και πιστοποιείται απλά με την έκδοση ενός συγκεκριμένου πιστοποιητικού από την εκκλησία τους. Συνεπώς δεν υπόκεινται στην δύσκολη διαδικασία απόδειξης των πιστεύω τους, όπως χρειάζεται να κάνουν στην ανάλογη θέση οι ιδεολογικοί αντιρρησίες. (Ρέππας Θ., Ενωτιάδης Σ., 1995)

2.2.Κατηγοριοποίηση σύμφωνα με την πρακτική αντίρρησης συνείδησης

2.2.1.Μη ολική άρνηση στράτευσης

Σε πολλές χώρες, όπως πλέον και στην Ελλάδα έχει νομοθετηθεί για τους αντιρρησίες συνείδησης η δυνατότητα να υπηρετήσουν μια αναπληρωματική θητεία. Αυτή είτε έχει τη μορφή της άοπλης θητείας και προσφέρεται σε αυτούς που αρνούνται να πάρουν όπλο, είτε έχει τη μορφή της πολιτικής κοινωνικής υπηρεσίας, κατά την οποία ο αντιρρησίας συνείδησης συμμετέχει σε μια κοινωνική, πολιτική, ειρηνιστική ή άλλη δραστηριότητα σύμφωνη με τη συνείδηση του. Η υπηρεσία αυτή αποκαλείται «κοινωνική υπηρεσία», «κοινωνική θητεία», «εναλλακτική υπηρεσία» και «εναλλακτική θητεία». Οι διαφορετικοί ορισμοί δίνονται σε διάφορα κείμενα που αφορούν τους αντιρρησίες, αν και ο επίσημος ορισμός όπως είναι καταγεγραμμένος στην σχετική νομοθεσία είναι «εναλλακτική πολιτική-κοινωνική υπηρεσία». ([www,antirrisies.gr](http://www.antirrisies.gr))

Οι περισσότεροι θρησκευτικοί αντιρρησίες, όπως και κάποιοι μη θρησκευτικοί, δέχονται να υπηρετήσουν αυτού του είδους την θητεία, εφόσον συνάδει με τις πεποιθήσεις τους. Αυτή λοιπόν η μορφή αντίρρησης συνείδησης, χαρακτηρίζεται ως μη ολική άρνηση, καθώς οι εν λόγω αντιρρησίες δεν αρνούνται πλήρως την υπηρεσία μιας θητείας, αλλά

επιλέγουν μια μη στρατιωτική, μια ειρηνικού τύπου και πιο ανθρωποκεντρική θητεία. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η εναλλακτική πολιτική-κοινωνική υπηρεσία εκπληρώνεται σε υπηρεσίες φορέων του δημοσίου τομέα (όπως αυτός προσδιορίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 14 του ν. 2190/94, ΦΕΚ 28 Α), και συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, σε περιοχές εκτός των νομών Αττικής, Θεσσαλονίκης, γέννησης καταγωγής ή διαμονής των ενδιαφερομένων, καθώς και εκτός των μεγάλης πληθυσμιακής πυκνότητας αστικών κέντρων που θα καθορισθούν με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας. Οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να χωρισθούν στις παρακάτω κατηγορίες:

- i. Ψυχιατρικά νοσοκομεία- Θεραπευτήρια Ψυχικών Παθήσεων
 - ii. Γηροκομεία
 - iii. Θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων- Περιθάλψεως Ανιάτων
 - iv. Κέντρα αποθεραπείας Φυσικής και Κοινωνικής Αποκατάστασης Ατόμων με ειδικές Ανάγκες
 - v. Κέντρα Περίθαλψης Παίδων
 - vi. Ιδρύματα κοινωνικής Πρόνοιας
 - vii. Δ.Ο.Υ., ταχυδρομεία και τράπεζες
- (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Για να εκπληρώσει κάποιος την εναλλακτική υπηρεσία πρέπει πρώτα να αναγνωριστεί ως αντιρρησίας, είτε θρησκευτικούς είτε ιδεολογικός. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει να δηλώσει και να υποβάλλει σειρά απαιρητήτων δικαιολογητικών, μεταξύ αυτών και υπεύθυνη δήλωση που να αναφέρονται οι λόγοι που επικαλείται για να αναγνωριστεί ως αντιρρησίας συνείδησης. Αυτό είναι και ένα από τα βασικά προβλήματα που επισημαίνουν οι ιδεολογικοί μη ολικοί αρνητές, καθώς θεωρούν πως δεν μπορεί κάποιος να

κρίνει την συνείδηση τους, ιδιαίτερα λόγω της υποκειμενικότητας που χαρακτηρίζει την αντίρρηση συνείδησης. Για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες τα πράγματα είναι πιο απλά, καθώς ένα αποδεικτικό στοιχείο που βαρύνει στην κρίση της αρμόδιας επιτροπής αναγνώρισης των αντιρρησιών συνείδησης είναι μια βεβαίωση που χορηγεί η Κεντρική Εκκλησία των Χριστιανών Μαρτύρων του Ιεχωβά ότι ο αιτών είναι πράγματι βαπτισμένο μέλος της εκκλησίας αυτής. Άλλα προβλήματα που προκύπτουν από το καθεστώς που ισχύει για την κοινωνική υπηρεσία στην Ελλάδα είναι τα εξής:

i. Ο φορέας εποπτείας: Μολονότι στη σχετική νομοθεσία δεν προσδιορίζεται ειδικώς ο φορέας εποπτείας του θεσμού, από τις κατανεμημένες στο νομό αρμοδιότητες προκύπτει με σαφήνεια ότι το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και το ΓΕΕΘΑ είναι αρμόδια για τη διαδικασία υπαγωγής και τοποθέτησης των αντιρρησιών συνείδησης.

ii. Η διάρκεια της υπηρεσίας: Η διάρκεια της θητείας επισήμων αναγνωρισμένων αντιρρησιών συνείδησης είναι αυξημένη σε σχέση με την Κανονική. Η χρονική διάρκεια της άοπλης θητείας και της εναλλακτικής θητείας, σύμφωνα με την υπουργική απόφαση υπ' αριθμόν Φ.420/10/80347/45, δίνεται από τον παρακάτω πίνακα:

Κανονική Θητεία	Άοπλη θητεία	Εναλλακτική θητεία
12 μήνες	18 μήνες	23 μήνες
9 μήνες	13 μήνες και 15 μέρες	17 μήνες
6 μήνες	9 μήνες	11 μήνες

iii. Οι όροι εκπλήρωσης: Όσοι εκπληρώνουν εναλλακτική υπηρεσία, συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα που αφορούν

τα ωράρια εργασίας, την υγειονομική τους κάλυψη, την ανάθεση καθηκόντων, τις συνθήκες στέγασης κ.τ.λ

(Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Οι βασικότερες διεκδικήσεις λοιπόν των μη ολικών αρνητών, που άμεσα προκύπτουν και από τα προαναφερθέντα προβλήματα τους, αφορούν στα εξής:

Η κοινωνική υπηρεσία:

- i. Να μην έχει στρατιωτικό χαρακτήρα και να μην οργανώνεται- ελέγχεται από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
- ii. Να γίνεται αποδεκτή από τον αντιρρησία σαν συμβατή με τις συνειδησιακές του επιλογές
- iii. Να μην αποτελεί στη πράξη ποινή ή καταναγκαστική εργασία
- iv. Να μην είναι μεγαλύτερη σε διάρκεια από τη στρατιωτική θητεία
- v. Να μην υπόκειται ο αντιρρησίας σε επιτροπές ελέγχου της συνείδησης
- vi. Να περιλαμβάνει τις παροχές ή τα οικονομικά βοηθήματα που εξασφαλίζουν την επιβίωση του αντιρρησία, την ασφάλιση του κ.λ.π.
- vii. Να έχει κοινωφελή χαρακτήρα
- viii. Να μην καταλαμβάνει θέσεις εργασίας
- ix. Να υπάρχει ως δυνατότητα πριν ή κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας
- x. Να επεκταθεί και σε άλλους φορείς κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς

(www.antirrisies.gr)

Ένα ακόμα βασικό ζήτημα για τους μη ολικούς αρνητές είναι το γεγονός ότι «σε περίοδο πολέμου οι διατάξεις για την εναλλακτική

υπηρεσία μπορεί να αναστέλλονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας. Στη περίπτωση αυτή όσοι εκπληρώνουν εναλλακτική πολιτική κοινωνική υπηρεσία, εντάσσονται στους υπόχρεους άοπλης θητείας. Είναι ευνόητο ότι οι πεποιθήσεις των αντιρρησιών δεν διαφοροποιούνται αναλόγως με τον αν η χώρα βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση ή όχι. Συνεπώς μια ακόμη από τις βασικές διεκδικήσεις τους είναι η αναγνώριση του δικαιώματος της αντίρρησης συνείδησης ακόμη και σε περίοδο πολέμου. (www.antirrisies.gr)

2.2.2.Ολική άρνηση στράτευσης

Παρά την ύπαρξη της νομοθετημένης εναλλακτικής θητείας, η οποία προσφέρει την ευκαιρία σε όσους την επιλέγουν να μην διωχθούν ποινικά για την άρνηση υπηρετήσης της στρατιωτικής τους θητείας, εν τούτοις αρκετοί αντιρρησίες συνείδησης την απορρίπτουν και αυτήν. Όσοι αρνούνται την υπηρετήση οποιασδήποτε θητείας, ένοπλης ή άοπλης, στρατιωτικής ή κοινωνικής, χαρακτηρίζονται ως ολικοί αρνητές, καθώς η αντίρρηση που εκφράζουν είναι γενική και δεν απευθύνεται μόνο σε ένα συγκεκριμένο κομμάτι του στρατιωτικού θεσμού, όπως π.χ. η ανάληψη όπλου. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η ολική άρνηση δεν γίνεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο αντίδρασης, αλλά άπτεται συγκεκριμένων λόγων και προσωπικών πεποιθήσεων του αντιρρησία. Πολλοί αντιρρησίες θεωρούν πως η εναλλακτική υπηρεσία υπάρχει επειδή το κράτος στρατολογεί, επομένως η εναλλακτική υπηρεσία είναι μια έμμεση αναγνώριση του δικαιώματος του κράτους να στρατολογεί τους πολίτες του. Επιπλέον, η εναλλακτική υπηρεσία μπορεί να παίξει ρόλο στην πολιτική άμυνα της χώρας, άρα να ενισχύσει τη στρατιωτική άμυνα. Οι περισσότεροι ολικοί αρνητές θεωρούν πως η

κοινωνική υπηρεσία είναι μια καταναγκαστική υπηρεσία προς το κράτος που νομιμοποιεί τη στρατιωτική θητεία, δεν ξεφεύγει από τα μιλιταριστικά πρότυπα και λειτουργεί ως ένας ακόμα κατασταλτικός θεσμός που δεν διαφέρει ουσιαστικά από τη στρατιωτική θητεία και γι' αυτό την απορρίπτουν.(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Συνοπτικά ως τους βασικότερους λόγους της εν λόγω απόρριψης μπορούν να αναφερθούν οι εξής, έτσι όπως έχουν διατυπωθεί από τους ίδιους τους ολικούς αρνητές:

- i. Η ένταξη της κοινωνικής θητείας στο στρατιωτικό σχεδιασμό.
- ii. Οι διαδικασίες εξέτασης της συνείδησης, οι οποίες θεωρείται ότι προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.
- iii. Το ασυμβίβαστο μεταξύ της υποχρεωτικής εναλλακτικής θητείας και της προσωπικής ελευθερίας και αυτοδιαχείρισης της ζωής και της εργασίας.
- iv. Η αντιμετώπιση της κοινωνικής υπηρεσίας ως κρατικού θεσμού και ως υπηρεσία πλήρως ενσωματωμένη στο σύστημα.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η ουσιώδης διαφορά των ολικών αρνητών από τους υπόλοιπους είναι πως διεκδικούν διαφορετικά πράγματα και πως τυγχάνουν διαφορετικής νομικής αντιμετώπισης. Δεν επιθυμούν δηλαδή μια καλύτερη, ή λιγότερο ελεγχόμενη από το ΥΕΘΑ, ή μικρότερης διάρκειας κοινωνική θητεία. Αντίθετα η ολική άρνηση στράτευσης, λόγω του δημόσιου και κινηματικού χαρακτήρα της, αποτελεί μια ξεκάθαρη πολιτική στάση άρνησης και εναντίωσης όχι μόνο απέναντι στο στρατό αλλά και σε ολόκληρο το πλέγμα εξουσίας του οποίου αποτελεί μέρος του. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο η ολική άρνηση στράτευσης διώκεται ποινικά και διοικητικά από το κράτος. (www.antirrisises.gr)

Οι ολικοί αρνητές διεκδικούν την πλήρη αποποινικοποίηση της ολικής άρνησης στράτευσης. Σε πρώτη φάση, άρση των ποινικών κυρώσεων (να μη φυλακίζονται οι ολικοί αρνητές), αλλά και όσων από τις διοικητικές κυρώσεις παραβιάζουν θεμελιώδη πολιτικά και ατομικά δικαιώματα (δικαίωμα εξόδου από τη χώρα, δικαίωμα έκδοσης διαβατηρίου και ταυτότητας, δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι). Παράλληλα αγωνίζονται και για τη δυνατότητα ελεύθερης επιλογής του καθένα για τη συμμετοχή του ή μη στο στρατιωτικό σώμα.

(www.antirrisises.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1.Νομοθεσία

Στο παρελθόν και έως το 1977 η νομική μεταχείριση των αντιρρησιών συνείδησης συνδεόταν αποκλειστικά με την ισχύουσα στρατιωτική ποινική νομοθεσία. Έτσι οι αρνούμενοι να φέρουν όπλα ή να καταταγούν στο στράτευμα αντιμετώπιζονταν ποινικά, με την εφαρμογή των διατάξεων του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα. Καταδικάζονταν για ανυπακοή και μετά την έκτιση της ποινής τους καλούνταν και πάλι για κατάταξη. Η αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία παρέμενε στο περιθώριο και οποιαδήποτε συζήτηση για τη συνδεόμενη με αυτή δυνατότητα εκπλήρωσης εναλλακτικής ή άοπλης υπηρεσίας ήταν σχεδόν αδιανόητη. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Ωστόσο, ακόμη και μετά τη μεταπολίτευση, η νομική μεταχείριση των αντιρρησιών δεν άλλαξε θεαματικά. Ο ρόλος του στρατού κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και η διάθεση αναθεώρησης των δομών της δημοκρατίας και της λειτουργίας της, μετά την πτώση της δικτατορίας, δεν επηρέασαν σημαντικά τις παραδοσιακές δομές του στρατεύματος και ιδίως το ρόλο του στη προάσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας. (el.wikiperdia.org)

Κατά τη συνταγματική αναθεώρηση του 1975 έγινε για πρώτη φορά η πρόταση στη βουλή για θέσπιση εναλλακτικής υπηρεσίας για όσους αρνούνται για ιδεολογικούς ή θρησκευτικούς λόγους να υπηρετήσουν στο στρατό, η οποία όμως απορρίφθηκε. Όμως η πολυετής φυλάκιση των αντιρρησιών προκαλούσε αμηχανία στους υπευθύνους να διαχειριστούν το πρόβλημα και κέρδιζε σταδιακά τη συμπάθεια της κοινής γνώμης, χωρίς ωστόσο να καθίσταται επαρκής λόγος για την άρση της όποιας

επιφυλακτικότητας έναντι αυτών των συμπεριφορών. Στο πλαίσιο αυτής της επιφυλακτικής προσέγγισης, με σκοπό να παύσουν οι συνεχής καταδίκες των αντιρρησιών, το Σεπτέμβριο του 1977 αναλήφθηκε για πρώτη φορά νομοθετική πρωτοβουλία με σκοπό να τεθεί ένα όριο στις επιβαλλόμενες ποινές. Έτσι με τον Ν. 731/77 αναγνωρίζεται η δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης θητείας μόνο για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες, η οποία όμως είχε διπλάσια διάρκεια από την προβλεπόμενη στρατιωτική θητεία. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Το 1988 τροποποιήθηκε ο νόμος περί στρατολογίας. Ο Ν. 1763/1988 επανέλαβε κατά βάση, στις σχετικές με την αντίρρηση συνείδησης διατάξεις του, τις ρυθμίσεις του Ν. 731/1977, επεκτείνοντας την δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης θητείας και στους ιδεολογικούς αντιρρησίες. Η ρύθμιση αυτή ήταν αποτέλεσμα των διεθνών πιέσεων που δεχόταν η Ελλάδα προς την κατεύθυνση αυτή, αλλά και της κλιμάκωσης των αντιδράσεων των ίδιων των ιδεολογικών αντιρρησιών. Η πρόβλεψη ωστόσο της κατάργησης αυτού του σχετικού ευεργετήματος, σε περίπτωση γενικής επιστράτευσης, σήμαινε στη πράξη, λόγω της διατήρησης σε ισχύ του π.δ. 605/1974, ότι με απλή υπουργική απόφαση, ήταν δυνατή η ανά πάσα στιγμή επαναφορά στο προ του 1977 καθεστώς των αντιρρησιών. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Όμως ούτε οι ιδεολογικοί αντιρρησίες δεν έκαναν χρήση της δυνατότητας εκπλήρωσης άοπλης θητείας. Κατά συνέπεια βρίσκονταν αντιμέτωποι με ποινές που αφορούσαν την ολική άρνηση στράτευσης, οι οποίες από το Μάρτιο του 1988 και έως τον Απρίλιο του 1994 ήταν τέσσερα χρόνια φυλάκισης, χωρίς ευεργετικά μέτρα για τους κρατούμενους. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Η καθυστέρηση στην ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών για τη ρύθμιση του ζητήματος και η επιφυλακτικότητα στις τελικώς υιοθετούμενες λύσεις, προσέλαβε και νομική διάσταση πέρα από την

πολιτική. Η νομική προβληματική επικεντρώθηκε στην αμφισβήτηση της συνταγματικότητας ενδεχόμενης νομοθετικής ρύθμισης, με την οποία θα αναγνωριζόταν έστω και η δυνατότητα, αν όχι το δικαίωμα, απαλλαγής από την καθολική υποχρέωση στράτευσης, για όσους επικαλούνταν λόγους συνείδησης. Ο όλος προβληματισμός εστίαζε σε δύο διατάξεις οι οποίες, εν περιλήψη, ανέφεραν ότι κάθε έλληνας, που μπορεί να φέρει όπλα, υποχρεούται να στρατευθεί και πως κανείς δεν μπορεί να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του λόγω των πεποιθήσεων του. Οι διατάξεις αυτές αποτέλεσαν έρεισμα για τη θεμελίωση της άποψης ότι το ισχύον συνταγματικό πλαίσιο δεν παρέχει δυνατότητα εκπλήρωσης άλλης θητείας από τη στρατιωτική. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Το 1996 εφαρμόστηκε ο νέος στρατιωτικός ποινικός κώδικας, ο ν. 2287/1.2.1995, που είχε μεγάλη σημασία για τους ολικούς αρνητές, καθώς η ανυπακοή και η ανυποταξία δεν θεωρούνταν πλέον κακούργημα, αλλά πλημμέλημα και αν και τιμωρούνταν με υψηλές ποινές, η εκδίκαση των υποθέσεων γινόταν αμέσως. Πρακτικά αυτό έδινε την δυνατότητα στον κρατούμενο να αρχίσει να εργάζεται για να μειώσει την ποινή του περίπου ένα μήνα μετά την αποφυλάκιση του (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999).

Στις 27 Ιουνίου του 1997 ψηφίζεται ο ν. 2510/1997, που αποτελεί την πρώτη προς την κατεύθυνση αναγνώρισης ενός δικαιώματος, νομοθετική πρωτοβουλία. Όμως η διαδικασία υπαγωγής, η διάρκεια, οι όροι εκπλήρωσης και η εποπτεία από το Υ.Ε.Θ.Α., σκιαγραφούσαν ένα νομικό καθεστώς που χαρακτηριζόταν περισσότερο από τους περιορισμούς που έθετε, παρά από τις εγγυήσεις που θα διασφάλιζαν την άσκηση ενός δικαιώματος. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Πλέον το νομικό καθεστώς για τους αντιρρησίες διέπει ο *Νόμος 3421/2005* που παρουσιάζεται παρακάτω. Άξιο αναφοράς πάντως είναι το γεγονός ότι από το 1996 έως και σήμερα οι ολικοί αρνητές δεν παύουν να

διώκονται ποινικά, αν και οι ποινές τους μειώθηκαν σε σχέση με το παρελθόν, με μέγιστο όριο φυλάκισης τα δύο χρόνια. (www.antirrisies.gr)

Για ευνόητους λόγους δεν παρατίθεται όλη η σχετική νομοθεσία, αλλά μόνο τα κομμάτια που αφορούν άμεση στη κατανόηση της ισχύουσας κατάστασης για τους αντιρρησίες συνείδησης:

Άρθρο 51

1. Ανυπότακτοι κηρύσσονται όσοι, μετά από γενική ή ειδική πρόσκληση για κατάταξη στις Ένοπλες Δυνάμεις, δεν κατατάσσονται στις ορισμένες ημερομηνίες ή προθεσμίες στις μονάδες κατάταξης.

2. Η ανυποταξία αρχίζει από την επόμενη της οριζόμενης ημέρας κατάταξης ή, εφόσον ορίζεται προθεσμία κατάταξης, από την επόμενη της τελευταίας ημέρας. Δεν εφαρμόζονται στην προκειμένη περίπτωση οι περί προθεσμιών διατάξεις του Αστικού Κώδικα.

5. Στους ανυπότακτους επιβάλλονται οι προβλεπόμενες από το Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα ποινικές κυρώσεις, πρόσθετη στρατιωτική υποχρέωση έξι (6) μηνών, καθώς και οι στερήσεις και απαγορεύσεις που προβλέπονται από τα άρθρα 53 και 54 του παρόντος νόμου.

Παράθεση του αντίστοιχου κεφαλαίου του στρατιωτικού ποινικού κώδικα (χωρίς το κομμάτι που αφορά ανυποταξία εν καιρώ πολέμου):

Άρθρο 32

Ανυποταξία

Όποιος κηρύσσεται ανυπότακτος, σύμφωνα με το νόμο για τη στρατολογία, τιμωρείται:

α) Σε ειρηνική περίοδο, με φυλάκιση μέχρι δύο ετών.

.....

γ) Σε περίοδο μερικής ή παρατεταμένης γενικής επιστράτευσης, με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και, αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του εδ.β΄ του στοιχ.β΄, με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

Άρθρο 53

Στερήσεις ανυπότακτων και λιποτακτών

2. Στους ανυπότακτους δεν χορηγούνται πιστοποιητικά στρατολογικής κατάστασης, μέχρι την κατάταξή τους στις Ένοπλες Δυνάμεις.
3. Όσοι καταδικάζονται αμετάκλητα για ανυποταξία ή λιποταξία δεν μπορούν να εκλέγουν ή να εκλέγονται στις εκλογές για ανάδειξη βουλευτών και ευρωβουλευτών, καθώς και στις νομαρχιακές, δημοτικές και κοινοτικές εκλογές
4. Η αμετάκλητη καταδίκη για τα ίδια εγκλήματα επιφέρει στέρηση του δικαιώματος άσκησης επαγγέλματος, που προϋποθέτει ειδική άδεια της αρχής, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις.
5. Άδειες που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο και προηγήθηκαν της καταδίκης θεωρούνται άκυρες και ανακαλούνται από την ημερομηνία που η καταδίκη έγινε αμετάκλητη.
6. Για τους ανυπότακτους και τους λιποτάκτες ισχύουν επίσης οι στερήσεις διορισμού που προβλέπονται κάθε φορά από τις διατάξεις του Υπαλληλικού Κώδικα, οι οποίες εφαρμόζονται για τις προσλήψεις στο δημόσιο τομέα.

Άρθρο 54

Αποδημία

1. Στους ανυπότακτους και λιποτάκτες απαγορεύεται:
 - α. Η αποδημία σε χώρα του εξωτερικού ή η ναυτολόγηση σε πλοία γραμμής εξωτερικού.

β. Η χορήγηση ή θεώρηση διαβατηρίων με εξαίρεση τους ανυπότακτους εξωτερικού που διαμένουν σε χώρα του εξωτερικού.

5. Ομοίως, επιτρέπεται η είσοδος και η παραμονή στην Ελλάδα, χωρίς έλεγχο της στρατολογικής κατάστασης, για χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να υπερβαίνει τις τριάντα (30) ημέρες, συνολικά ή τμηματικά, κατ' έτος, ανυπότακτων του εξωτερικού. Το χρονικό διάστημα του ανωτέρω εδαφίου μπορεί να ανανεώνεται μέχρι τη συμπλήρωση τριών (3) μηνών συνολικά, αποκλειστικά σε περιπτώσεις που η είσοδος και παραμονή στην Ελλάδα επιβάλλεται για λόγους προσωπικής ασφάλειας, εξαιτίας σοβαρών, πασιδήλων γεγονότων, που συμβαίνουν στις χώρες διαμονής τους, όπως εξεγέρσεις, πόλεμοι ή θεομηνίες.

Άρθρο 59

Γενικές διατάξεις και ορισμοί

1. Όσοι για λόγους συνείδησης αρνούνται να εκπληρώσουν τη στρατεύσιμη στρατιωτική τους υποχρέωση, επικαλούμενοι τις θρησκευτικές ή ιδεολογικές τους πεποιθήσεις, μπορεί να αναγνωρίζονται ως αντιρρησίες συνείδησης, σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

3. Δεν χαρακτηρίζονται ως αντιρρησίες συνείδησης και δεν υπάγονται στις σχετικές διατάξεις:

α. Όσοι έχουν υπηρετήσει ενόπλως για οσοδήποτε χρονικό διάστημα στις Ελληνικές ή ξένες ένοπλες δυνάμεις ή στα Σώματα Ασφαλείας.

β. Όσοι έχουν λάβει άδεια οπλοφορίας ή έχουν ζητήσει να τους χορηγηθεί τέτοια άδεια, καθώς και όσοι συμμετέχουν σε μεμονωμένες ή συλλογικές δραστηριότητες σκοπευτικών αγώνων, κυνηγίου ή παρόμοιων εκδηλώσεων, οι οποίες έχουν άμεση σχέση με τη χρήση όπλων.

γ. Όσοι έχουν καταδικαστεί ή εκκρεμεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για έγκλημα που έχει σχέση με χρήση όπλων, πυρομαχικών ή παράνομης βίας

Άρθρο 60

Διάρκεια της άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης ή της εναλλακτικής υπηρεσίας των αντιρρησιών συνείδησης

β. Οι υπόχρεοι εναλλακτικής υπηρεσίας: (1) Δεκαοκτώ (18) μήνες, για όσους θα εκπλήρωναν

πλήρη ένοπλη στρατεύσιμη στρατιωτική υποχρέωση.

(2) Δεκαέξι (16) μήνες, για όσους θα εκπλήρωναν μειωμένη ένοπλη στρατεύσιμη στρατιωτική υποχρέωση εννέα (9) μηνών.

(3) Δεκατέσσερις (14) μήνες, για όσους θα εκπλήρωναν μειωμένη ένοπλη στρατεύσιμη στρατιωτική υποχρέωση έξι (6) μηνών.

Άρθρο 61

Τρόπος εκπλήρωσης της άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης ή της εναλλακτικής υπηρεσίας

1. Η άοπλη στρατιωτική υποχρέωση εκπληρώνεται αποκλειστικά στις μονάδες και υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, που εδρεύουν εκτός των Νομών Αττικής, Θεσσαλονίκης, γέννησης, καταγωγής ή διαμονής των ενδιαφερομένων, καθώς και εκτός των μεγάλης πληθυσμιακής πυκνότητας αστικών κέντρων, που καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής

Άμυνας που δεν δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Σε αυτούς ανατίθενται καθήκοντα και τους απονέμονται ειδικότητες που δεν συνεπάγονται τη χρήση ή την εκπαίδευση στη χρήση όπλων.

2. Η εναλλακτική υπηρεσία εκπληρώνεται σε υπηρεσίες φορέων του δημόσιου τομέα, όπως αυτός προσδιορίζεται από τις διατάξεις του άρθρου

51 του ν.1892/1990 (ΦΕΚ 101 Α΄), όπως συμπληρώθηκαν με το άρθρο 4 παρ.6 του ν. 1943/1991 (ΦΕΚ 50 Α΄) και αντικαταστάθηκαν με το άρθρο 3 παρ. 6 του ν. 3229/2004 (ΦΕΚ 38 Α΄) και συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, σε περιοχές εκτός των Νομών Αττικής, Θεσσαλονίκης, γέννησης, καταγωγής ή διαμονής των ενδιαφερομένων, καθώς και εκτός των μεγάλης πληθυσμιακής πυκνότητας αστικών κέντρων, που καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας που δεν δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 62

Υπαγωγή των αντιρρησιών συνείδησης

1. Η υπαγωγή των αντιρρησιών συνείδησης στις διατάξεις του νόμου αυτού και η κατά περίπτωση διάθεσή τους στους φορείς του δημόσιου τομέα για εναλλακτική υπηρεσία ή η κατάταξή τους στις Ένοπλες Δυνάμεις για άοπλη στρατιωτική υποχρέωση, γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, ύστερα από γνωμοδότηση ειδικής επιτροπής, που εξετάζει τη συνδρομή των προϋποθέσεων αναγνώρισης των ενδιαφερομένων ως αντιρρησιών συνείδησης είτε μέσα από τα δικαιολογητικά που υποβάλλουν είτε και αυτοπροσώπως, εφόσον αυτό απαιτείται.

Άρθρο 64

1. Για όσους εντάσσονται στους αντιρρησίες συνείδησης άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης, εφαρμόζονται ανάλογα όσα ισχύουν για τους υπόχρεους ένοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης, σε ό,τι αφορά τη διαδικασία πρόσκλησης, κατάταξης και εκπλήρωσης της στρατιωτικής τους υποχρέωσης.

5. Εκπίπτουν από το δικαίωμα εκπλήρωσης άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης ή εναλλακτικής υπηρεσίας όσοι:

γ. Διαπράττουν πειθαρχικά ή ποινικά αδικήματα, τα οποία μπορούν να επιφέρουν, για το προσωπικό του φορέα που διατέθηκαν, απόλυση ή λύση της σχέσης εργασίας.

δ. Ασκούν συνδικαλιστική δραστηριότητα ή συμμετέχουν σε απεργία κατά το χρονικό διάστημα της εναλλακτικής υπηρεσίας τους.

6. Σε περίπτωση έκπτωσης από το δικαίωμα εκπλήρωσης άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης ή εναλλακτικής υπηρεσίας, το υπόλοιπο των υποχρεώσεων εκπληρώνεται ενόπλως. Ο χρόνος άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης ή πολιτικής υπηρεσίας που διανύθηκε αναγνωρίζεται ως χρόνος ένοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης κατά το ήμισυ

Άρθρο 65

Τελικές διατάξεις για την άοπλη στρατιωτική υποχρέωση ή εναλλακτική πολιτική κοινωνική υπηρεσία των αντιρρησιών συνείδησης

1. Όσοι καταδικάζονται για άρνηση εκτέλεσης στρατεύσιμης στρατιωτικής υπηρεσίας και εκτίουν ποινή φυλάκισης ίση ή μεγαλύτερη της διάρκειας της εναλλακτικής υπηρεσίας που θα εκπλήρωναν, αν είχαν αναγνωρισθεί ως αντιρρησίες συνείδησης, μετά την αποφυλάκισή τους, εξαιρούνται από τις προσκλήσεις για κατάταξη στις Ένοπλες Δυνάμεις. Σε περίοδο επιστράτευσης ή πολέμου, η εξαίρεση αυτή μπορεί να διακοπεί με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Σε περίοδο πολέμου, οι διατάξεις για την εναλλακτική υπηρεσία μπορεί να αναστέλλονται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Στην περίπτωση αυτή, όσοι εκπληρώνουν εναλλακτική πολιτική κοινωνική υπηρεσία εντάσσονται στους υπόχρεους άοπλης στρατιωτικής υποχρέωσης. (Εφημερίδα της κυβερνήσεως της ελληνικής δημοκρατίας, 2005)

3.2.Οργανώσεις και φορείς προάσπισης του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης

3.2.1. Διεθνής Αμνηστία

Η Διεθνής Αμνηστία είναι ένα παγκόσμιο, ανεξάρτητο κίνημα εθελοντών που δραστηριοποιείται με σκοπό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στόχος της είναι όλοι οι άνθρωποι να απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από άλλους διεθνείς κανόνες. Βασικές αξίες της είναι η αλληλεγγύη σε παγκόσμιο επίπεδο, η αμεροληψία και η διαφάνεια, η δημοκρατία και ο αμοιβαίος σεβασμός. (www.amnesty.gr)

Η Διεθνής Αμνηστία αναλαμβάνει δράση για τον τερματισμό των σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η σωματική και ψυχική ακεραιότητα, η ελευθερία της έκφρασης και της συνείδησης, η ελευθερία από διακρίσεις. Η δράση της περιλαμβάνει ένα πολύ ευρύ φάσμα θεμάτων. Υπερασπίζεται τους κρατούμενους της συνείδησης, της βίας, αλλά και της φτώχειας. Διεκδικεί τον τερματισμό της βίας κατά των γυναικών, την κατάργηση της θανατικής ποινής, των βασανιστηρίων και του περιορισμού των ελευθεριών στο όνομα του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας.» Συμβάλλει στην καταπολέμηση των διακρίσεων που υφίστανται οι πρόσφυγες, οι μετανάστες, οι μειονότητες, αλλά και οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. (www.amnesty.gr)

Διεθνής αμνηστία και αντιρρησίες συνείδησης:

Η Διεθνής Αμνηστία υιοθετεί ως κρατούμενο συνείδησης κάθε αντιρρησία συνείδησης που κρατείται ή φυλακίζεται επειδή του στερήθηκε το δικαίωμα να αρνηθεί τη στράτευση για λόγους συνείδησης και να εκτελέσει μια γνήσια εναλλακτική υπηρεσία μη τιμωρητικής διάρκειας και καθαρά κοινωνικού χαρακτήρα. (www.amnesty.gr)

Σε όλο τον κόσμο, σε περισσότερες από 150 χώρες, περισσότερα από 2,2 εκατομμύρια μέλη της Διεθνούς Αμνηστίας εργάζονται για την άμεση και χωρίς όρους απελευθέρωση όλων των φυλακισμένων αντιρρησιών συνείδησης, καθώς και για τη θέσπιση και εφαρμογή σχετικής νομοθεσίας που κατοχυρώνει εναλλακτική υπηρεσία κοινωνικού χαρακτήρα και μη τιμωρητικής διάρκειας, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα και τις συστάσεις διεθνών οργανισμών. (www.amnesty.gr)

3.2.2. Διεθνής Αντιπολεμική (War Resisters' International)

Η «διεθνής αντιπολεμική» ιδρύθηκε το 1921 μετά τον Α παγκόσμιο πόλεμο, με σκοπό να συγκεντρώσει όσους αντιτίθενται στον πόλεμο και τους αντιρρησίες συνείδησης σε μια οργάνωση αφιερωμένη στην αντίσταση πολέμου και στην άρνηση στρατιωτικής θητείας. Από τότε έχει συνεργαστεί με αντιμιλιταριστικές και ειρηνιστικές ομάδες σε όλο τον κόσμο, με σκοπό να πετύχει τη κατοχύρωση του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης. (www.wri-irg.org)

Η Διεθνής Αντιπολεμική κάνει μια σειρά ενεργειών για την προστασία των αντιρρησιών συνείδησης, καταρχήν για την νομική αναγνώριση του δικαιώματος τους και στη συνέχεια για άλλα θέματα όπως:

- Την αναγνώριση των αντιρρησιών από τα κράτος. Το τι συμβαίνει με τους αντιρρησίες που δεν αναγνωρίζονται και με ποιο τρόπο κρίνεται η συνείδηση τους.

- Το ζήτημα της ολικής άρνησης. Το τι προβλέπεται για εκείνους που έχουν αντίρρηση συνείδησης η οποία δεν τους επιτρέπει να ασκήσουν την εναλλακτική υπηρεσία

(A. Speck, 2008)

3.2.3.Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Η ΕΕΔΑ είναι η συνεχής επισήμανση σε όλα τα όργανα της Πολιτείας της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των ανθρώπων, όλων όσων διαβιούν στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό της Νόμο η ΕΕΔΑ έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- i. Την εξέταση ζητημάτων που αφορούν στην προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τα οποία εγείρει είτε η Κυβέρνηση είτε η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής ή προτείνονται από τα μέλη της ή από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

- ii. Την υποβολή συστάσεων και προτάσεων, την εκπόνηση μελετών, την υποβολή εκθέσεων και γνωμοδοτήσεων για τη λήψη νομοθετικών, διοικητικών ή άλλων μέτρων που συμβάλλουν στη βελτίωση της προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

- iii. Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης σε θέματα σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

iv. Την ανάληψη πρωτοβουλιών για την καλλιέργεια του σεβασμού των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος.

v. Τη διατήρηση μόνιμης επικοινωνίας και συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών, καθώς και εθνικές ή διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.

vi. Την γνωμοδότηση για εκθέσεις που πρόκειται να υποβάλει η χώρα σε διεθνείς οργανισμούς για θέματα προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

vii. Τη δημόσια γνωστοποίηση των θέσεων της ΕΕΔΑ με κάθε πρόσφορο τρόπο.

viii. Την σύνταξη ετήσιας έκθεσης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

ix. Την οργάνωση Κέντρου Τεκμηρίωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

x. Την εξέταση της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις του διεθνούς δικαίου για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τη σχετική γνωμοδότηση προς τα αρμόδια όργανα της Πολιτείας. (www.nchr.gr)

Η ΕΕΔΑ έχει συντάξει πολλές προτάσεις υπέρ των αντιρρησιών συνείδησης και οι πολλές από αυτές αφορούν την εναλλακτική πολιτική κοινωνική υπηρεσία. Μεταξύ των προτάσεων αυτών :

- «Η διάρκεια της θητείας πρέπει να είναι εύλογη και να μην ισοδυναμεί με «τιμωρία».»

- «Η αρχή που αποφασίζει για την υπαγωγή των ενδιαφερομένων στο καθεστώς εναλλακτικής θητείας πρέπει να είναι ανεξάρτητη από τη στρατιωτική διοίκηση και να παρέχει τις κατάλληλες δικονομικές εγγυήσεις κατά την εξέταση του ζητήματος.»(Εθνική Επιτροπή για τα

Δικαιώματα του ανθρώπου, Προτάσεις για το θεσμό της εναλλακτικής πολιτικής κοινωνικής υπηρεσίας, σ.2-3, 2001 (www.nchr.gr)

3.2.4 Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), συχνά αναφέρεται ανεπίσημα και ως “Δικαστήριο του Στρασβούργου”, ιδρύθηκε με σκοπό να συστηματοποιήσει την εξέταση προσφυγών που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα βάσει της ευρωπαϊκής σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η οποία υιοθετήθηκε από Συμβούλιο της Ευρώπης ΤΟ 1950. Έργο του δικαστηρίου είναι ο έλεγχος εφαρμογής της σύμβασης, εκδικάζοντας προσφυγές πολιτών κατά παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες διαπράχθηκαν από τα κράτη μέλη. Πρόκειται για το πρώτο σε διεθνές επίπεδο δικαστικό μηχανισμό προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρόκειται για τον πρώτο σε διεθνές επίπεδο δικαστικό μηχανισμό προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρέχει τη δυνατότητα τόσο διακρατικής όσο και ατομικής προσφυγής, μετά την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων. Η Επιτροπή Υπουργών επιμελείται της πιστής εφαρμογής και εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΑΔ εκ μέρους των κρατών μελών. (www.echr.coe.int)

Η Ελλάδα έχει καταδικαστεί ομόφωνα από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την παραβίαση του δικαιώματος στην αντίρρηση συνείδησης (www.echr.coe.int)

3.2.5.Ευρωπαϊκό Γραφείο για την Αντίρρηση Συνείδησης (EBCO)

Το ευρωπαϊκό γραφείο για την αντίρρηση συνείδησης δραστηριοποιείται στο χώρο όλων των ευρωπαϊκών χωρών σε θέματα που αφορούν την αντίρρηση συνείδησης, την εναλλακτική πολιτική υπηρεσία καθώς και τις ποινικές διώξεις των αντιρρησιών συνείδησης. (www.ebcobeoc.eu)

Όπως και οι υπόλοιπες οργανώσεις έτσι και η EBCO έχει ασχοληθεί πολλές φορές με το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης στην Ελλάδα, συντάσσοντας κείμενα υποστήριξης και αναφορές για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εις βάρος των αντιρρησιών. (www.ebcobeoc.eu)

3.2.6.Σύνδεσμος αντιρρησιών Συνείδησης

Ο Σύνδεσμος αντιρρησιών Συνείδησης δημιουργήθηκε το 1998 , ως μετεξέλιξη των επιτροπών συμπαράστασης στον Θανάση Μακρή και Μιχάλη Μαραγκάκη, των πρώτων ελλήνων που , με τεράστιο προσωπικό κόστος, διακήρυξαν την άρνησή τους να στρατευτούν για μη θρησκευτικούς λόγους . (www.antirrisies.gr)

Ο Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης:

- Διεκδικεί την αναγνώριση της αντίρρησης συνείδησης και της άρνησης στράτευσης ως δικαιωμάτων στην Ελλάδα.

- Παρέχει πληροφορίες για την άρνηση στράτευσης στους ενδιαφερόμενους.

- Δουλεύει για την θεσμοθέτηση δίκαιης εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας, χωρίς τον άκρως αποτρεπτικό και τιμωρητικό χαρακτήρα που αυτή έχει σήμερα.

- Στηρίζει τους κρατούμενους και διωκόμενους αντιρρησίες συνείδησης νομικά, οικονομικά και με κάθε δυνατό τρόπο.
- Διεκδικεί την παύση κάθε διώξεως ενάντια στους αντιρρησίες συνείδησης και
- Προωθεί με συνέπεια την υπόθεση της ειρήνης και του αντιμιλιταρισμού σε συνεργασία με άλλες ανάλογες οργανώσεις, χωρίς να εξυπηρετεί άλλους, π.χ. κομματικούς, στόχους
- Εργάζεται προς την κατεύθυνση της κατάργησης του θεσμού της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας
- Ο Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης δημιουργήθηκε το 1988, ως μετεξέλιξη των επιτροπών συμπαράστασης στον Θανάση Μακρή και Μιχάλη Μαραγκάκη, των πρώτων Ελλήνων που, με τεράστιο προσωπικό κόστος, διακήρυξαν δημόσια την άρνησή τους να στρατευτούν για μη θρησκευτικούς συνειδησιακούς λόγους.(www.antirrisies.gr)

Τα μέλη του Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης, προέρχονται από πολλούς και πολλές φορές ετερόκλητους χώρους, με πολλές και διαφορετικές αφετηρίες. Αυτό που μας ενώνει, είναι η άρνησή μας να ενταχτούμε στον στρατιωτικό μηχανισμό, άρνηση που εκφράζεται σταθερά και δημόσια. Πυρήνες του Συνδέσμου Αντιρρησιών Συνείδησης λειτουργούν στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη, ενώ σημεία πληροφόρησης υπάρχουν και σε άλλες πόλεις. (www.antirrisies.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ

Καθώς η αντίρρηση συνείδησης είναι ένα καινούρια φαινόμενο, πόσο μάλλον η κοινοποίησή του, ελάχιστα έχει μελετηθεί έτσι ώστε να καταγραφούν οι συνέπειες του. Βασικό στοιχείο στη καταγραφή αυτή έχουν αποτελέσει οι μαρτυρίες των ίδιων των αντιρρησιών αλλά και ορισμένα κείμενα που έχουν γραφεί από εκείνους που διαφωνούν με την ύπαρξή τους.

Η μη ύπαρξη πολλών αναφορών στο θέμα απεικονίζει ξεκάθαρα και την κοινωνική του διάσταση: είναι ένα ζήτημα νέο, για το οποίο ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού έχει άγνοια, και για το οποίο επίσης εκκρεμούν πολλά αμφιλεγόμενα ερωτήματα που καθιστούν την επιστημονική μελέτη του θέματος. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Η αντίρρηση συνείδησης ακολουθείται άμεσα από: ποινική δίωξη για τους ολικούς αρνητές και διπλάσιας διάρκειας εναλλακτική υπηρεσία για τους μη ολικούς. Έχει όμως και έμμεσες συνέπειες, που αφορούν την κοινωνική και προσωπική ζωή του αντιρρησία. (www.antirrisies.gr)

Για να αναλυθούν και να γίνουν κατανοητές οι συνέπειες αυτές πρέπει να ερευνηθούν αρχικά τα προβλήματα που επέρχονται μετά την άρνηση στράτευσης. Τα προβλήματα αυτά αφορούν δύο τομείς: Αφ' ενός τον γενικό που αφορά στη καταπάτηση ενός θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος και αφ' ετέρου τον κοινωνικό που αφορά τα όσα αντιμετωπίζει ο αντιρρησίας στο στενό και στο ευρύτερο περιβάλλον του(οικογένεια, δουλειά, κοινωνικοποίηση).

4.1 Επιπτώσεις στην προσωπική και κοινωνική ζωή του αντιρρησία:

Κοινωνικός στιγματισμός και προκατάληψη

Ο κοινωνικός στιγματισμός, η προκατάληψη, τα στερεότυπα, καθώς και οι διακρίσεις είναι έννοιες που πολύ συχνά συνυπάρχουν, καθώς η μια εμπεριέχει την άλλη, ή είναι αιτία ή αποτέλεσμα της. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Το στίγμα αποτελεί μια σύνθετη έννοια και διαδικασία, που εμπεριέχει την προκατάληψη, τα στερεότυπα, την κοινωνική παρέκκλιση, την περιθωριοποίηση και τις διακρίσεις, γεγονός που καθορίζει αρνητικά την ταυτότητα του ατόμου. Ο τυπικός ορισμός του *στίγματος* αναφέρεται στην απώλεια της κοινωνικής υπόστασης και στις εξ αυτής διακρίσεις ως αποτέλεσμα σειράς αρνητικών στερεότυπων για τα άτομα που στιγματίζονται. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Η αρνητική αντιμετώπιση ενός ατόμου από τον περίγυρο του φανερώνει μια κατάσταση αλληλεπίδρασης αρνητικού περιεχομένου η οποία αποτελείται από δύο διαδικασίες. Τη διαδικασία του ορισμού και τη διαδικασία της μεταχείρισης. Οι δύο αυτές διαδικασίες αποδίδονται με τον όρο στιγματισμός. Ο όρος αυτός δεν περιγράφει μια στιγμιαία απόδοση ετικέτας αλλά μια διαδικασία ταξινόμησης και αντιμετώπισης του ατόμου. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Ως κοινωνικός στιγματισμός έχει οριστεί η ουσιαστική καταστροφή της ταυτότητας του ατόμου, η απώλεια της κοινωνικής του υπόστασης και εν τέλει, η υποβάθμιση της ίδιας της ανθρώπινης ποιότητάς του. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Κινητήριος μοχλός του κοινωνικού στιγματισμού θεωρούνται τα στερεότυπα, Στην κοινωνιολογία, ο όρος στερεότυπο χρησιμοποιείται για

να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο η κάθε κοινωνία επιβάλλει στα άτομα μέλη της συγκεκριμένες και προκατασκευασμένες εικόνες – ιδέες (στερεότυπα) που καταρχήν εξυπηρετούν τα συμφέροντα της.

(Τσαούσης Δ., 1999)

Απώτερος σκοπός της κοινωνίας είναι η ομοιομορφία και η επίτευξη υποβολής μιας ορισμένης κατεύθυνσης στις εκδηλώσεις της συμπεριφοράς των ατόμων. Τα στερεότυπα διαστρεβλώνουν αρχικά και τελικά την πραγματικότητα με τις απλοποιήσεις και τις γενικεύσεις που επιβάλλουν. Προσανατολίζεται έτσι το άτομο προς την πραγματικότητα με έναν τρόπο συλλεκτικό κι επιμεριστικό, με αποτέλεσμα την ολική αλλοίωση και παραμόρφωση της πραγματικότητας.

(Τσαούσης Δ., 1999)

Συνεπώς μπορεί να ειπωθεί ότι ως στερεότυπα ορίζονται οι πεποιθήσεις, σχετικά με τα χαρακτηριστικά, την τάση και τη συμπεριφορά των μελών συγκεκριμένων ομάδων. Οι εν λόγω πεποιθήσεις και ιδέες που υπάρχουν μέσα στη σκέψη μας παρεμποδίζουν τη λειτουργία της κρίσης για το λόγο ότι υπάρχει ήδη από πριν μια διαμορφωμένη κρίση. Η διαδικασία της δημιουργίας και απόδοσης στερεοτύπων είναι μια θεμελιώδης διαδικασία αντίληψης των μελών συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων με τρόπο επιφανειακό, που τείνει να αποδίδει συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς και να δημιουργεί αντίστοιχες αναμονές συμπεριφοράς.

(Τσαούσης Δ., 1999)

Τα στερεότυπα εμποδίζουν τη δημιουργία κριτικής άποψης καθώς διακρίνονται από τα εξής τρία βασικά χαρακτηριστικά:

- Είναι απλοποιητικά. Οι εικόνες που δίνονται διαμέσου των στερεοτύπων είναι υπεραπλουστευμένες και επομένως παραμορφωτικές της πραγματικότητας

- Είναι γενικευτικά. Ένα στερεότυπο αποδίδει τα ίδια γνωρίσματα σε όλες τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα που αναφέρεται και τα οποία χαρακτηρίζει με τις ίδιες λέξεις ή με ομοιόμορφες εκφράσεις.

- Είναι αφομοιωτικά. Επειδή ακριβώς το στερεότυπο είναι απλοποιητικό και υπερβολικό, είναι εύκολο να σχηματιστεί, να συγκρατηθεί, να αφομοιωθεί, επομένως εσωτερικεύεται πολύ εύκολα.

(Τσαούσης Δ., 1999)

Αντιστοίχως και η προκατάληψη ορίζεται ως ένα σύνολο ψευδών ή παράλογων πεποιθήσεων, ως λανθασμένη γενίκευση και ως η εκ των προτέρων κρίση και αντίληψη για έναν άνθρωπο ή ομάδα ανθρώπων σχηματισμένες χωρίς γνώση ή εξέταση των γεγονότων. Γενικά έχουν διατυπωθεί πολύ ορισμοί για την προκατάληψη, καθώς επρόκειτο για μια περίπλοκη έννοια που υπάρχει από τη συγκρότηση των πρώτων κοινωνιών των ανθρώπων. Πρόκειται για μία γνώμη ή μια άποψη η οποία έχει σχηματισθεί σαν αποτέλεσμα έλλειψης πληροφόρησης ή μειωμένης αντίληψης. (Τσαούσης Δ., 1999)

Σύμφωνα με τους κοινωνικούς ψυχολόγους και τους κοινωνιολόγους η προκατάληψη έχει πρωταρχική σημασία για την κατανόηση των σχέσεων και των αντιπαραθέσεων μεταξύ των ομάδων. Αυτό συμβαίνει γιατί η προκατάληψη έχει συνήθως ως θύματα της μέλη μιας αδύναμης πολιτιστικά ομάδας. Στις κοινωνικές επιστήμες, ο όρος προκατάληψη σημαίνει τη δυσμενή στάση απέναντι σε μια ομάδα ή τα μέλη της που χαρακτηρίζεται από στερεοτυπικές πεποιθήσεις. Βασικό χαρακτηριστικό της προκατάληψης λοιπόν, θεωρείται η χρησιμοποίηση μια στερεοτυπικής, μεροληπτικής εικόνας. Όταν η προκατάληψη ξεπερνά τα πλαίσια της γνώμης και περνά σε τρόπους συμπεριφοράς και πρακτικές, τότε μιλάμε

για δυσμενή διακριτική μεταχείριση. Την μεταχείριση αυτή την παρατηρούμε στις δραστηριότητες εκείνες που αποκλείουν τα μέλη μιας ομάδας από τις ευκαιρίες που απολαμβάνουν άλλοι. (Giddens A., 2002)

Τα στερεότυπα, ο κοινωνικός στιγματισμός, η διάκριση και η προκατάληψη συνδέονται με τον εξής τρόπο:

Τα **στερεότυπα** είναι σύνολα πεποιθήσεων που αφορούν τα προσωπικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων. Η **προκατάληψη** είναι η στάση απέναντι σε κάποιο άτομο ή ομάδα, η οποία στηρίζεται σε στερεότυπα. Η **διάκριση** είναι η άνιση αντιμετώπιση ατόμων ή ομάδων, με βάση κάποιο στερεότυπο. Ο **κοινωνικός στιγματισμός** είναι η υποτίμηση της κοινωνικής ταυτότητας μιας ομάδας με βάση ένα χονδροειδές αρνητικό χαρακτηριστικό, σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Ο στιγματισμός και τα στερεότυπα έχουν πολλά κοινά στοιχεία, γι' αυτό κι εμπλέκονται μεταξύ τους συχνά, χωρίς όμως να είναι ταυτόσημες έννοιες. Τα στερεότυπα μπορεί να έχουν ένα κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη, την αιτιολόγηση, τη διατήρηση και την διαίωνηση του στιγματισμού. Κατά τη διαδικασία του «στιγματισμού», κάποια ανθρώπινη διαφορά εξαιρείται και «χαρακτηρίζεται» και στη συνέχεια συσχετίζεται με ανεπιθύμητες ιδιότητες, αναλόγως των κυρίαρχων κοινωνικών πεποιθήσεων. Τα αρνητικά αυτά στερεότυπα που προκύπτουν δικαιολογούν, με τη σειρά τους, ο διαχωρισμό και την κατηγοριοποίηση των «χαρακτηρισμένων» ατόμων σε ξεχωριστές ομάδες, που συνοδεύεται από απώλεια της κοινωνικής τους υπόστασης, η οποία επισύρει και τις ανάλογες διακρίσεις. (Giddens A., 2002)

Η διάκριση σε βάρος ατόμων ή ομάδων εκφράζεται με την αποστέρησή τους από τα δικαιώματα ή τα πλεονεκτήματα που θα είχαν αν δεν έπεφταν θύματα των συγκεκριμένων προκαταλήψεων. Η αλυσιδωτή αντίδραση 'στερεότυπα -προκαταλήψεις -διακρίσεις' αποκτά μορφή

χιονοστιβάδας και έχει επιπτώσεις σε όλο το φάσμα των κοινωνικών συμπεριφορών, με αποτέλεσμα το άτομο που στιγματίζεται να έχει να αντιμετωπίσει μια διπλή δοκιμασία: να δοκιμάζεται καθημερινά τόσο από την ίδια τη δυσμενή κατάσταση που αποτελεί αιτία της κοινωνικής απαξίωσής του, όσο και εξαιτίας των διακρίσεων που προέρχονται από τις προκαταλήψεις και το στίγμα.

(Παυλόπουλος Β. , 2004)

Παράγοντες Σχηματισμού

Για να κατανοηθεί όμως καλύτερα τόσο η ύπαρξη και οι συνέπειες του στιγματισμού, αλλά και για να βρεθεί τρόπος αντιμετώπισης του, πρέπει πρώτα να ερευνηθεί η διαδικασία σχηματισμού του. Το πώς δηλαδή και το γιατί προκύπτει ο στιγματισμός.

Οι παράγοντες που προσφέρουν γόνιμο έδαφος για να καλλιεργείται ο στιγματισμός είναι πολλοί. Στη περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης κάποιοι από τους βασικότερους θεωρούνται οι βαθιά ριζωμένες πολιτιστικές στάσεις, οι λανθασμένες πεποιθήσεις, η αδυναμία ταύτισης και κατανόησης των σκέψεων και της συμπεριφοράς των αντιρρησιών από τον κοινωνικό τους περίγυρο, όπως ακόμα και η ετερότητα που παρουσιάζουν οι αντιρρησίες σε σχέση με την ισχύουσα κοινωνική πραγματικότητα. Το να είναι κάποιος διαφορετικός από τους άλλους και να ανήκει σε αριθμητικά μικρότερες πληθυσμιακές ομάδες, είναι ένα από τα κυριότερα στοιχεία του κοινωνικού στιγματισμού και αποκλεισμού. Ο στιγματισμός και ο επακόλουθος κοινωνικός αποκλεισμός οφείλονται κυρίως στην έλλειψη γνώσεων, καθώς οτι δεν γνωρίζουμε μας φοβίζει. Συχνά οι ανθρώπινες κοινωνίες ότι φοβούνται το περιθωριοποιούν, γιατί νιώθουν ότι αυτό απειλεί τη συνοχή τους. Αυτή η περιθωριοποίηση ενδυναμώνει την αίσθηση ομοιογένειας της κοινωνίας. Έτσι και στη

περίπτωση των αντιρρησιών, δαιμονοποιώντας τη στάση τους επί τους ουσίας επιδιώκουν να αποτρέψουν αυτό το τόσο καινούριο και διαφορετικό που προκαλεί φόβο. Σημαντικό είναι να προστεθεί και ο ρόλος που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ως φορείς ενημέρωσης προμηθεύουν στοιχεία που πιθανόν να συγκροτούν τα στερεότυπα, σίγουρα όμως τα αναπαράγουν και τα διαιώνίζουν. Επίσης το γεγονός ότι το φαινόμενο της αντίρρησης συνείδησης δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό, έως καθόλου σε ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας, γεννά τον σύνηθες φόβο απέναντι στο άγνωστο, οποίος με τη σειρά του διαδραματίζει βασικό ρόλο στη διαδικασία του κοινωνικού στιγματισμού. (Παυλόπουλος Β. , 2004)

Εδώ έρχεται να προστεθεί και να αποσαφηνίσει ορισμένα από τα προαναφερθέντα (όπως τη δαιμονοποίηση του διαφορετικού), η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας. Η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις πτυχές της εικόνας του εαυτού, που προέρχονται από εκείνες τις κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες το άτομο θεωρεί ότι ανήκει. Με άλλα λόγια, η κοινωνική ταυτότητα είναι πάντα παρούσα, όταν το άτομο σκέφτεται τον εαυτό του ως κατέχοντα μια συγκεκριμένη εθνική, ταξική, πολιτική κ.ο.κ. ταυτότητα. Η θεωρία λοιπόν της κοινωνικής ταυτότητας συνδέει θεωρητικά τον σχηματισμό και τη διατήρηση των στερεοτύπων με την ιδιότητα του μέλους μιας κοινωνικής ομάδας, όπως αυτή των αντιρρησιών συνείδησης, μέσω της κατηγοριοποίησης του εαυτού. (Αζίζη-Καλατζή Α., Ζωνίου-Σιδέρη Α., Βλάχου Α.1996)

Αφορμή για τη καλλιέργεια του στιγματισμού για τους αντιρρησίες αποτελεί το γεγονός ότι η στρατιωτική θητεία έχει κι έναν ιδεολογικό και εκπαιδευτικό ρόλο, καθώς αποτελεί για τους άντρες μια μετάβαση από την παιδική ηλικία στη ωριμότητα, αλλά επίσης τους κάνει και πολίτες του κράτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκείνων που παίρνουν την ελληνική

υπηκοότητα και υποχρεώνονται άμεσα να υπηρετήσουν. (Λυκοβαρδή Κ., 2000)

Αναφορικά με το ιδεολογικό κομμάτι του στρατού είθισται, σε καιρό ειρήνης, να θεωρείται η στρατιωτική θητεία ως ελάχιστο "τεκμήριο" αγάπης προς την πατρίδα, προκαλεί σε ένα μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης το αίσθημα ότι όσοι δεν θέλουν να πάνε στρατό(ακόμα και για ιδεολογικούς ή θρησκευτικούς λόγους) προδίδουν την εν λόγω αγάπη. Προκύπτει συνεπώς αυτόματα ο στιγματισμός και το στερεότυπο του προδότη και του δειλού, του λιγότερου πατριώτη και αυτού που δεν σέβεται τη πατρίδα(και όσα ακόμα συνάδουν με την έννοια της πατρίδος). (Δημητρακόπουλος Γ., 2007)

Αφ' ετέρου, εστιάζοντας στο εκπαιδευτικό κομμάτι του στρατού, από τις απαρχές σχεδόν της ύπαρξής του, θεωρείται ότι λειτουργεί και ως θεσμός κοινωνικοποίησης. Για παράδειγμα, πιστεύεται από πολλούς ότι είναι σημαντική η συμβολή του στρατού στην κοινωνικοποίηση των αντρών σε ρόλους φύλλου. Για το λόγο αυτό πολύ συχνά όσοι διαλέγουν να μην υπηρετήσουν τη στρατιωτική θητεία χαρακτηρίζονται ως ομοφυλόφιλοι. Επίσης πολύ συχνοί χαρακτηρισμοί είναι κι αυτοί του «τεμπέλη», λόγω του ότι ο στρατός θεωρείται ότι εκπαιδεύει και διδάσκει την εργασία, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, ή του «τρελού», καθώς δεν θεωρείται λογικό το να μην επιθυμείς να υπηρετήσεις σε ένα θεσμό, η συμμετοχή στον οποίο ,για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού, θεωρείται δεδομένη και αναμφισβήτητη. (Δημητρακόπουλος Γ., 2007)

Συνεπώς λοιπόν ο αρνητής στράτευσης τικετοποιείται, όχι μόνο με τους παραπάνω αλλά και με μια σειρά άλλων χαρακτηρισμών και στιγματίζεται έντονα και έχοντας μεγάλες επιπτώσεις στη ζωή του. (Δημητρακόπουλος Γ., 2007)

Η ετικετοποίηση, που προκύπτει λόγω της έντονης διαφοροποίησης από την ισχύουσα ηθική και τις πρέπουσες συμπεριφορές της κοινωνίας, ακολουθείται από δημιουργία στερεοτύπων και προκατάληψης. Είναι δηλαδή το τετράπτυχο που προαναφέρθηκε, στιγματισμός-στερεότυπα-διακρίσεις-προκατάληψη, το οποίο και στη περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης καταστεί ιδιαίτερα δυσμενείς τις συνθήκες της καθημερινής τους ζωής. (Παυλόπουλος Β., 2004)

Για την αιτιολόγηση της δημιουργίας αλλά και κυρίως της διαίωνισης του στιγματισμού και των προκαταλήψεων δίνονται πολλά στοιχεία από το φαινόμενο του φαύλου κύκλου των διακρίσεων. Η αδικαιολόγητα υποτιμητική ψυχολογική διαδικασία στην οποία υπόκεινται τα θύματα του κοινωνικού στιγματισμού, και εν προκειμένω οι αντιρρησίες συνείδησης, είναι η **απαρχή του φαύλου κύκλου των διακρίσεων**. Τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις, οι κατηγοριοποιήσεις, οι συχνά λανθασμένες κοινωνικές κατασκευές εμποδίζουν και συχνά απαγορεύουν την διατήρηση μιας αξιοπρεπής θέσης στη κοινωνική ζωή. Γεγονός είναι ότι το άτομό κάτω από διαφορετικές συνθήκες διαβίωσης, συμπεριφέρεται και λειτουργεί διαφορετικά. Συνεπώς όταν ζει κάτω από συνθήκες ασφάλειας, αναπτύσσει θετικές συμπεριφορές. Αντίθετα οι συνθήκες απαξίωσης που μπορεί να βιώνει, ενισχύουν αρνητικές συμπεριφορές, όπως ενδεχόμενη επιθετικότητα. Πολλά από τα πιο ανεπιθύμητα χαρακτηριστικά που συχνά αποδίδονται στις μειονότητες δεν είναι έμφυτα, αλλά είναι μάλλον άμυνες και ανταπόκριση στις διακρίσεις. Εντούτοις, όταν προκύπτουν οι αντιδράσεις αυτές, συχνά οδηγούν στην ενίσχυση των αρνητικών στερεοτύπων και πεποιθήσεων, αυξάνουν ακόμα περισσότερο την περιθωριοποίηση, την προκατάληψη και τον φόβο του ευρύτερου πληθυσμού και η κατάσταση διαιώνίζεται. (Παππά Ε., 2000)

Δημιουργείται δηλαδή έτσι ένας φαύλος κύκλος, καθώς ο στιγματισμός γεννά μια «κακή» συμπεριφορά, κι αυτή με τη σειρά της τροφοδοτεί ένα νέο κύκλο στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

(Παππά Ε., 2000)

Οι επιπτώσεις του κοινωνικού στιγματισμού και της προκατάληψης

Οι συνέπειες του στιγματισμού και της προκατάληψης στη ζωή των αντιρρησιών αφορούν δύο τομείς:

1. Τα προσωπικά τους αισθήματα(αντίληψη εαυτού, αυτοεκτίμηση)
2. Την συμπεριφορά της οποίας είναι αποδέκτες(περιθωριοποίηση, μειωμένες ευκαιρίες εργασίας)

Αναφορικά με τον πρώτο τομέα, η **εμπειρία** του στιγματισμού

- Γεννά την αίσθηση της συνεχούς απειλής και πλήττει την ατομική και συλλογική αυτοεκτίμηση. Ο αντιρρησίας γνωρίζει ότι είναι αποδέκτης του κοινωνικού στιγματισμού και συνεπώς έχει **επίγνωση της απαξίωσης** της κοινωνικής του ταυτότητας.
- Προκαλεί κοινωνική απόσυρση και παθητικότητα. Έχοντας βιώσει την εμπειρία του στιγματισμού και της αρνητικής προκατάληψης, συχνά το θύμα αδρανοποιείται. Χάνει δηλαδή την επιθυμία για δράση και την κινητήριο δύναμη του, λόγω του ότι ζει σε σύγκρουση με το περιβάλλον του κι αυτό απαιτεί διπλάσια δύναμη για δράση, απ' ότι χρειαζόταν στην έως τώρα ζωή του.
- Δημιουργεί τη στερεοτυπική απειλή. Το θύμα φοβάται ότι η ατομική συμπεριφορά του θα ερμηνευτεί με βάση το στερεότυπο κι έτσι θα το επιβεβαιώσει.

- Προκαλεί θυμό, καθώς τα άτομα που τον βιώνουν συχνά κλείνονται στον εαυτό τους ή κινητοποιούνται μέσα από ομάδες « όμοιων » τους, αντιδράσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε διεύρυνση του χάσματος ανάμεσα στους « στιγματισμένους » και τους « φυσιολογικούς ».

(Παυλόπουλος Β., 2004)

Αναφορικά τώρα με τον δεύτερο τομέα, από τον στιγματισμό των αντιρρησιών προκύπτουν τα εξής δεδομένα:

- κοινωνική απομόνωση, περιθωριοποίηση του αντιρρησία ως μη φυσιολογικού. Το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, είναι πολύ καινούριο για την ελληνική κοινή γνώμη.

Συνεπώς συχνά το γεγονός ότι επέλεξε να μην πάει στρατό, αποτελεί την αιτία αντιμετώπισης του αντιρρησία με φόβο και προκατάληψη και στη συνέχεια την αποκοπή του από τις κοινωνικές σχέσεις και δραστηριότητες

- μειωμένες ευκαιρίες απασχόλησης εμποδίζει την πρόσβαση σε σημαντικούς πόρους επιβίωσης (π.χ. εργασία). Το ζήτημα αυτό είναι ένα από τα πιο φλέγοντα για τους αρνητές στράτευσης, καθώς στην πλειονότητα, αν όχι στο σύνολο, των θέσεων εργασίας ζητείται εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων. Συνεπώς το ζήτημα αυτό πλήττει άμεσα τους αντιρρησίες οι οποίοι έχουν πραγματικά ελάχιστες ευκαιρίες να εργαστούν

- ενδοοικογενειακά προβλήματα. Η άρνηση της στράτευσης δεν μπορεί εύκολα να γίνει αποδεκτή από τα μέλη της οικογένειας του αντιρρησία. Αφ' ενός γιατί πολύ συχνά οι αντιλήψεις άλλων μελών δεν συνάδουν με αυτές του αντιρρησία (π.χ. πολύ συχνά οι γονείς επιθυμούν ο γιος τους να υπηρετήσει στρατό για να «ανδρειωθεί») και αφ' ετέρου γιατί οι δυσκολίες που προκύπτουν στη ζωή του αντιρρησία επιβαρύνουν και την οικογένεια του (π.χ. η δυσκολία ευρέσεως εργασίας για έναν αντιρρησία

που είναι και πατέρας επιδεινώνει την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του)

- Προαγωγή μιας θέσης αδυναμίας και μειονεξίας του ατόμου στο κοινωνικό πεδίο. Αυτό επί της ουσίας συμβαίνει ως επακόλουθο των προαναφερθέντων, καθώς έχοντας μειωμένες δυνατότητες εργασίας και όντας περιθωριοποιημένος από ένα μέρος της κοινωνίας, αυτόματα η κοινωνική σου θέση αποδυναμώνεται.

- συνέπειες στην οικογένεια του αντιρρησία, η οποία ιδίως σε κλειστές και μικρές κοινωνίες (όπως π.χ. σε ένα μικρό χωριό) στιγματίζεται εξίσου (ως η οικογένεια του «προδότη», ή του «τρελού».)

(Παυλόπουλος Β., 2004)

Το Στίγμα λοιπόν ως ανεπιθύμητο και επιλήψιμο, μειώνει τη θέση και την αξία του ατόμου που το φέρει στην κοινωνία και στερεί το δικαίωμα της πλήρους κοινωνικής αποδοχής. Επίσης τις περισσότερες φορές αναγκάζει τον φορέα του καθώς και τους οικείους του, να αποκρύπτουν την αιτία που προκαλεί αυτή την αντιμετώπιση. Στη περίπτωση βέβαια των αντιρρησιών η απόκρυψη δεν είναι συχνή, τουλάχιστον από τον ίδιο τον αντιρρησία, καθώς ο στιγματισμός του προκύπτει από τις ιδεολογικές του πεποιθήσεις και από μια επιλογή ζωής την οποία προφανώς υποστηρίζει(και δεν ντρέπεται γι' αυτή ώστε να την κρύψει). Άλλα μέλη της οικογένειας όμως πιθανά να ντρέπονται και να αποκρύπτουν την ιδιότητα του αντιρρησία ή και ο ίδιος ακόμα μπορεί να το κρύψει σε περιπτώσεις ανάγκης, όπως για παράδειγμα στην προσπάθεια ευρέσεως εργασίας. (Παυλόπουλος Β., 2004)

4.2Επιπτώσεις που προκύπτουν από την ποινική δίωξη της αντίρρησης συνείδησης

Οι επιπτώσεις στη ζωή των αντιρρησιών εξαρτώνται από την μορφή αντίρρηση συνείδησης. Οι ολικοί αρνητές στρατεύσης είναι εκείνοι που διώκονται ποινικά και που εν γένει τυγχάνουν σκληρότερης αντιμετώπισης από το κράτος, σε σχέση με τους μη ολικούς.

Σύμφωνα με τον εν ισχύ στρατιωτικό νόμο, όσοι εκ των αντιρρησιών συνείδησης αρνούνται να εκπληρώσουν ακόμα και την εναλλακτική θητεία κρίνονται ως ανυπότακτοι και, όπως έχει προαναφερθεί, διώκονται ποινικά. Όταν λοιπόν συλληφθούν, εάν συνεχίσουν να αρνούνται να στρατευθούν, καταδικάζονται σε φυλάκιση. Η εν λόγω φυλάκιση, μέχρι και την προηγούμενη δεκαετία, είχε διάρκεια έως και τέσσερα χρόνια. Σήμερα, μετά από μια σειρά διεκδικήσεων των αντιρρησιών και των οργανώσεων που λειτουργούν υποστηρικτικά ως προς αυτούς, η ποινή φυλάκισης τους έχει ανώτατο όριο τα δύο έτη. Επίσης, μετά την άρση της γενικής επιστράτευσης, η ανυποταξία θεωρείται πλέον πλημμέλημα και συνεπώς η ποινή της είναι πλέον εξαγοράσιμη. Σε περίπτωση αμετάκλητης καταδίκης για ανυποταξία, τότε αίρεται το δικαίωμα διορισμού στο Δημόσιο Τομέα ή/και η απόκτηση άδεια ασκήσεως επαγγέλματος που να εξαρτάται από διοικητική αρχή. (www.antirrisies.gr)

Η κατάσταση όμως για τους αντιρρησίες στην Ελλάδα σήμερα έχει τα εξής τρία βασικά χαρακτηριστικά:

1 Μετά την καταδίκη για ανυποταξία και την επιβολή εξαγοράσιμης πιθανότατα ποινής, εκδίδεται εκ νέου κλήση για κατάταξη, στην οποία εάν ο αντιρρησίας δεν προσέλθει διώκεται πάλι ως ανυπότακτος. Διώκονται δηλαδή περισσότερο από μια φορά για το ίδιο αδίκημα. Βέβαια, οφείλει να επισημανθεί, πως αντιθέτως με τις περασμένες

δεκαετίες, ο αρνητής που εκτίει την ποινή φυλάκισης των δύο ετών δεν καλείται ξανά για κατάταξη.

2 Αρκετοί εκ των αντιρρησιών δεν δέχονται να πληρώσουν το ποσό εξαγοράς της ποινής τους, θεωρώντας το ως συνέχεια του συστήματος στο οποίο αντιτίθενται και συνεπώς φυλακίζονται

3 Ένα μεγάλο μέρος των αντιρρησιών συνείδησης που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα ανήκουν στην ηλικία μεταξύ 35-45 ετών, και συνεπώς η άρνηση τους στη στράτευση συνέβη εντός των προηγούμενων δεκαετιών, κατά τις οποίες η ανυποταξία διωκόταν ως κακούργημα(καθώς η Ελλάδα βρισκόταν σε γενική επιστράτευση) και όπως είναι ευνόητο φυλακίστηκαν για δύο έως και τέσσερα χρόνια. Συνεπώς κατά την ανάλυση των επιπτώσεων της αντίρρησης συνείδησης, δεν μπορεί κάποιος να μην λάβει υποψιν του και τις ζωές αυτών των ανθρώπων οι οποίες σήμερα επιβαρύνονται εντονότατα από την επιλογή που έκαναν προ μιας δεκαπενταετίας.

(www.antirrisies.gr)

Τόσο για εκείνους που φυλακίστηκαν παλαιότερα από μια δεκαετία όσο και για αυτούς που φυλακίζονται σήμερα, ακόμα και αν το διάστημα εγκλεισμού μπορεί να θεωρηθεί σχετικά μικρό, οι επιπτώσεις που υπάρχουν τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και στην κοινωνική τους ζωή, είναι αρκετά μεγάλες.

Τα προβλήματα του σωφρονισμού υπήρξαν ανέκαθεν σύνθετα και δυσεπίλυτα και δεν απασχολούν, βέβαια, κατ' αποκλειστικότητα την Ελλάδα, ενώ καμία οργανωμένη κοινωνία μέχρι σήμερα δεν μπορεί να ισχυριστεί με πειστικότητα ότι τα αντιμετώπισε συνολικά με επιτυχία. (Φίλιας Β., 1991)

Ο βαθμός συμβατότητας του εγκλεισμού με την απόλαυση ατομικών δικαιωμάτων έχει αποτελέσει κατ' εξοχήν πεδίο στοχασμού για πολλές

κοινωνικές επιστήμες. Αυτό συμβαίνει γιατί το καθεστώς της φυλάκισης αποτελεί μια κατάσταση αντικείμενη στην ίδια την ουσία της ανθρώπινης φύσης. Και η επιβολή αυτής της ανθρώπινης κατάστασης, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς καταπίεση και βιαιότητα, ακριβώς γιατί έρχεται σε αντίθεση με τις πιο μύχιες παρορμήσεις για ελευθερία και αυτοπροσδιορισμό.

(Φίλιας Β., 1991)

Συνεπώς η φυλακή εξ ορισμού είναι χώρος βίας και καταπίεσης για κάθε κρατούμενο, πόσο μάλλον για τους αρνητές στράτευσης που δεν βρίσκονται καταδικασμένοι για κάποιο έγκλημα το οποίο μπορεί να μετανιώσουν, αλλά για μια ιδεολογική και προσωπική τους επιλογή.

(Φίλιας Β., 1991)

Πριν προβούμε σε οποιαδήποτε ανάλυση των συνεπειών του εγκλεισμού, θα πρέπει να αναφερθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο και το μέγεθος της επίδρασης του. Οι παράγοντες αυτοί εξ ορισμού είναι ουδέτεροι, και το πώς θα συμβάλλουν στην επίδραση του εγκλεισμού εξαρτάται από τα εκάστοτε χαρακτηριστικά που φέρουν σε κάθε περίπτωση.

i. Η προσωπικότητα και ατομικά χαρακτηριστικά του κρατούμενου όπως για παράδειγμα η ηλικία: Έχει αποδειχθεί ότι οι νεώτεροι κρατούμενοι (ηλικίας < 25 ετών) αντιστέκονται περισσότερο στη δομή της φυλακής, σε σχέση με τους μεγαλύτερους κρατούμενους, οι οποίοι υιοθετούν πιο παθητικούς τρόπους προσαρμογής (π.χ. αποφυγή)

ii. Το γνωστικό σύστημα του κρατούμενου

iii. Το είδος των διευκολύνσεων μέσα στη φυλακή

iv. Το επίπεδο ασφάλειας της φυλακής

v. Το υποστηρικτικό πλαίσιο έξω από τη φυλακή

(Κουλιεράκης Γ., 2004)

Τα αίτια των αρνητικών επιπτώσεων που επιφέρει η φυλάκιση μπορούν να αναζητηθούν κατά κύριο λόγο στις συνθήκες κράτησης και στο τι αποτελεί εξ ορισμού ο εγκλεισμός.

Η φυλακή παράγει από την φύση της εντάσεις ,ρέπει προς το να στερεί, αντί προς το να παρέχει, ενώ παράλληλα, έχει μια σειρά από πραγματικούς και συμβολικούς μηχανισμούς της (π.χ. τις κλειδαριές, τα συρματοπλέγματα, την περιορισμένη ζωή) που επιδρούν αρνητικά στη προσωπικότητα του κρατουμένου.

(Φίλιας Β., 1991)

Σημαντικότερο είναι το γεγονός της έλλειψης επιστημονικού προσωπικού καθώς και των ακατάλληλων, για την ομαλή διαβίωση των κρατουμένων, κτιριακών υποδομών. (Σταθόπουλος Π., 2003)

Η φυλάκιση κάθε αντιρρησία και η παραμονή ενός μέρους από τη ζωή του σε σωφρονιστικό κατάστημα, έχει σοβαρότατες συνέπειες τόσο στην άμεση ψυχολογία του όσο και στην κοινωνική του ζωή. Το βίωμα των προαναφερθέντων συνθηκών κράτησης, όπως και ο εγκλεισμός αυτός κάθε αυτός, επιφέρουν μια σειρά επιπτώσεων που επί της ουσίας αχρηστεύουν, αλλά και χειραγωγούν ψυχολογικά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του κρατούμενου.

(Ρέππας Θ.- Ενωτιάδης Σ., 1995)

Οι συνέπειες του εγκλεισμού έχουν αναλυθεί διεξοδικά σε μελέτες και βιβλία αναφορικά με τις φυλακές. Γι αυτό στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια όχι εκτενής αναφορά τους, κυρίως για να επισημανθεί η βαρύτητα της επίδρασης τους στη προσωπικότητα και στη ζωή των κρατουμένων, εμπειροχόμενων και των αντιρρησιών συνείδησης.

Οι πρώτες και άμεσες λοιπόν συνέπειες, που γίνονται αισθητές από τα πρώτα στάδια κίολας του εγκλεισμού, είναι:

- ∅ η βίαιη αποκοπή του ατόμου από το οικείο, οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον και η εξίσου βίαιη ένταξή του σε ένα άγνωστο
- ∅ η απώλεια της εργασίας
- ∅ Η στέρηση της ελευθερίας

Στη συνέχεια προκύπτουν και :

- ∅ Η στέρηση αγαθών και υπηρεσιών
- ∅ Η σεξουαλική στέρηση
- ∅ Η στέρηση της αυτονομίας
- ∅ Η στέρηση της ασφάλειας
- ∅ Ο στιγματισμός του κρατούμενου και την πρόσληψή του ως "κακό", "επικίνδυνο", "εγκληματία", "φυλακισμένο".

(Κουλιεράκης Γ., 2004)

Οι αρνητικές συνέπειες του εγκλεισμού φέρουν εντονότατα τα σημάδια τους στη ζωή του κρατουμένου, τόσο κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής του όσο και μετά την αποφυλάκιση του. Έτσι οι αντιρρησίες συνείδησης, πέραν του κοινωνικού στιγματισμού και την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους, επιβαρύνονται με μια ακόμα δυσμενή κατάσταση που δυσχεραίνει περισσότερο τη θέση τους στην κοινωνία.

(Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

4.3. Το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ένα από τα θεμελιώδη ζητήματα, που έχουν απασχολήσει όλες τις οργανώσεις που ασχολούνται με το θέμα της αντίρρησης συνείδησης, είναι αυτό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης προβλέπεται ρητά από διεθνή κείμενα. Συνεπώς η όποια σύνδεση του με διορισμένες επιτροπές του Υπουργείου Άμυνας, στρατιωτικά δικαστήρια ή γραφειοκρατικά εμπόδια που μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά, καθώς και ο τιμωρητικός χαρακτήρας της εναλλακτικής θητείας παράλληλα με την ποινικοποίηση της ολικής άρνησης στράτευσης συνιστά καταπάτηση του εν λόγω δικαιώματος. (Δούρου Ρ., 2009)

Ως Ανθρώπινα Δικαιώματα θα μπορούσαν γενικά να ορισθούν εκείνα τα δικαιώματα που ενυπάρχουν στη φύση μας, που είναι έμφυτα και χωρίς τα οποία δεν μπορούμε να ζήσουμε ως ανθρώπινα όντα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες μας επιτρέπουν να αναπτύξουμε πλήρως και να χρησιμοποιήσουμε τις ανθρώπινες αρετές μας, τη νοημοσύνη μας, τα ταλέντα μας και τη συνείδησή μας και να ικανοποιήσουμε τις πνευματικές και άλλες ανάγκες μας. Αυτά βασίζονται πάνω στις αυξανόμενες απαιτήσεις της ανθρωπότητας για μια ζωή μέσα στην οποία η έμφυτη αξιοπρέπεια και η αξία κάθε ανθρώπου θα τυγχάνει σεβασμού και προστασίας. Η αποστέρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών δεν είναι μόνο μια ατομική και προσωπική τραγωδία αλλά επίσης δημιουργεί συνθήκες κοινωνικής και πολιτικής αναταραχής, ενσπείροντας τη βία και τη σύγκρουση μέσα και μεταξύ κοινωνιών και εθνών. Όπως δηλώνει η πρώτη πρόταση της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια "αποτελεί τον ακρογωνιαίο

λίθο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο".
(www.human-rights.cy.net)

Εδώ γίνεται μια παράθεση των σημαντικότερων άρθρων της οικουμενικής διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πιο συγκεκριμένα εκείνων που σχετίζονται με το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης.

Άρθρο 1. Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

Άρθρο 2. Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, την γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Επίσης δεν είναι επιτρεπτό να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπό υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλο περιορισμό κυριαρχίας.

Άρθρο 10

Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του

Άρθρο 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Άρθρο 19

Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο

Άρθρο 23

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία (www.human-rights.cy.net)

Στα παραπάνω έρχεται να προστεθεί και το άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, που στη παράγραφο 7 αναφέρει τα εξής:

«κανένας δεν πρέπει να δικάζεται ή να τιμωρείται ξανά για αδίκημα, για το οποίο έχει τελεσίδικα καταδικαστεί ή αθωωθεί σύμφωνα με το δίκαιο και τον κώδικα ποινικής δικονομίας κάθε χώρας».

Καθώς και το άρθρο 9 του ίδιου Συμφώνου, που αναφέρει:

i. Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας, το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως, ή συλλογικώς δημοσία ή κατ' ιδίαν, δια της λατρείας, της παιδείας, και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών.

ii. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέση αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, ενδημοκρατική κοινωνία, δια την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων (international.law.uoa.gr)

Τα άρθρα 1 και 2 αναφέρονται στα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των ανθρώπων. Η αποστέρηση θεμελιωδών πολιτικών δικαιωμάτων, όπως αυτό της εξόδου από της χώρας και της έκδοσης διαβατηρίου, θεωρείται ότι καταπατά αυτά τα δύο πολύ βασικά δικαιώματα. (www.amnesty.gr)

Ο αποκλεισμός επίσης από την αγορά εργασίας είναι ένα σημαντικό ζήτημα, καθώς η εργασία αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη. Αυτό συμβαίνει γιατί η εργασία παρέχει στον άνθρωπο πολλά περισσότερα από την δυνατότητα κάλυψης βιοποριστικών αναγκών. Προσφέρει ευκαιρίες να καλλιεργήσει και να αναπτύξει τις ικανότητές του, οι οποίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη μορφοποίηση της προσωπικότητάς του. Δίνει την δυνατότητες δημιουργίας ουσιαστικών σχέσεων με τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου και ταυτόχρονα συμβάλλει στην κοινωνική ενσωμάτωση του ανθρώπου. Αυτή η σπουδαιότητα της εργασίας τη καθιστά ανθρώπινο δικαίωμα. (Ψαθός Δ., 2009)

Σύμφωνα όμως με τις διοικητικές κυρώσεις που ισχύουν, εάν καταδικαστεί κάποιος αμετάκλητα σε ανυποταξία στερείται του δικαιώματος διορισμού στο δημόσιο. Παράλληλα οι ολικοί αρνητές δεν μπορούν να εργαστούν ως ελεύθεροι επαγγελματίες. (www.antirrisies.gr)

Το άρθρο 10 σχετίζεται με την εκδίκαση των υποθέσεων των αντιρρησιών συνείδησης. Οι αντιρρησίες υποστηρίζουν πως, εφόσον δεν κατατάσσονται, δεν μπορούν να θεωρηθούν στρατιώτες και συνεπώς δεν θα πρέπει να εκδικάζονται οι υποθέσεις τους στα στρατοδικεία. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Τα άρθρα 18 και 19, μαζί με το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης είναι τα βασικότερα και τα άμεσα συνδεδεμένα με την αντίρρηση συνείδησης άρθρα. Αυτά επικαλούμενες οι διεθνής οργανώσεις και οι ίδιοι οι αντιρρησίες, αναφέρονται στη καταπάτηση των δικαιωμάτων τους από την νομική και θεσμοθετημένη αντιμετώπιση που τυγχάνει η αντίρρηση συνείδησης στην Ελλάδα. (www.amnesty.gr)

Πιο συγκεκριμένα, στη σχετική με την αντίρρηση συνείδησης νομοθεσία, αναφέρεται πως οι πεποιθήσεις εκείνες, στις οποίες βασιζόμενος ο αντιρρησίας αιτείται να μην στρατευθεί, θα πρέπει να «εφαρμόζονται από το άτομο απαράβατα και να εκδηλώνονται με τήρηση ανάλογης συμπεριφοράς». (www.antirrisies.gr)

Η σχετική αναφορά στο νόμο περί γενικής αντίληψης περί ζωής, που βασίζεται σε πεποιθήσεις εφαρμοζόμενες από το άτομο απαράβατα με τήρηση ανάλογων συμπεριφορών έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, το οποίο πέρα από τη συνείδηση και τις πεποιθήσεις προστατεύει εξίσου ισχυρά και το δικαίωμα μεταβολής τους. Βρίσκεται ενδεχόμενα έξω από την

ευρωπαϊκή αντίληψη περί δικαιωμάτων η ανάγκη πιστοποίησης των πεποιθήσεων του υποψήφιου αντιρρησία, σίγουρα όμως βρίσκεται εκτός η απαίτηση απaráβατης τήρησης των πεποιθήσεων και της συνεχούς απόδειξής τους, μέσα από την τήρηση ανάλογης συμπεριφοράς.
(www.antirrisies.gr)

Το άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου αφορά μια εκ των βασικότερων καταπατήσεων των δικαιωμάτων των αντιρρησιών, αυτό της επαναλαμβανόμενης δίωξης τους για το ίδιο αδίκημα. Τα στρατολογικά γραφεία βασισμένα στις ισχύουσες νομικές διατάξεις, καλούν σε παρουσίαση τους ανυπότακτους τρεις έως τέσσερις φορές το χρόνο. Κάθε φορά που ο υποψήφιος στρατεύσιμος δεν παρουσιάζεται του υποβάλλεται μήνυση από το αρμόδιο στρατολογικό γραφείο και σχηματίζεται ξεχωριστός φάκελος ανυποταξίας. Με τον τρόπο αυτό οι ανυπότακτοι αλλά και όσοι αντιρρησίες αρνούνται να εκπληρώσουν τη συγκεκριμένη μορφή εναλλακτικής υπηρεσίας βρίσκονται «φορτωμένοι» με πολλές κατηγορίες που όμως αφορούν το ίδιο αδίκημα, την ανυποταξία. Επιπρόσθετα, μετά την κατάργηση του καθεστώτος γενικής επιστράτευσης υπάρχουν περιπτώσεις αντιρρησιών οι οποίοι θεωρούμενοι ως αγνώστου διαμονής δικάστηκαν και καταδικάστηκαν ερήμην. (www.antirrisies.gr)

Στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης – εκεί δηλαδή που η μη κατάταξη βασίζεται σε συγκεκριμένους ιδεολογικούς ή φιλοσοφικούς λόγους – θεωρείται απaráδεκτη η συνεχής δίωξη για το ίδιο ουσιαστικά αδίκημα. Αυτό, δεδομένου ότι όσες φορές και να κληθεί ένας αντιρρησίας να παρουσιαστεί στο στρατό, τόσες και ίσως περισσότερες θα αρνηθεί να το πράξει, λαμβανομένου υπόψη ότι η συνείδησή του δεν του το επιτρέπει.
(www.antirrisies.gr)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης, είναι αυτό του Λ.Πετρομελίδη. Η υπόθεση του Λάζαρου Πετρομελίδη έχει μακρά ιστορία 16 ετών. Για πρώτη φορά ασκήθηκε δίωξη σε βάρος του μετά την δήλωση αντίρρησης συνείδησης που έκανε τον Μάρτιο 1992 όταν η Ελλάδα δεν αναγνώριζε ακόμα το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης. Το 1998 αρνήθηκε να εκτελέσει την εναλλακτική πολιτική υπηρεσία που του προσφέρθηκε καθώς ήταν εξαιρετικά τιμωρητικής διάρκειας - στην περίπτωσή του, επτάμιση φορές μεγαλύτερη από τη στρατιωτική θητεία που υποχρεούνταν να υπηρετήσει. Από τότε, λαμβάνει σε τακτικά χρονικά διαστήματα κλήσεις να υπηρετήσει στο στρατό και επανειλημμένα του έχουν απαγγείλει κατηγορίες ανυποταξίας εξαιτίας της άρνησής του, ως αντιρρησίας συνείδησης, να υπηρετήσει στον στρατό. Έχει φυλακιστεί τρεις φορές, το Μάιο 1998, τον Απρίλιο 1999 και το Σεπτέμβριο 2002, ενώ του έχει απαγορευτεί η έξοδος από τη χώρα. (www.antirrisies.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

5.1. Αντιμετώπιση του κοινωνικού στιγματισμού και της προκατάληψης

Η αντιμετώπιση του στιγματισμού κινείται σε δύο άξονες:

- Την καταπολέμηση του ίδιου του στίγματος και της δημιουργίας του
- Την υποστήριξη των αντιρρησιών, για την αποβολή των αρνητικών συνεπειών που επέφερε ο κοινωνικός στιγματισμός τους.

(Soyan H., Williams G, 1998)

5.1.1. Καταπολέμηση-Πρόληψη

Ο περιορισμός του στίγματος έγκειται κυρίως στην καταπολέμηση των παραγόντων που ευνοούν την δημιουργία του. Βασικότερη είναι η καταπολέμηση και η αποδέσμευση του κοινωνικού συνόλου από τα βαθιά ριζωμένα στερεότυπα και τις έντονες προκαταλήψεις, μέσω πρακτικών ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και ενίσχυσης των ηθικών αξιών και των αρχών της δικαιοσύνης και της ισότητας προκειμένου οι αντιρρησίες συνείδησης να αντιμετωπιστούν αλλά και να αισθανθούν καλοδεχούμενοι ως ισότιμα και ισάξια μέλη της κοινωνικής ολότητας. (Παππά Ε., 2008)

Συνεπώς κρίνεται απαραίτητη η πληροφόρηση του κοινού για το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης, για τα δικαιώματα όσων για συνειδησιακούς λόγους δεν θέλουν να πάνε στρατό, ακόμα και για τις

διώξεις που δέχονται οι αρνητές στράτευσης . Η ενημέρωση της κοινής γνώμης είναι ένα πολύ δυνατό εργαλείο για την καταπολέμηση του φόβου που υπάρχει για το άγνωστο, εφόσον πλέον το άγνωστο γίνεται γνωστό. Μέσω των προαναφερθέντων ενεργειών γνωστοποιείται το φαινόμενο της αντίρρηση συνείδησης, παύει να είναι κάτι ξένο, ενώ παράλληλα υπάρχει και αντίλογος στις εσφαλμένες αντιλήψεις και στις προκαταλήψεις που υφίστανται σχετικά με τους αρνητές στράτευσης. (www.antirrisies.gr)

Πιο συγκεκριμένα, οι δράσεις που μπορούν να γίνουν και που ήδη γίνονται από τους ίδιους τους αντιρρησίες αλλά και από τις οργανώσεις που υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους, είναι η διάδοση έγκυρων πληροφοριών μέσω της τηλεόρασης, εφημερίδων ,φυλλαδίων, αλλά και η διεξαγωγή σεμιναρίων και ενός ευρέου φάσματος εκδηλώσεων σχετικών με θέματα που αφορούν την άρνηση στράτευσης. (www.antirrisies.gr)

Ενδεικτικά αναφέρονται εκδηλώσεις που έχουν οργανωθεί σχετικά με την αντίρρηση συνείδησης, όπως και κάποια αντίστοιχα περιοδικά:

▼ 11/04/2008: Η διεθνής Αμνηστία διοργανώνει σε συνεργασία με το Σύνδεσμο Αντιρρησιών Συνείδησης, συμβολικό δρώμενο την Παρασκευή 11 Απριλίου και ώρα 18.00 στην Πλατεία Συντάγματος.

▼ Εκδήλωση – Συζήτηση με θέμα «Αντίσταση στο μιλιταρισμό. Άρση των διώξεων σε βάρος του αντιρρησία Λ.Πετρομελίδη» Πέμπτη 19 Ιουνίου, 7 μ.μ. Αίθριο Πολυτεχνείου (www.antirrisies.gr)

5.1.2 Αντιμετώπιση των επιπτώσεων και ψυχοκοινωνική υποστήριξη

Στην Ελλάδα σήμερα δεν υπάρχει κάποια υπηρεσία ή οργάνωση που να απευθύνεται αποκλειστικά στους αντιρρησίες συνείδησης. Παρ' όλα αυτά όσοι εξ αυτών αισθανθούν την ανάγκη να λάβουν υποστήριξη μπορούν να αποταθούν τόσο σε οργανώσεις που υποστηρίζουν το δικαίωμα στην άρνηση στράτευσης, όσο και σε οργανώσεις που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα, σε περιθωριοποιημένες ομάδες και σε μειονότητες. Στους χώρους αυτούς μπορούν να λάβουν νομικές συμβουλές αναφορικά με το ποινικό κομμάτι της αντίρρησης συνείδησης, όσο και συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις του κοινωνικού στιγματισμού και τις περιθωριοποίησης της οποίας είναι αποδέκτες. (Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης, 1999)

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού σε αυτό το τομέα είναι βασικότατος, καθώς είναι εκείνος που έρχεται σε πρώτη επαφή με τον αντιρρησία που απευθύνεται στην εκάστοτε οργάνωση. Μετά από αυτή την επαφή δρα συμβουλευτικά ως προς τον αντιρρησία ή/και τον παραπέμπει σε αρμόδιους φορείς(π.χ. για κάποιο νομικό ζήτημα). (Soyan H., Williams G., 1998)

Ο κοινωνικός λειτουργός καλείται να δραστηριοποιηθεί σε δύο τομείς. Αφ' ενός αυτόν της ατομικής υποστήριξης και αφ' ετέρου της ενδυνάμωσης του υποστηρικτικού πλαισίου και πιο συγκεκριμένα της οικογένειας, καθώς όπως προαναφέρθηκε οι αντιρρησίες συναντούν συχνά απόρριψη και σύγκρουση μέσα στην οικογένεια τους. (Soyan H., Williams G., 1998)

5.1.2.1. Κοινωνική εργασία με άτομα

Για να ξεπεραστεί τόσο ο ίδιος ο κοινωνικός στιγματισμός, όσο και το βίωμα των συνεπειών αυτού και της προκαταλήψεως, θα πρέπει ο κάθε αντιρρησίας συνείδησης που έχει υποστεί τις προαναφερθείσες επιπτώσεις στη ζωή του να επιδιώξει να απεγκλωβισθεί από αυτές.

Πρώτο και βασικό βήμα , πριν προβεί σε οποιαδήποτε άλλη ενέργεια είναι η **ψυχολογική αποδέσμευση** και **αποαυτοπροσδιορισμός**. Δηλαδή θα πρέπει προσωρινά ή μακροπρόθεσμα να αποσυνδέσει την αυτοεκτίμηση του από τις αρνητικές επιπτώσεις του στιγματισμού. (Παυλόπουλος Β.,2004)

Αφού επιτευχθεί αυτό το πρώτο βήμα στη συνέχεια επιδιώκεται ο εκ νέου αυτοπροσδιορισμός, που θα έχει ως βάση του την αυτοεκτίμηση και τον αυτοσυμβασμό, έτσι ώστε να μπορεί ο αντιρρησίας να επιβιώσει μέσα σε τυχόν συγκρουσιακό περιβάλλον. (Παυλόπουλος Β.,2004)

Η βοήθεια που παρέχεται στον εξυπηρετούμενο μέσω της παρέμβασης του κοινωνικού λειτουργού, κατ' αρχήν μπορεί να προκύψει με δύο διαφορετικούς τρόπους:

i. Μέσω της ανάπτυξης της σχέσεως του κοινωνικού λειτουργού και του εξυπηρετούμενου. Αυτή η σχέση μπορεί να απεγκλωβίσει τον πελάτη και να τον βοηθήσει στην επίλυση των προβλημάτων του , μέσω μια διαδικασίας στην οποία συμμετέχει και ο κοινωνικός λειτουργός.

ii. Μέσω της δράσης από την πλευρά του κοινωνικού λειτουργού. Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να επιλέξει διάφορα ήδη κινητοποίησης, διαφορετικά από εκείνα που γνωρίζει ο εξυπηρετούμενος. Έτσι προσφέρει μια νέα εναλλακτική σκέψεως και δράσεως. (Johnson L.,1998)

Έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες αναφορικά με την κοινωνική εργασία με άτομα, ανάμεσα στις οποίες ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να επιλέξει αυτήν που αρμόζει στην εκάστοτε περίπτωση και στην προσωπικότητα του εξυπηρετούμενου. Οφείλει δηλαδή να μπορεί να αντιληφθεί ποιες είναι οι κατάλληλες μέθοδοι παροχής βοήθειας. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποιες θεωρίες και τεχνικές που πιστεύεται ότι αρμόζουν στις περισσότερες περιπτώσεις κοινωνικά στιγματισμένων ατόμων και μπορούν να συμβάλλουν και στην υποστήριξη των αντιρρησιών συνείδησης. Οι τεχνικές αυτές αποσκοπούν επί της ουσίας στην ενδυνάμωση του αντιρρησία συνείδησης με την παροχή στήριξης, κατανόησης των αναγκών, προαγωγή των ικανοτήτων, ώστε να έχουν τον έλεγχο της ζωής τους και να επανακτήσουν τη δύναμη που τους στέρησε ο κοινωνικός στιγματισμός τους, και μπορούν να διακριθούν ως εξής:

Δράσεις για κατανόηση της κατάστασης του ατόμου και ενδυνάμωση του.
Πιο συγκεκριμένα:

- Συλλογή πληροφοριών. Πριν προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια, ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να βρει πληροφορίες σχετικά με τη κατάσταση του αντιρρησία, τον τρόπο που βιώνει τον κοινωνικό στιγματισμό και τις επιπτώσεις του, την προσωπικότητα του, τις προσπάθειες που έχει καταβάλει καθώς και την συνακόλουθη συναισθηματική επένδυση. (Johnson L.,1998)
- τόνωση, υποστήριξη και εξασφάλιση της αυτοεκτίμησης του ατόμου. Η θέρμη, ο σεβασμός, η κατανόηση που υποδεικνύει ο κοινωνικός λειτουργός, είναι ιδιότητες που δεν απαντώνται συχνά από άτομα που βρίσκονται σε σύγκρουση με το περιβάλλον τους. Μέσω της αυτογνωσίας και της βελτίωσης της αυτοεικόνας, μπορεί να βελτιωθεί παράλληλα και η

αυτοεκτίμηση του, επιτυγχάνοντας κατά αυτό τον τρόπο να διεκδικήσουν το ρόλο τους μέσα στην κοινωνία.

- ενίσχυση του αυτοσεβασμού και του σεβασμού της προσωπικής αξίας του ατόμου, με αποτέλεσμα την ενεργοποίησή του. Οι αντιρρησίες, συχνά χάνουν την αρχική τους δυναμική καθώς η προσωπική τους επιλογή κατακρίνεται και περιθωριοποιείται τόσο έντονα. Το ενδιαφέρον, λοιπόν, από πλευράς του κοινωνικού λειτουργού, ως ένδειξη αξίας και αξιοπρέπειας του ατόμου, που με την απόρριψη που δέχεται δεν αναγνωρίζει πλέον στον εαυτό του, συμβάλλει στην αναζωογόνηση και την κινητοποίηση του.

- παραδοχή, αναγνώριση και επιβεβαίωση. Οι αρνητές στράτευσης βιώνουν μια πολύ έντονη απόρριψη της πράξης τους, καθώς δεν είναι σύμφωνη με την ισχύουσα κοινωνική πραγματικότητα. Ο κοινωνικός λειτουργός προφανώς δεν οφείλει να υποστηρίζει την συγκεκριμένη πράξη ως σωστή, πρέπει όμως να βοηθήσει τον ίδιο τον αντιρρησία να συνεχίζει να υποστηρίζει την επιλογή του, τη διαφορετικότητά του και τον ίδιο τον εαυτό. Η παραδοχή δηλαδή από πλευράς του κοινωνικού λειτουργού δεν έχει να κάνει με επιβεβαίωση της πράξης που ήταν αιτία του κοινωνικού στιγματισμού, αλλά με παραδοχή και αναγνώριση του ίδιου του ατόμου.

(Παπαιωάννου Κ., 2004)

- Ανατροφοδότηση. Η τροφοδότηση με ελπίδα και κουράγιο καθώς και το αποκαλούμενο feed back, παρέχουν στον αντιρρησία ένα υποστηρικτικό πλαίσιο από το οποίο μπορεί να αντλήσει δύναμη για τις τυχόν προσπάθειές του, όπως για κοινωνική ένταξη, αποφυγή του αποκλεισμού, αναζήτηση εργασίας. Καθώς οι αντιρρησίες αντιμετωπίζουν δυσχερείς καταστάσεις στις προαναφερθείσες προσπάθειές τους είναι σημαντικό να έχουν πηγή ανατροφοδότησης ώστε να μην εγκαταλείψουν.

(Johnson L., 1998)

Οι στόχοι που θέτονται μέσω της παρέμβασης του κοινωνικού λειτουργού είναι οι εξής:

- Ενθάρρυνση της έκφρασης συναισθημάτων στα πλαίσια της επαφής. Για να ξεπεραστούν οι αρνητικές επιπτώσεις του στιγματισμού και τα συναισθήματα που έχουν προκύψει στον αντιρρησία από αυτές, χρειάζεται να επικοινωνήσει, να μιλήσει για αυτά που έχει αισθανθεί και να τα διαπραγματευθεί με τη βοήθεια του κοινωνικού λειτουργού.
- Άμβλυνση της έντασης που προκαλείται από την ανησυχία, την αβεβαιότητα, την απογοήτευση. Οι αιτίες ύπαρξης εντάσεως είναι προφανείς, όπως και ο λόγος άμβλυνσης της. Όσο το άτομο βρίσκεται σε ένταση δεν μπορεί να σκεφτεί καθαρά ούτε να δραστηριοποιηθεί. Η άμβλυνση λοιπόν της εντάσεως επιδιώκεται ώστε να υπάρξει όξυνση της σιγουριάς και της ασφάλειας που αισθάνεται το άτομο.
- Πιο υγιείς και κινητοποιημένες πλευρές της προσωπικότητας του ατόμου.

(Παπαιωάννου Κ, 2004)

5.1.2.2. Κοινωνική εργασία με οικογένεια

Στο τομέα της κοινωνικής εργασίας με οικογένεια περιλαμβάνονται δράσεις για ενδυνάμωση των σχέσεων και του υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Η ύπαρξη υποστηρικτικού πλαισίου είναι πολύ σπουδαίο στην περίπτωση των αντιρρησιών συνείδησης. Γι αυτό και ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να εντοπίσει τυχόν συγκρούσεις που υπάρχουν μέσα στην οικογένεια και που καθιστούν το εν δυνάμει υποστηρικτικό πλαίσιο ως άλλο ένα φορέα που επιδρά αρνητικά στη ψυχολογία του αντιρρησία. (Johnson L.,1998)

Όταν το περιβάλλον της οικογένειας είναι συγκρουσιακό, η προβάλλει συμπεριφορές απόρριψης καταλήγει να γίνεται ένα σύστημα που φαίνεται ξένο, ψυχρό και απρόσωπο για τον αντιρρησία. Η αυτοεκτίμηση και ο αυτοσεβασμός συνήθως επηρεάζονται από το από το ενδιαφέρον των άλλων, ιδίως όταν εκείνοι απαρτίζουν μια εκ των σημαντικότερων ομάδων της οποίας το άτομο είναι μέλος, όπως αυτή της οικογένειας. Συχνά η ανικανότητα των μελών της οικογένειας να συνυπάρξουν αρμονικά είναι αποτέλεσμα έλλειψης επικοινωνίας και αυτό έχει αρνητικά αποτελέσματα στη προσπάθεια του αντιρρησία να διεκδικήσει έναν ισότιμο ρόλο στην κοινωνία, εφόσον αισθάνεται ότι δεν μπορεί να έχει έναν τέτοιο ρόλο ούτε μέσα στην ίδια του την οικογένεια. (Johnson L.,1998)

Σκοπός του κοινωνικού λειτουργού είναι να βοηθήσει τον αντιρρησία και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας του να αποκτήσουν σχέσεις και να δράσουν από κοινού, γιατί έτσι θα μπορέσουν να έχουν κοινή επιτυχία. Οι αρμοδιότητες λοιπόν του κοινωνικού λειτουργού κατά την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας με οικογένεια είναι οι εξής:

Αρχικά βοηθά τον αντιρρησία να κάνει τις πρώτες κινήσεις για επαφή με την οικογένεια του. Στη συνέχεια έρχεται σε επαφή με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας και συνεισφέρει στο να μπορέσουν να απαντήσουν στο κάλεσμα του αντιρρησία. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει αφ' ενός η οικογένεια να αποδεχθεί, χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί με τη πράξη του, τον αντιρρησία, αλλά δεχόμενη ότι αποτελεί ξεχωριστή προσωπικότητα και ότι μπορεί οι επιλογές του να διαφέρουν από αυτές των υπόλοιπων μελών της. Αφ' ετέρου ο αντιρρησίας θα πρέπει να μπορεί να εξηγήσει τις προσωπικές του αντιλήψεις και τον τρόπο σκέψης του, δεχόμενων ότι η υπόλοιπη οικογένεια του μπορεί να έχει διαφορετικές απόψεις τις οποίες θα πρέπει να σεβαστεί. Τέλος ο κοινωνικός λειτουργός επιβλέπει τις σχέσεις μεταξύ του αντιρρησία και της οικογένειας του,

επιδιώκοντας να μην γίνονται άνισες προσπάθειες από κάποια πλευρά. Θα πρέπει δηλαδή να διασφαλίσει πως αμφότεροι θα δραστηριοποιηθούν προς την βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων και πως θα υπάρχει αλληλοσεβασμός και αλληλοκατανόηση και όχι μονόπλευρες πράξεις και συναισθήματα. (Johnson L.,1998)

5.2.Αντιμετώπιση επιπτώσεων εγκλεισμού

Κατά τις πρώτες δεκαετίες που εμφανίστηκε και πήρε διάσταση η αντίρρηση συνείδησης στον ελλαδικό χώρο, και καθώς τότε η ποινική αντιμετώπιση ήταν πολύ σκληρότερη από σήμερα, οι αντιρρησίες κρατούνταν κατά κύριο λόγο στις στρατιωτικές φυλακές. Στους χώρους αυτούς η κατάσταση ήταν πολύ δυσκολότερη από ότι στα υπόλοιπα σωφρονιστικά καταστήματα, καθώς δεν λειτουργούσε κοινωνική υπηρεσία αλλά ούτε διεξάγονταν προγράμματα υποστήριξης των κρατουμένων. Με την πάροδο του χρόνου και αφού θεσπίστηκαν και η σχετική με την αντίρρηση συνείδησης νόμοι, οι αντιρρησίες πλέον κρατούνται στις δικαστικές και στις αγροτικές φυλακές. Συνεπώς επιτυγχάνεται ευκολότερα η αντιμετώπιση των επιπτώσεων του εγκλεισμού, αρχικά μέσω της εργασίας του αρμόδιου κοινωνικού λειτουργού αλλά και των παρεμβάσεων των οργανώσεων υποστήριξης των κρατουμένων. Μετά την αποφυλάκιση τους οι αντιρρησίες μπορούν επίσης να λάβουν στήριξη από τις αρμόδιες οργανώσεις υποστήριξης αποφυλακισμένων ατόμων.

(www.antirrisies.gr)

Όσων αφορά την λειτουργία των φυλακών και τις συνθήκες κράτησης έχουν υπάρξει συγκεκριμένες προτάσεις βελτιώσεις, οι οποίες είναι οι εξής:

- Η εξασφάλιση ιδιωτικού χώρου (στο βαθμό που είναι εφικτό). Απώτερος σκοπός είναι η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών ερεθισμάτων (π.χ. θόρυβο, συνωστισμό), ώστε να δοθεί η αίσθηση ότι το περιβάλλον είναι “απλό”, άρα πιο εύκολο στη διαχείριση του.

- Η δημιουργία συνθηκών ασφαλείας: Κατά αυτό το τρόπο ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι άσκησης βίας και παράλληλα μειώνεται ο φόβος για τυχόν επιθέσεις.

(Σαλίχος Π., 2008)

Πέραν όμως από τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, χρειάζεται μια πολυδιάστατη αντιμετώπιση των επιπτώσεων του εγκλεισμού, λόγω του γεγονότος ότι οι ίδιες οι επιπτώσεις είναι πολύπλοκες και αφορούν σε πολλούς τομείς της προσωπικότητας και της ζωής του ατόμου. Χρειάζεται δηλαδή να γίνονται ενέργειες υποστήριξης των κρατουμένων, τόσο στο χώρο της φυλακής όσο και μετά την αποφυλάκιση κατά τη διαδικασία της επανένταξης. (Σαλίχος Π., 2008)

5.2.1 Η κοινωνική υπηρεσία των φυλακών

Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση 47503/21.6.2005 για τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας των ειδικών καταστημάτων κράτησης, τα καθήκοντα του κοινωνικού λειτουργού είναι τα εξής:

1. Ο κοινωνικός λειτουργός εκτελεί εσωτερική και εξωτερική υπηρεσία εφαρμόζοντας τις μεθόδους κοινωνικής εργασίας με άτομα και με

ομάδες. Ειδικότερα, η εσωτερική υπηρεσία συνίσταται σε: i) ατομικές συνεντεύξεις με τον κρατούμενο και ii) εργασία με ομάδα κρατουμένων, η δε εξωτερική σε: i) επικοινωνία με τις οικογένειες των κρατουμένων, συγγενείς, εργοδότες, άλλες υπηρεσίες, οργανώσεις ή άτομα που έχουν σχέση με την κοινωνική αποκατάστασή τους και ii) στήριξη και επίβλεψη των απολυθέντων υπό όρο κρατουμένων. Για την εκτέλεση της εξωτερικής υπηρεσίας ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να μετακινείται και εκτός έδρας σύμφωνα με τις σχετικές αποφάσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης.

2. Επικοινωνεί με τους νεοεισαγόμενους στο γραφείο του ή σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους ή στους χώρους κράτησης το αργότερο την επόμενη εργάσιμη ημέρα από την εισαγωγή τους και διατηρεί τακτική επαφή μαζί τους κατά το πρώτο τουλάχιστον στάδιο της προσαρμογής τους στο κατάστημα κράτησης.

3. Δέχεται ακροάσεις των κρατουμένων και των συγγενών τους, εφαρμοζομένων αναλόγως των ρυθμίσεων που ισχύουν για το διοικητικό προσωπικό.

4. Λαμβάνει γνώση του ατομικού φακέλου των κρατουμένων και με προσωπικές συνεντεύξεις και επιτόπιες έρευνες συγκεντρώνει τα απαραίτητα στοιχεία σχετικά με την ατομική, οικογενειακή και κοινωνική κατάστασή τους.

5. Δημιουργεί ατομική μερίδα κρατουμένου με δελτίο κοινωνικής έρευνας και εξέλιξης ή καρτέλα και επισυνάπτει όσα έγγραφα (εκθέσεις κ.λπ.) αφορούν τον κρατούμενο και αποτελούν τον ατομικό του φάκελο. Το περιεχόμενο του φακέλου είναι απόρρητο. Γνώση των στοιχείων του λαμβάνουν μόνο οι δικαστικές αρχές και τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του καταστήματος κράτησης.

6. Προβαίνει στις προβλεπόμενες από τις ισχύουσες διατάξεις εισηγήσεις για θέματα που αφορούν κρατουμένους και συντάσσει τις ανάλογες εκθέσεις.

7. Μεριμνά για την κάλυψη υλικών και ψυχοκοινωνικών αναγκών των κρατουμένων σε συνεργασία με κοινωνικούς φορείς και άλλες ομάδες. Οργανώνει και ελέγχει την αποθήκη ειδών ιματισμού και υγιεινής για άπορους κρατουμένους και διανέμει τα αναγκαία στους δικαιούχους με βάση τις σχετικές καταστάσεις παραλαβής και διάθεσης των ειδών αυτών.

8. Παρακολουθεί την κίνηση του Φιλόπτωχου Ταμείου του καταστήματος, ενθαρρύνει τις υπέρ αυτού δωρεές και προτείνει στον διευθυντή τον τρόπο διάθεσης των χρημάτων.

9. Τηρεί βιβλίο-ημερολόγιο εσωτερικής και εξωτερικής εργασίας.

10. Συμβάλλει στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των κρατουμένων με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών, ψυχαγωγικών, αθλητικών και πολιτιστικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.

11. Διευκολύνει τους ενδιαφερόμενους κρατούμενους να απευθυνθούν στα θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης και συνεργάζεται με το προσωπικό τους.

12. Προετοιμάζει τον απολυόμενο κρατούμενο και το οικογενειακό, εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον του για την ομαλή επάνοδό του στηνκοινωνία.

13. Συνεργάζεται με τους αρμόδιους φορείς για την ένταξη αποφυλακισμένων σε προγράμματα και παρακολουθεί όσες περιπτώσεις κρίνει αναγκαίο.

14. Οργανώνει και ελέγχει από κοινού με τον κοινωνιολόγο και έως ότου καλυφθούν οι θέσεις των Συμβούλων Εκπαίδευσης Κρατουμένων, τη βιβλιοθήκη του καταστήματος. Έχει την ευθύνη των εισερχομένων βιβλίων και άλλων εντύπων.

15. Μεριμνά για την ικανοποίηση αιτημάτων των κρατουμένων για άλλα βιβλία ή έντυπα, τα οποία ελέγχονται από το προσωπικό ερευνών. (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 2006)

Όλες οι προαναφερθείσες εργασίες που οφείλει να εκτελεί ο κοινωνικός λειτουργός συμβάλλουν στην υποστήριξη του κρατούμενου, τόσο στο ψυχολογικό τομέα, όσο και στον κοινωνικό.

Μέσω των ατομικών συνεδριών και της διεξαγωγής των ομάδων ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να κατευθύνει και να συμβουλευθεί παρέχοντας πληροφορίες ή συστάσεις στον εξυπηρετούμενο, αλλά και να τον υποστηρίξει σε μια δύσκολη και ψυχολογικά επώδυνη κατάσταση. Παράλληλα δρα ενισχυτικά, ώστε οι κρατούμενους να μπορούν να λάβουν οι ίδιοι αποφάσεις και να δραστηριοποιηθούν για την επίλυση των προβλημάτων τους. (Παπαιωάννου Κ., 2004)

Σημαντικός είναι και ο ρόλος που έχει ο κοινωνικός λειτουργός ως προς την παραπομπή του κρατούμενου σε υπηρεσίες που μπορούν να του φανούν χρήσιμες, όπως είναι ο ΟΑΕΔ, καθώς επίσης και ως προς την διαμεσολάβηση για την επίτευξη της επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον του κρατούμενου. με σκοπό την επίλυση τυχών οικογενειακών προβλημάτων, την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ του κρατούμενου και της οικογένειας του και την ενδυνάμωση της οικογένειας ως πλαίσιο υποστήριξης για τον κρατούμενο. . (Παπαιωάννου Κ., 2004)

5.2.2 Προγράμματα παρέμβασης στις φυλακές

Οι παρεμβάσεις στις διάφορες φυλακές της επικράτειας δυστυχώς δεν επιτυγχάνονται πάντα αλλά ούτε και έχουν την σταθερότητα και την συνέχεια που θα έπρεπε. Βασικές αιτίες για αυτό είναι αφενός μεν η παύση της χρηματοδότησης των παρεμβάσεων μετά την ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων στα οποία οι παρεμβάσεις αυτές εντάσσονται. Αφετέρου δε, συχνά, οι εκτιμήσεις για την ασφάλεια των

καταστημάτων κράτησης και για την εύρυθμη λειτουργία τους αποτελούν τροχοπέδη για τις παρεμβάσεις σε αυτά. Παρ' όλα αυτά οι σπουδαιότητα των παρεμβάσεων που γίνονται είναι τεράστια και καθιστούν επιτακτική την ανάγκη για διενέργεια ανάλογων παρεμβάσεων σε όλες τις φυλακές της χώρας. (Σαλίχος Π., 2008)

Οι μορφές παρέμβασης μπορεί να είναι οι εξής:

- Ειδικά εκπαιδευτικά εργαστήρια
- Εργαστήρια δημιουργικής έκφρασης
- Προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού και εκπαίδευσης
- Ομάδες επικοινωνίας, εμπύχωσης και υποστήριξης
- Επισκέψεις εθελοντικών ομάδων για επικοινωνία και ψυχαγωγία
- Ατομική προετοιμασία και στήριξη για την αποφυλάκιση

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού κατά τη διεξαγωγή των παρεμβάσεων αφορά :

- ∅ στον συντονισμό των ομάδων και των εργαστηρίων
- ∅ στην προετοιμασία και την επίβλεψη των εθελοντικών ομάδων
- ∅ στην υλοποίηση ατομικών συνεδριών για με σκοπό τη στήριξη του κρατουμένου και την προετοιμασία του για επανένταξη

Ως στόχοι των παρεμβάσεων αυτών μπορούν να οριστούν:

- Η δημιουργία ευκαιριών δημιουργικής απασχόλησης, έκφρασης και επικοινωνίας ώστε ο χρόνος του εγκλεισμού να μην κυλά στην απομόνωση και την αδράνεια.
- Η διοργάνωση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης
- Η προετοιμασία για την κοινωνική επανένταξη
- Η διατήρηση μιας σταθερής και μόνιμης γέφυρας επικοινωνίας με την ανοικτή κοινωνία, με στόχο την άρση των προκαταλήψεων και του κοινωνικού αποκλεισμού και την υποστήριξη μετά την αποφυλάκιση.

(Σαλίχος Π., 2008)

5.2.3. Προγράμματα επανένταξης αποφυλακισμένων ατόμων

Η όποια προσπάθεια αντιμετώπισης των επιπτώσεων του εγκλεισμού δεν μπορεί να θεωρηθεί πλήρης αν τελειώνει μέσα στα πλαίσια της φυλακής. Τα προγράμματα επανένταξης για τα άτομα που αποφυλακίζονται είναι απαραίτητα για να μπορέσουν και πάλι να αποκτήσουν ενεργό και ισότιμο ρόλο μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ειδικά για τους αντιρρησίες συνείδησης που φέρουν ήδη το στίγμα εκείνου που αρνήθηκε να πάει στρατό, η επιπλέον επιβάρυνση με το στίγμα του πρώην κατάδικου θα είχε τραγικά αποτελέσματα, αν δεν υπήρχαν προγράμματα που να συμβάλλουν στην επανένταξη και επανακοινωνικοποίηση τους.

(Σαλίχος Π., 2008)

Η επανένταξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα προγράμματα που προϋπάρχουν αυτής στο χώρο του εγκλεισμού και που επί της ουσίας την προαναγγέλλουν. Τα προβλήματα βέβαια της κοινωνικής προσαρμογής του κρατούμενου γίνονται ορατά μετά την αποφυλάκιση του, οπότε και αρχίζει η διαδικασία της επανένταξης. Στη φάση αυτή είναι πολύ πιθανό ο πρώην κρατούμενος να έχει χάσει την εργασία του, να μην διατηρεί πλέον κοινωνικούς δεσμούς και να αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα, προβλήματα στέγασης κ.λ.π.

(Σαλίχος Π., 2008)

Η συμβολή της κοινωνικής εργασίας στη παρούσα φάση έχει καίρια σημασία για την πορεία που θα ακολουθήσει ο εξυπηρετούμενος. Φέροντας ταυτόχρονα τα χαρακτηριστικά του πρώην κρατούμενου και του αρνητή στράτευσης, ο αντιρρησίας στη παρούσα περίοδο χρειάζεται υποστήριξη για να ξεπεράσει το στάδιο του εγκλεισμού και να επανακοινωνικοποιηθεί.

(Johnson L., 1998)

Οι μορφές παρέμβασης στο στάδιο της επανένταξης είναι επί της ουσίας κοινές με αυτές που εφαρμόζονταν στο στάδιο της παρέμβασης στις φυλακές. περιλαμβάνουν προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης τόσο όσο κρατουμένων και αποφυλακισμένων, δημιουργικά εργαστήρια, συμβουλευτική και νομική υποστήριξη. (Σαλίχος Π., 2008)

Αυτό που οφείλει να προσέξει ο κοινωνικός λειτουργός είναι πως ο εξυπηρετούμενος πλέον βρίσκεται σε σύγκρουση με το περιβάλλον του και γίνεται αποδέκτης προκαταλήψεων και απόρριψης. Γι αυτό παρά το γεγονός ότι οι μορφές παρέμβασης παραμένουν ίδιες, η προσέγγιση του κοινωνικού λειτουργού πρέπει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Ο κοινωνικός λειτουργός δηλαδή πρέπει να εξετάσει το οικογενειακό περιβάλλον του αντιρρησία, την οικονομική και εργασιακή του κατάσταση, τη λειτουργία της προσωπικότητας του στη δεδομένη φάση της ζωής του

και ανάλογα να αποφασίσει σε ποιες από τις μορφές παρέμβασης πρέπει να δώσει έμφαση. (Παπαιωάννου Κ., 2004)

5.3.Διεκδικήσεις αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αντίρρηση συνείδησης

Καθώς η καταπάτηση των δικαιωμάτων των αντιρρησιών συνείδησης στον Ελλαδικό χώρο είναι δεδομένη εδώ και πολλά έτη, εξίσου δεδομένα είναι πλέον και τα αιτήματα από τους διεθνείς οργανισμούς και τους αντιρρησίες όσων αφορά στα δικαιώματα τους, τα οποία έχουν διατυπωθεί από τους ίδιους ως εξής:

1.: Αμνήστευση των παλαιών (προ της έναρξης ισχύς του νόμου 2510/97, δηλ. προ του 1998) αντιρρησιών συνείδησης και άρση όλων των διοικητικών κυρώσεων εις βάρος τους, σε εφαρμογή του Ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 1998 και των συναφών συνεχόμενων ψηφισμάτων, σύμφωνα και με την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ε.Ε.Δ.Α. 10/6/2004).

2.: Κατάργηση της δυνατότητας της πολιτείας να ασκεί συνεχείς και αλληπάλληλες διώξεις για το ίδιο κατ' ουσία αδίκημα ενός ατόμου, δηλαδή τη διάπραξη ανυποταξίας

3.: Κατάργηση της δυνατότητας εκδίκασης από στρατιωτικά δικαστήρια υποθέσεων πολιτών καθώς και όσων δεν αποδέχονται τη στρατιωτική ιδιότητα.

4.: Πλήρης αποποινικοποίηση της ολικής άρνησης στράτευσης. Σε πρώτη φάση, άρση των ποινικών κυρώσεων (να μη φυλακίζονται οι ολικοί αρνητές), αλλά και όσων από τις διοικητικές κυρώσεις παραβιάζουν θεμελιώδη πολιτικά και ατομικά δικαιώματα (δικαίωμα εξόδου από τη χώρα, δικαίωμα έκδοσης διαβατηρίου και ταυτότητας, δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι).

5: Απαγόρευση της ερήμην καταδίκης για ζητήματα ανυποταξίας εν γένει.

6: Διασφάλιση , τόσο στο νόμο όσο και στην πράξη, ότι οι αντιρρησίες συνείδησης δεν θα υφίστανται διακρίσεις όσον αφορά τους όρους και τις συνθήκες της υπηρεσίας, ή όσον αφορά οποιαδήποτε οικονομικά, πολιτισμικά, αστικά και πολιτικά δικαιώματα.

(www.amnesty.gr)

Παράλληλα έχει επισημανθεί στις ελληνικές αρχές πως «για δημοκρατικά κράτη που σέβονται τα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, ο σεβασμός για το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης δεν μπορεί να θεωρείται έλασσον ζήτημα, ξεκομμένο από τη δεσπόζουσα τάση προστασίας και προώθησης, σε διεθνές επίπεδο, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». (www.amnesty.gr)

Τον Μάρτιο του 2005, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών κάλεσε την Ελλάδα να βελτιώσει το νόμο που αφορά στην αντίρρηση συνείδησης, σημειώνοντας ότι: *«Η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία της γιατί η διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας για τους αντιρρησίες συνείδησης είναι πολύ μεγαλύτερη από τη στρατιωτική θητεία και γιατί η αξιολόγηση των αιτήσεων για την υπηρεσία αυτή βρίσκεται υπό τον αποκλειστικό έλεγχο του Υπουργείου Άμυνας. Το Κράτος-Μέλος πρέπει να διασφαλίσει ότι η διάρκεια της εναλλακτικής υπηρεσίας δεν θα έχει*

τιμωρητικό χαρακτήρα και πρέπει να εξετάσει το ενδεχόμενο να θέσει την αξιολόγηση των αιτήσεων αναγνώρισης των αντιρρησιών συνείδησης υπό τον έλεγχο πολιτικών αρχών». Έκτοτε οι οργανώσεις που υπερασπίζονται τα δικαιώματα των αντιρρησιών συνείδησης ζητούν άμεσες τροποποιήσεις του ελληνικού θεσμικού πλαισίου, ώστε να διασφαλιστεί ότι:

- Η εναλλακτική υπηρεσία δεν θα έχει διάρκεια με χαρακτήρα διάκρισης και τιμωρίας. Αυτή τη στιγμή, όπως έχει ο νόμος, η πλήρης στρατιωτική θητεία είναι 12 μήνες, ενώ η πλήρης εναλλακτική υπηρεσία είναι 30 μήνες. Κατόπιν απόφασης του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, η πλήρης εναλλακτική υπηρεσία μπορεί να μειωθεί, αλλά πρέπει να είναι τουλάχιστον 23 μήνες, δηλαδή διάρκεια που συνεχίζει να είναι μεροληπτική και τιμωρητική.

- Η διαχείριση της εναλλακτικής υπηρεσίας, συμπεριλαμβανομένων της εξέτασης των αιτήσεων και κάθε πιθανής επακόλουθης δικαστικής εξέλιξης, θα υπάγεται εξ' ολοκλήρου σε μη στρατιωτικές αρχές. Αυτή τη στιγμή, η διαχείριση υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας αποφασίζει για τις αιτήσεις, μετά από γνωμοδότηση ειδικής πενταμελούς επιτροπής με δύο στρατιωτικά μέλη, και οι αντιρρησίες συνείδησης, αν και δεν είναι στρατιωτικοί, δικάζονται από στρατοδικεία.

- Οι αντιρρησίες συνείδησης θα έχουν το δικαίωμα να αξιώσουν την ιδιότητα του αντιρρησία συνείδησης οποιαδήποτε στιγμή, τόσο πριν, όσο και μετά την κατάταξή τους στις ένοπλες δυνάμεις. Αυτή τη στιγμή, μπορούν μόνο να αξιώσουν την ιδιότητα του αντιρρησία συνείδησης πριν καταταγούν στις ένοπλες δυνάμεις.

- Το δικαίωμα στην αντίρρηση συνείδησης θα ισχύει πάντοτε, τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου. Αυτή τη στιγμή, σε καιρό

πολέμου, οι διατάξεις για την εναλλακτική υπηρεσία μπορούν να αναστέλλονται κατόπιν απόφασης του Υπουργού Εθνικής Άμυνας.

• Η ιδιότητα του αντιρρησία συνείδησης, και, συνεπώς, το δικαίωμα στην εναλλακτική υπηρεσία, δεν θα ανακαλείται ποτέ, είτε για λόγους άσκησης συνδικαλιστικής δραστηριότητας, είτε συμμετοχής σε απεργία, είτε πειθαρχικών παραπτωμάτων. Επί του παρόντος, προβλέπεται έκπτωση για τέτοιους λόγους.

(www.amnesty.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως διαπιστώθηκε από την παρούσα βιβλιογραφική έρευνα το φαινόμενο της αντίρρησης συνείδησης είναι πολυδιάστατο και οφείλεται να προσεγγίζεται με προσοχή και με επαρκή γνώση όλων των διαστάσεων του.

Η μελέτη των διαφόρων μορφών της αντίρρησης συνείδησης απέδειξε πως υπάρχουν διάφορες διαστάσεις ως προς τους λόγους επιλογής της συγκεκριμένης στάσης απέναντι στη στράτευση και πως δεν είναι μια επιφανειακή επιλογή. Αντιθέτως φάνηκε πως οι αντιρρησίες υποκινούνται από βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις και πεποιθήσεις και πως ακόμα και οι διαφορετικές πρακτικές που επιλέγουν ως προς τον τρόπο εκδήλωσης της αντίρρησης τους αποδεικνύουν την υψηλή σημασία που έχει για τους ίδιους αυτό το ζήτημα.

Αναφορικά με την νομοθετική πλευρά του ζητήματος, διαπιστώθηκε πως η ποινικοποίηση της αντίρρησης συνείδησης στην Ελλάδα είναι έντονη και επιδεικνύει αρκετή σκληρότητα. Για το λόγο αυτό η Ελλάδα έχει κατακριθεί πολλές φορές από διεθνείς οργανώσεις, καθώς θεωρείται πως η αντιμετώπιση των αντιρρησιών είναι άδικη και καταπατά θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Η στήριξη που προσφέρεται από τις οργανώσεις αυτές στους αντιρρησίες έχει μεγάλη αξία, καθώς φαίνονται ως σανίδες σωτηρίας απέναντι στην αντιμετώπιση που τυγχάνουν από τις ελληνικές αρχές

Ένα ακόμα ζήτημα που έγινε εμφανές στη παρούσα εργασία είναι πως η αντίρρηση συνείδησης αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο, καθώς οι ποινές φυλάκισης και ο κοινωνικός στιγματισμός των οποίων υπόκεινται οι

αντιρρησίες τους επαναπροσδιορίζει με χαρακτηριστικά κι άλλων ομάδων, όπως αυτά των κρατουμένων και των περιθωριοποιημένων ατόμων.

Μέσα από την παρούσα έρευνα έγινε σαφές ότι κρίνεται απαραίτητη τόσο η παρέμβαση στο στάδιο της φυλάκισης αλλά και της επανένταξης, όσο και οι δράσεις και για την πρόληψη και για την καταπολέμηση του στιγματισμού.

Η συμβολή της κοινωνικής εργασίας προκύπτει ως φυσική συνέπεια στα πλαίσια της αντιμετώπισης των επιπτώσεων του εγκλεισμού και του κοινωνικού στιγματισμού. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού φαίνεται απαραίτητος στην διαδικασία ένταξης και κοινωνικοποίησης των αντιρρησιών καθώς και στην βελτίωση των διαπροσωπικών τους σχέσεων και την ενδυνάμωση των υποστηρικτικών τους πλαισίων.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Κατά τη διαδικασία εκπόνησης της παρούσας μελέτης αντιληφθήκαμε ότι το ζήτημα της αντίρρησης συνείδησης έχει ερευνηθεί πολύ λιγότερο από ότι απαιτείται. Ειδικά στην Ελλάδα έχουν γίνει ελάχιστες έρευνες επί του θέματος και οι ανθρωπιστικές επιστήμες δεν έχουν δείξει το ενδιαφέρον που αντιστοιχεί παρά τις έντονες κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου.

Οι προτάσεις λοιπόν που έχουμε να θέσουμε είναι οι εξής:

- ✓ Εκπόνηση ερευνών σχετικά με την αντίρρηση συνείδησης από επιστήμονες της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής εργασίας. Πιστεύουμε πως μέσω τέτοιου είδους ερευνών θα γίνουν αντιληπτές περισσότερες διαστάσεις του φαινομένου και ταυτόχρονα θα επιτευχθεί η κοινοποίηση και πληρέστερη κατανόηση του.
- ✓ Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με την αντίρρηση συνείδησης. Οι αντιρρησίες συνείδησης θα μπορέσουν έτσι να έχουν μια νέα θέση μέσα στην κοινωνία και να μην ζουν σε σύγκρουση με το περιβάλλον τους.
- ✓ Δημιουργία φορέων που να απευθύνονται άμεσα στους αντιρρησίες συνείδησης και να στελεχώνονται με αρμόδιο και κατάλληλα καταρτισμένο προσωπικό. Έτσι θα προσφέρεται ευκολία πρόσβασης στους αντιρρησίες καθώς και ευελιξία κινήσεων για το προσωπικό.
Σε έναν τέτοιο φορέα μπορεί να ασκηθεί με μεγάλη αποτελεσματικότητα και η κοινωνική εργασία στους παρακάτω τομείς:
- ∅ Υποστήριξη των αντιρρησιών με εφαρμογή των μεθόδων της κοινωνικής εργασίας με άτομα.

- Ø Διεξαγωγή ομάδων κοινωνικής εργασίας. Σε μια τέτοια μορφή παρέμβασης οι αντιρρησίες θα μπορούν να εξωτερικεύσουν τις εμπειρίες τους καθώς και να μοιραστούν κοινά συναισθήματα και σκέψεις με άτομα που βιώνουν ανάλογες καταστάσεις.
- Ø Εφαρμογή κοινωνικής εργασίας με τις οικογένειες των αντιρρησιών. Είναι πολύ χρήσιμη έως αναγκαία η συμβολή ενός εξειδικευμένου επαγγελματία στην προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων μέσα στην οικογένεια ενός αντιρρησία, καθώς η πολυπλοκότητα της κατάστασης δυσκολεύει την διαχείριση των συναισθημάτων και την αποτελεσματική προσέγγιση μεταξύ των μέλλων της.

Πρωτεύων βήμα όμως για να αρχίσουν να υλοποιούνται όλες οι παραπάνω προτάσεις είναι η παύση, από πλευρά των ελληνικών αρχών, της αντιμετώπισης της αντίρρησης συνείδησης ως εγκληματικής πράξης. Όσο χαρακτηρίζεται από τις αρχές ως τέτοια θα φέρει το ανάλογο στίγμα στη συνείδηση της κοινής γνώμης και συνεπώς δεν θα μπορέσει να αποκτήσει τη θέση που της αρμόζει μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Αζίζη-Καλατζή Αναστασία – Ζωνίου-Σιδέρη Αθηνά-Βλάχου Ανδριάνα,(1996), «Προκαταλήψεις και στερεότυπα. Δημιουργία και αντιμετώπιση», ΥΠΕΠΘ/Γ. Γ. Λ.Ε., Αθήνα, σσ 20-43
- 2.Αθανασάκης Αρτέμης - Κουσουρήs Θεόδωρος, (1995), «Περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση», εκδόσεις Σαβάλα, Αθήνα, σσ 88-89
- 3.Βασιλείου Θανάσης- Σταματάκης Νικηφόρος, (1992), «Λεξικό επιστημών του ανθρώπου», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σσ 82
- 4.Γεωργόπουλος Αλέκος, (1999), «Γιατί όχι στη βία», στο «Ούτε μια ώρα στο στρατό», αυτοέκδοση του Συνδέσμου αντιρρησιών Συνείδησης, Αθήνα, σσ 21-24
- 5.Ορφανίδης Χρήστος, (1987), «Το οικολογικό κίνημα στην Ελλάδα», εκδόσεις Μετά την βροχή, Αθήνα, σσ 20-24, 35-37
- 6.Παπαϊωάννου Καλλιόπη,(2004), «Κλινική κοινωνική εργασία. Κοινωνική εργασία με άτομα», εκδόσεις Έλλην, Αθήνα, σσ 127, 132-133, 149-150
- 7.Ρέππας Θανάσης- Ενωτιάδης Σάββας,(1995), «Μάρτυρες του Ιεχωβά και αντίρρηση συνείδησης»,αυτοέκδοση, Αθήνα, σσ 7-15, 18, 23
- 8.Σταθόπουλος Πέτρος, (2003), «Κοινωνική πρόνοια: μια γενική θεώρηση», εκδόσεις Έλλην, Αθήνα, σσ 376-379

- 9.Σύνδεσμος Αντιρρησιών Συνείδησης,(1999), «Ούτε μια ώρα στο στρατό»,αυτοέκδοση, Αθήνα, σσ 10-11, 41-57, 73-74, 82-98, 120-121
- 10.Τσαούσης Δημήτρης,(1999), «Η κοινωνία του ανθρώπου», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σσ 27-31
- 11.Φίλιας Βασίλης, (1991), «Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, σσ 163, 166-167

ΞΕΝΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Άκο Πασκάλ, (1991), «Ιστορία της οικολογίας», εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, σσ 167
- 2.Ambercrombie Nicolas - Hill Sephen - Turner Bryan, (1991), «Λεξικό κοινωνιολογίας», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σσ 180
- 3.Giddens Anthony, (2002), «Κοινωνιολογία», εκδόσεις Gutenberg,Αθήνα, σσ 301
- 4.Γούντγουορθ- Χάρβεϋ - Ουώλτερ, (1985), «Τι είναι ο αναρχισμός», εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα, σσ 16-17

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.Biesemans Sam, (1995), «The right to conscientious objection and the european parliament», έκδοση του European Bureau for Conscientious Objection,Brussels, σσ 8-12
- 2.Johnson Louise, (1998), «Social Work Praktice», εκδόσεις Allyn and Bacon, Massachusetts, σσ 65-80
- 3.Soyan H – Williams G,(1998), «Social work and minorities. European Prespectives», εκδόσεις Routledge, σσ 30-32
- 4.War Resisters' International, (1997), «Refusing to bear arms», αυτοέκδοση, London, σσ 9-10

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ –ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- 1.Λυκοβαρδή Καλλιόπη, (2000), «Η αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία. Η αντιμετώπιση του ζητήματος στην ελληνική και τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις υπό το πρίσμα των εξελίξεων στα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης»,στο «Σύνταγμα», τεύχος 3, σσ 15-30
- 2.Ψύχας Σπύρος, (1998), «Από την πλευρά των αντιρρησιών συνείδησης», στο «Νέα κοινωνιολογία», τεύχος 23, σσ 120-123
- 3.Ψωμάς Στέλιος, (1992), «Τα κύματα ης ειρήνης», στο «Αρνούμαι»,τεύχος 3, σσ 55-59
- 4.Εφημερίδα της κυβερνήσεως της ελληνικής δημοκρατίας ,(2005), «Στρατολογία των Ελλήνων και άλλες διατάξεις», σσ 5582- 5587

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- 1.Δημητρακόπουλος Γιώργος, (2007), «Γιώργος Δημητρακόπουλος», στο <http://www.antirrisies.gr>
- 2.Δήμου Δημήτρης,(2000), «Οι εξοπλισμοί παράγοντες επιβάρυνσης του περιβάλλοντος», στο <http://portal.tee.gr>
- 3.Δούρου Ρένα,(2009), «Παγκόσμια ημέρα για την αντίρρηση συνείδησης», στο <http://renadourou.gr>
- 4.Κουλιεράκης Γιώργος, (2004), «Ψυχολογικές επιπτώσεις του εγκλεισμού» στο<http://www.breakoutproject.odl.org>
- 5.Παπά Ελπίδα,(2000) «Τι εννοούμε με τον όρο ευπαθείς κοινωνικές ομάδες», στο <http://www.medlab-uoi.gr>
- 6.Παυλόπουλος Βασίλης,(2004), «Ο κοινωνικός στιγματισμός από την πλευρά του θύτη και του θύματος», στο <http://www.ppp.uoa.gr>
- 7.Σαλίχος Παύλος,(2008), «Άρσις», στο <http://www.praksis.gr>

8. Speck Antreas, (2009), «Δέκα χρόνια εναλλακτική υπηρεσία στην Ελλάδα», στο <http://www.wri-irg.org>
9. Ψαθάς Δημήτρης, (2009) «Κοινωνική Ένταξη» στο www.eduportal.gr
10. <http://el.wikipedia.org>
11. <http://www.amnesty.gr>
12. <http://www.antirracism.gr>
13. <http://www.ebco-beoc.eu>
14. <http://www.echr-coe.int>
15. <http://www.greek-language.gr>
16. <http://www.human-rights.cy.net>
17. <http://www.nchr.gr>
18. <http://www.internationallaw.uoa.gr>
19. <http://www.wri-irg.org>